

DAUGAVPILS
UNIVERSITĀTE

NACIONĀLAIS
ATTĪSTĪBAS
PLĀNS 2020

EIROPAS SAVIENĪBA
Eiropas Sociālais
fonds

I E G U L D Ī J U M S T A V Ā N Ā K O T N Ē

Šis darbs ir izstrādāts ar Eiropas Sociālā fonda atbalstu projektā „Daugavpils Universitātes stratēģiskās specializācijas jomu akadēmiskā personāla profesionālās kompetences stiprināšana 3. kārtā”

Vienošanās Nr. 8.2.2.0/20/I/003

DAUGAVPILS UNIVERSITĀTE
HUMANITĀRO UN SOCIĀLO ZINĀTŅU FAKULTĀTE

DAUGAVPILS UNIVERSITY
THE FACULTY OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

INESE VIČAKA

**EKOKRITIKA UN EKOFEMINISMS AMERIKĀŅU RAKSTNIEKA
KORMAKA MAKĀRTIJA ROMĀNOS**

**ECOCRITICISM AND ECOFEMINISM IN THE NOVELS OF THE
AMERICAN WRITER CORMAC MCCARTHY**

PROMOCIJAS DARBA

KOPSAVILKUMS

zinātnes doktora grāda zinātnes doktore (Ph. D.) humanitārajās un mākslas zinātnēs iegūšanai

(valodniecības un literatūrzinātnes nozarē
(cittautu literatūras vēstures apakšnozarē)

SUMMARY

of the thesis for obtaining the doctoral degree (Ph. D.) in the Humanities and Arts
(subbranch of the history of foreign literature)

Daugavpils 2024

Promocijas darbs izstrādāts no **2021. līdz 2023. gadam.**

Doktora studiju programma: Literatūrzinātne, apakšnozare – cittautu literatūras vēsture.

Promocijas darba zinātniskā vadītāja:

Dr. philol. prof. Maija Burima (Daugavpils Universitāte).

Oficiālie recenzenti:

1. Dr. philol. Sandra Meškova (Daugavpils Universitāte)
2. Dr. philol. Eva Eglāja-Kristsone (Latvijas Universitātes Literatūras, folkloras un mākslas institūts)
3. Dr. philol. Ludmila Sproģe (Latvijas Universitāte)

Promocijas darba aizstāvēšana notiks Daugavpils Universitātes Valodniecības un literatūrzinātnes promocijas padomes atklātajā sēdē 2024. gada 11. janvārī plkst. 13.00 tiešsaistē ZOOM platformā.

Ar promocijas darbu un tā kopsavilkumu var iepazīties Daugavpils Universitātes bibliotēkā Parādes ielā 1, Daugavpilī un DU interneta mājaslapā www.du.lv

Atsauksmes sūfīt Promocijas padomes sekretārei Daugavpilī, Vienības ielā 13, LV-5401, tālrunis (+371) 28359274; e-pasts: ingrida.kupsane@du.lv

Promocijas padomes sekretāre: Dr. philol. doc. Ingrīda Kupšāne

ISBN

The present Doctoral Thesis has been elaborated **in the time period 2021. – 2023.**

Doctoral study programme: Literary Science, the sub-branch of the History of Foreign Literature.

The scientific advisor of the Doctoral Thesis:

Dr. philol. prof. Maija Burima (University of Daugavpils).

Official reviewers:

1. Dr. philol. Sandra Meškova (University of Daugavpils)
2. Dr. philol. Eva Eglāja-Kristsons (Institute of Literature, Folklore and Art of the University of Latvia)
3. Dr. philol. Ludmila Sproģe (University of Latvia)

The defense of the doctoral thesis will take place at the Department of Linguistics and Literary Sciences of Daugavpils University at the open meeting of the doctoral council on January 11, 2024 at 13.00 online on ZOOM platform.

The Doctoral Thesis and its summary are available at the library of Daugavpils University, Parades Street 1 in Daugavpils and at homepage of University:
www.du.lv

Comments are welcome. Send them to the secretary of the Doctorate Council, Vienibas Street 13, Daugavpils, LV-5401, Tel. (+371) 28359274; e-mail:
ingrida.kupsane@du.lv

Secretary of the Doctorate Council: Dr. philol. doc. Ingrīda Kupšāne.

PROMOCIJAS DARBA PĒTĪJUMA VISPĀRĪGS RAKSTUROJUMS

Promocijas darbā galvenā uzmanība ir pievērsta mūsdienu amerikāņu rakstnieka Kormaka Makārtija (*Cormac McCarthy*; 1933-2023) romāniem, kas apraksta attiecības starp tēliem un vidi vai arī ietver tēmas par dzimuma lomu, vardarbību un ētiskiem jautājumiem. Tā kā K. Makārtija vārds Latvijā nav plaši pazīstams, ir svarīgi sniegt biogrāfisku ieskatu galvenajās līnijās un apkopot informāciju par viņa literāro darbību.

K. Makārtijs dzimis 1933. gada 20. jūlijā Providensā, Rodailendā, bet 1937. gadā viņa ģimene pārcēlās uz Noksvilu, Tenesī. Viņš ir dzimis labi situētā īru izcelsmes ASV jurista ģimenē. Dzimto vārdu, kas bija Čārlzs, nomainīja uz Kormaku, izrādot cieņu leģendārajam īru karalim Kormakam. K. Makārtijs mācījās Svētās Marijas draudzes skolā un Noksvilas katoļu vidusskolā. Pēc tam studēja humanitārās zinātnes Tenesī universitātē.

50. gadu sākumā viņš tika iesaukts armijā, bet pēc militārā dienesta 1957. gadā turpināja studijas un sāka strādāt kā automehāniķis. Viņa pirmie stāsti, "Atceres vakars Suzannai" (*Wake for Susan*) (1959) un "Peldētājas liktenis" (*A Drowning Incident*) tika publicēti, strādājot paralēli darbam. K. Makārtiju piesaistīja iespēja apmeklēt savu senču dzimteni, tāpēc 1965. gadā viņš apmeklēja Īriju un arī citas Eiropas valstis. 1967. gadā viņš atgriezās ASV no Eiropas ceļojuma un aktīvi nodarbojās ar literāro karjeru.

Rakstnieka K. Makārtija darbu klāsts ir plašs - tas ietver gan romānus, stāstus, gan arī lugas. Viens no vēsturiskajiem periodiem, kas ievērojami ietekmēja K. Makārtija literāro darbību, bija viņa dzīve Tenesijā ap 1950. gadu vidu, kad rakstnieks attīstīja savu rakstīšanas stilu. Tomēr viņa pirmais romāns "Dārznieks" tika publicēts tikai 1965. gadā. Savukārt K. Makārtija vesterna romāns "Asins meridiāns", kas tika publicēts 1985. gadā, ir atzīts par vienu no viņa labākajiem darbiem. Plašāku atpazīstamību literatūras kritiķu vidū K. Makārtijs ieguva pēc romāna "Visi skaistie zirgi" izdošanas 1992. gadā. Rakstnieka romāniem ir liela literārā vērtība, un viņu uzskata par vienu no nozīmīgākajiem 20. gadsimta amerikāņu rakstniekiem.

K. Makārtija pirmā plaši zināmā romāna "Dārznieks", izdošanu atbalstīja izdevniecība "Random House" ar redaktora Alberta Erskina (*Albert Erskin*) palīdzību, kurš turpmākos 20 gadus strādāja ar rakstnieku, palīdzot viņam publicēt romānus. 1966. gadā K. Makārtijs saņēma Folknera balvu par savu debijas romānu "Dārznieks". 1960. gadu beigās, apceļojot Dienvidaustrumeiropu, K. Makārtijs sarakstīja savu otro romānu "Tumsā" (1968). Romānā ir daudz filozofisku un teoloģisku atsauču, ieskaitot atsauci uz Vecās Derības Ījaba grāmatu un Frīdrihu Niči.

K. Makārtija interese par filozofiskām un bibliiskām tēmām atspoguļojas romāna "Tumsā" (*Outer Dark*) morālajā un eksistenciālajā jautājumu izpētē, kas tiek veikta, izmantojot romāna varoņu pieredzi. "Tumsā" ietekme ir jūtama citu amerikāņu rakstnieku vēlākos dienvīdu gotikas un Apalaču literatūras darbos, un šīs darba tēmas un stils ir vērojami arī K. Makārtija romānā "Dieva bērns". K. Makārtija trešais romāns "Satrijs" (*Suttree*, 1979), lai arī tika saņemtas pozitīvas atsauksmes, rakstnieks sākotnēji neguva tūlītēju pasaules atzinību, bet kļuva populārs Dienvidamerikā. Romāna darbība norisinās Tenesī štata Noksvilā, un to var uzskatīt par sava veida dienvidniecisku analogu Sanfrancisko un Ņujorkas bohēmai. Šajā darbā var ieraudzīt arī būtu paaudzes rakstnieku ietekmi, it īpaši bohēmas dzīves attēlojumā.

K. Makārtijs pirmo reizi guva plašus panākumus, izdodot grāmatu "Skaistie zirgi" (*All the Pretty Horses*, 1992), par kuru ieguva Nacionālo grāmatu balvu. Turpmāk tika sarakstīti romāni "Krustceles" (*The Crossing*, 1994) un "Pilsētas līdzenumā" (*Cities in the Plain*, 1998), kuri tika iekļauti "Robežu triloģijā" (*Border Trilogy*) līdzās romānam "Skaistie zirgi". "Robežtriloģijā" ir jūtama V. Folknera dienvīdu gotikas

stila ietekme. Romānu darbība norisinās Amerikas dienvidrietumos un Meksikā, tajos ir aplūkotas vardarbības, nabadzības un apspiešanas tēmas.

Literatūras kritiķis Harolds Blūms (*Harold Bloom*) ir nodēvējis K. Makārtiju par vienu no ievērojamākajiem amerikāņu romānu autoriem līdzās Donam Delilo (*Don DeLillo*), Tomasam Pinčonam (*Thomas Pynchon*) un Filipam Rotam (*Philip Rott*). H. Blūma grāmatā “Rietumu kanons” (*Western Canon*) K. Makārtija romāni “Dieva bērns”, “Satrijs” un “Asins meridiāns” ir atzīti par kanoniskiem starp citiem izciliem literatūras darbiem ASV. Tostarp H. Blūms ir atzinis K. Makārtija romānu “Asins meridiāns” par izcilāko darbu kopš ievērojamā amerikāņu rakstnieka Viljama Folknera (*William Faulkner*) romāna “Kad es nomiru” (*As I Lay Dying*) izdošanas.

K. Makārtija romāns “Kur sirmgalvjiem nav vietas”, kurš tika publicēts 2005. gadā, lai gan saņēma pretrunīgas atsauksmes, arī tiek uzskatīts par ievērojamu literatūras darbu un 2007. gadā adaptēts filmā ar tādu pat nosaukumu. Filmās ir adaptēti arī K. Makārtija romāni “Skaistie zirgi”, “Ceļš” un “Dieva bērns”, savukārt romāns “Tumsā” tika adaptēts 15 minūšu īsfilmā.

K. Makārtija romāns “Ceļš”, kurš tika izdots 2006. gadā, ieguva Pulicera balvu un Džeimsa Taita Bleka piemiņas balvu. Arī šajā romānā ir jaušama literārā ietekme no V. Folknera darbiem, it īpaši apziņas plūsmas stāstījuma paņēmieni, kas ļauj lasītājiem ielūkoties romāna varoņu domās, tvert emocionālos pārdzīvojumus cīņā par izdzīvošanu postapokaliptiskā vidē. 2006. gadā arī tika publicēta K. Makārtija lugu “Saulrieta robeža” (*The Sunset Limited*), kurā ir aplūkotas ticības, morāles un grēku izpiršanas tēmas. 2011. gadā pēc lugas motīviem tika uzņemta televīzijas filma, kuru režisēja Tomijs Lī Džonss (*Tommy Lee Jones*). Lai gan filma saņēma neviennozīmīgas atsauksmes, luga joprojām tiek augstu vērtēta kā pārdomas rosinošs un emocionāli rezonējošs literārais darbs.

2013. gadā tika izdots romāns “Advokāts”, kas stāsta par advokātu, kurš iesaistās narkotiku kontrabandas shēmā. Tajā pašā gadā romāns tika adaptēts Ridlija Skota (*Ridley Scott*) režisētājā filmā, kurā galvenās lomas atveido aktieri Penelope Krusa, Kamerona Diaza (*Cameron Diaz*) un Havjērs Bardems (*Javier Bardem*). Filma precīzi seko romāna sižetam un ir ieguvusi neviennozīmīgas kritiķu un skatītāju atsauksmes. Lai gan filma tika slavēta par labu vizuālo noformējumu un spēcīgiem aktieriem, daži kritiķi tomēr uzskata, ka tai trūkst oriģinālā romāna dziļuma un nianšu. Vienlaikus tā ir iemantojusi kulta statusu starp citiem krimināltriļļeriem.

Savukārt 2015. gadā tika izdots romāns “Pasažieris” (*Passenger*), kuru biologs Deivids Krakauers (*David Krakauer*) ir nodēvējis par “matemātisku un analītisku romānu”.

Romānā atklājas rakstniekam raksturīgais nepiespiestais stils ar spilgtiem skarbās vides aprakstiem. Analītiskais rakstnieka pieskāriens ir jūtams arī viņa esejā “Kekulē uzdevums” (2017), kurā tiek teoretizēts par neapzinātā prāta būtību, balstoties uz iegūtajiem pētījuma datiem, ilgus gadus strādājot daudznazaru pētniecības centrā Santafē pie sarežģītu adaptīvo sistēmu izpētes.

Viens no iemesliem, kāpēc K. Makārtija romāni ir piemēroti ekokritiskai un ekofeministiskajai analīzei, ir veids, kā tajos ir attēlota daba. Plašie vides apraksti izceļ Amerikas dienvidu reģionu pievilcīgo ainavu un arī industrializācijas degradēto vidi. Ekokritiski un ekofeministiski analizējot izvēlētos K. Makārtija romānus „Dārznieks”, „Dieva bērns”, „Skaistie zirgi”, „Ceļš”, ir iespējams labāk izprast, kā kultūra un politika ietekmē tēlu un vides attiecību veidošanos. Ekofeministiska šo romānu analīze ļauj izprast sieviešu dzimuma lomu patriarhālas varas dominances apstākļos, kuros ir ietekmēta arī veselīgas vides pastāvēšana, kas ir nepieciešama dzīvības turpināšanai.

Lai gan K. Makārtija darbi ir iepriekš ekokritiski un ekofeministiski pētīti visā pasaulē, it īpaši Amerikā, tomēr ir nepieciešama padziļinātāka šo literāro darbu analīze, apvienojot ekokritikas, ekofeminisma un ekonaratoloģijas teorētiskos un metodoloģiskos skatpunktus, pievēršot īpašu uzmanību vides vēstījumu un dzimumu lomu izpētei.

Latviešu literatūrzinātnes kontekstā K. Makārtija darbi nav plaši pētīti, tie nav arī ietverti ekonaratoloģijas kontekstā, tāpēc promocijas darbs veicinās dziļāku izpratni par rakstnieka literāro

ieguldījumu vides un sociālo problēmu atainojumā. Viens no šī pētījuma uzdevumiem ir parādīt K. Makārtija romānos ietvertu ekokritismu un ekofeminismu, kā arī to nozīmi plašākā kultūras un politikas kontekstā.

Ekokritika sākotnēji radās kā reģionāla akadēmiska mācība, kā arī literatūras un kultūras studiju atzars ASV un Kanādas reģionos.

Lai gan šobrīd tā ir globāla zinātnes joma, kuru pārstāv ekokritiķi no visas pasaules, tās pirmsākumi meklējami noteiktā Ziemeļamerikas vides politikas un literatūras vēstures brīdī. 20. gadsimta beigās kļuva īpaši aktuāls vides piesārņojuma un klimata pārmaiņu risks, kas radīja arī pastiprinātu interesi par attiecību atainojumu starp dabu un cilvēkiem, it īpaši Ziemeļamerikā, kur vides aizsardzības kustību darbība bija ļoti aktīva. Tajā laikā literatūras un kultūras studijās bija nozīmīgs poststrukturālisms, jaunais vēsturiskums un diskursu pētījumi, un ekokritika kļuva pamanāma šo kultūras un intelektuālo tendenču krustpunktā.

Šobrīd ekokritika ir padarījusi literatūrzinātni daudzveidīgāku, literatūras un kultūras laukam pastāvīgi mainoties, katru gadu ir jāpārzīmē vai jāpārkonfigurē ekokritikas kontūras. Šo tēzi var arī attiecināt uz ekofeminismu, kas ir arī kļuvis aktuāls ne tikai vides zinātnē, bet arī literatūrzinātnē.

Veicot četru K. Makārtija romānu padziļinātu analīzi, ir iespējams gūt izpratni par to, kā ekokritika, ekofeminisms un ekonaratoloģija ļauj palūkoties uz vides krīzes problemātiku caur noteiktu teorētisku ietvaru prizmu, kas var tikt izmantots gan pētījumos Latvijā, gan ārpus tās.

Pētījuma priekšmets ir ekokritika un ekofeminisms, kas kā starpdisciplināras pieejas ļauj analizēt K. Makārtija romānos atainotās vides un tēlu mijiedarbības problēmas, savukārt promocijas darba pētījuma objekts ir K. Makārtija četri romāni: a) dienviņu gotiskā žanra stilistikā veidotie „Dārznieks” (The Orchard Keeper, 1965) un „Dieva bērns” (Child of God, 1973); b) dienvidvesterna žanra romāns „Skaistie zirgi” (All the Pretty Horses, 1992); c) postapokaliptiskā žanra romāns „Ceļš” (The Road, 2006).

Pētījuma mērķis ir ekokritiski un ekofeministiski analizēt izvēlētos K. Makārtija romānus, pētīt ekonaratoloģijas saskari ar ekokritiku un ekofeminismu, un veikt šo romānu padziļinātu ekonaratoloģisku analīzi, lai pētītu dabas un vides nozīmi attiecībās ar apkārtējo pasauli un cilvēci.

Pētījuma uzdevumi:

- 1) sniegt pārskatu par ekokritikas un ekofeminisma vēsturi, salīdzināt un izvērtēt ekokritiku un ekofeminismu raksturojošos konceptus;
- 2) izpētīt svarīgākās ekokritikas, ekofeminisma un ekonaratoloģijas teorētiskās nostādnes;
- 3) veikt ekokritisku un ekofeministisku K. Makārtija romānu analīzi, pētot tajos atainotās tēlu un dabas savstarpējās attiecības, pievēršot uzmanību simboliskajam un metaforiskajam teksta slānim;
- 4) veikt ekonaratoloģisku K. Makārtija romānu analīzi;
- 5) izpētīt, kā izvēlēto K. Makārtija romānu atšķirīgi fokusētās tēmas izceļ ekokritikai un ekofeminismam nozīmīgus jautājumus;
- 6) izstrādāt zinātniskā pētījuma secinājumus, balstoties uz veikto K. Makārtija romānu analīzi.

Promocijas darbā izmantotās pieejas:

1. **Ekokritikas pētījuma pieeja** ļauj analizēt videi būtiskus jautājumu literārā darbā. Ekokritikas pieejas pamatā ir “dabas atainojumu ekokritiska lasīšana literatūrā.” Vācu ekokritiķe Astrīda Brake (Astrid Bracke) ir uzsvērusi ekokritikas pieejas nozīmīgumu, norādot, ka tā nav saistīta ar vēl vienu “lasīšanas modu”, bet gan ir balstīta videi nozīmīgu jautājumu izpētē literatūrā. Šajā darbā tiks ekokritiski analizēti K. Makārtija romāni, izmantojot ekokritikas pieeju, kas ļaus plašāk paraudzīties uz atainoto tēlu un vides mijiedarbību.

2. **Ekonaratoloģija kā kritiska pieeja** ļauj pētīt attiecības starp vēstījumu un vidi literatūrā. Ekonaratoloģiska romānu analīze ir būtiska, to arī ir uzsvērusi Skots Sloviks (Scott Slovic), A. Brake, Marku Lētimaks (Markku Lehtimaki) un Gregs Garārds (Greg Garrard), norādot, ka ekokritikā un ekofeminismā līdz šim ir maz pievērsta uzmanība vēstījumam. Šī pieeja uzsver vēstījuma nozīmi, ar tās palīdzību ir iespējams iegūt jaunu skatījumu uz ilgtspējīgas vides būtiskumu. K. Makārtija romānu analīzes kontekstā ekonaratoloģija var sniegt priekšstatu par vēstījuma modalitāti, kas lasītājiem ļauj uztvert tēlu attiecības ar vidi, un arī, to, kā lasītājs atklāj vēstījuma dziļāko jēgu. Būtiska nozīme šajā pētījumā ir veltīta arī ekokritikas un vēstījuma ētikas apvienojumam, kas ļauj pētīt to, kā vēstījumā paustie ētiskas dabas jautājumi veido lasītāju izpratni par videi būtiskām problēmām.

3. **Ekofeminisma pieeja** akcentē ekofeminisma teorijas galvenās nostādnes, uz kurām var balstīt K. Makārtija romānu ekofeministisku analīzi. Šī pieeja ļauj pētīt sieviešu un dabas atainojumu literatūrā, kur ir velkamas paralēles starp sieviešu apspiešanas un dabas bojāejas apvienotu problēmu, kā arī ir iespējams pievērst uzmanību literārā tekstā izteiktajiem sociālās netaisnības jautājumiem, kuri palīdz izprast sieviešu un dabas marganalizācijas problēmu, kas ir svarīga ekofeminismā. K. Makārtija romānu analīzē šī pieeja ļauj atklāt to, kā degradētā un arī sociāli netaisnīgā vidē spēj pastāvēt sieviešu tēli, kuriem nav iespēja patricentriski veidotā sabiedrībā izteikt savu viedokli vai būt sociāli vienlīdzīgā stāvoklī ar vīriešu dzimumu.

Pētnieciskā darba zinātniskā nozīme un aktualitāte. Pēdējos gados vides atspoguļojums literārajās darbos ir ieguvis īpašu pētniecības ievērību. Tā ir daudzšķautņaina un vēl līdz galam neizpētīta tēma gan pasaules mērogā, gan Latvijas literatūras un kultūras telpā. Ekokritikas un ekofeminisma pētniecība literatūrzinātnē ir ieguvusi lielu popularitāti, tas ir arī redzams pēc samērā apjomīgā izdoto grāmatu un publikāciju skaita pēdējos gados, kas kalpo par daudzsološu zīmi turpmākai šī zinātnes atzara attīstībai. Piedāvātais promocijas darbs sniegs savu ieguldījuma daļu ekokritikas un ekofeminisma pētniecības veicināšanā. Tā kā klimata pārmaiņas un vides apdraudētības problēmas ir globālas, to aktualizēšana gan literatūrā, gan, kā šajā gadījumā, literatūrpētniecībā, ir ekoloģisku un ilgtspējīgu attieksmi pret vidi veicinoša.

Pētījuma zinātniskā novitāte izpaužas plašajā un salīdzinoši nesen izstrādāto ekokritikas un ekofeminisma pieeju pielietojumā K. Makārtija romānu analīzē. Rakstnieka romānu analīzē dažādu pieeju apvienošana nav bieži veikta, kas iezīmē novitāti šī pētījuma kontekstā. Latvijas literatūrpētniecībā šī rakstnieka romānu tik plaša ekokritiska, ekofeministiska un ekonaratoloģiska analīze tiek veikta pirmo reizi. Pētījums sniedz jaunas atziņas par kultūras un literatūras lomu un ietekmi uz cilvēku attieksmi pret vidi un dabu, kā arī par to, kā literatūra var veicināt ekoloģisku un ilgtspējīgu dzīvesveidu. Pētījuma novitāte saistīta arī ar ekonaratoloģiju – relatīvi jaunu zinātnes apakšnozari, kas pēta vēstījumā ietvertās vides problēmas. Šajā kontekstā K. Makārtija romāni varētu būt interesants piemērs, lai izpētītu, kā literatūra var palīdzēt izprast vīdi nozīmīgus jautājumus, it īpaši analizējot šī rakstnieka dažāda žanra darbus.

Promocijas darba struktūra. Promocijas darba struktūru veido ievaddaļa, piecas nodaļas ar apakšnodaļām, nobeigums, secinājumi un izmantotās literatūras saraksts, kā arī pielikums, kurā ir ietverts skaidrojošo terminu glosārijs, rakstnieka K. Makārtija dzīvesgājuma izklāsts un četru analīzei izvēlēto K. Makārtija romānu īsi kopsavilkumi.

Promocijas darba ievadā ir pamatota zinātniskā darba tēmas izvēle, formulēts promocijas darba mērķis, pētījuma priekšmets un objekts, norādīti pētījuma uzdevumi, uzsvērtā un pamatota veikta pētījuma aktualitāte un novitāte.

1. nodaļā ir sniegts ieskats ekokritikas četru viļņu attīstībā, kā arī apskatīta ekofeminisma evolūcija dažādos laikposmos. **2. nodaļa** ir vērsta uz ekokritikas un ekofeminisma teorētiskā un metodoloģiskā ietvara kritisku izvērtējumu, kas palīdz interpretēt un analizēt dabas un vides atainojumu literatūrā. Šajā nodaļā arī ir apskatīta ekofeminisma teorija un tās nozīme vides zinātnē, kā arī ekonaratoloģijas teorija un metodoloģiskās iespējas, kas parāda vēstījumā dabas un tēlu mijiedarbību. **3. nodaļā** ir veikta ekonaratoloģiska K. Makārtija romānu analīze, akcentējot vēstījumā esošo tēlu un vides mijiedarbību. Tiek ņemta vērā ne tikai dabas un tēlu mijiedarbība, bet arī to literārā funkcija un nozīme romānu kontekstā, ir vērtēta arī vēstījuma iespējamā ietekme uz lasītāja uztveri. **4. nodaļa** piedāvā ekokritisku K. Makārtija romānu analīzi, sniedzot ieskatu attēloto vides problēmu un to risinājumu klāstā. **5. nodaļa** ir veltīta ekofeministiskam K. Makārtija romānu lasījumam, kas ļauj saprast, kā sieviešu un dabas tēlu savstarpējā mijiedarbība veicina izpratni par dzimumu un dabas lomu pasaulē. Promocijas darba nobeigumā tiek piedāvāti pētījuma galvenie secinājumi, kuros ietvertas K. Makārtija ekokritiskas, ekonaratoloģiskas un ekofeministikas analīzes svarīgākās atziņas, kā arī ir izvirzīti priekšlikumi turpmākiem pētījumiem.

Promocijas darba aprobācija. Promocijas pētījumā paustās atziņas aprobētas (7) zinātniskajās publikācijās, (1) monogrāfijā un (17) referātos zinātniskajās konferencēs.

Zinātniskās publikācijas:

- 1) Inese Vičaka (2014) "Mccarthy And The Coens: The Novel Versus The Film No Country For Old Men: The Moral Framework of The Novel and The Film: The Moral Framework of The Novel and The Film." Anchor Academic Publishing. (monogrāfija)
- 2) Inese Vičaka (2014) "Territorial And National Identity And An Ecocritical Perspective In Cormac Mccarthy's "Child Of God". Via Latgalica, 2014, Vol. 6, pp. 192-200.
- 3) Inese Vičaka (2015) "Sievete-daba un vīrietis-kultūra amerikāņu postmodernajā literatūrā" // Journal of Comparative Studies / Komparatovistikas Almanahs; 2015, Vol. 36 Issue 7, pp. 200-218.
- 4) Inese Vičaka (2015) "Post-Apocalypse: Culture and Nature in Gundega Repše's and Cormac McCarthy's Works". Interlitteraria; 2015, Vol. 20 Issue 2, pp. 71-78.
- 5) Inese Vičaka (2016) "Ecocriticism in Cormac McCarthy's Novel "The Road". New Dimensions of Philology, Vol.1, University of Plock, 2016, pp. 142-148.
- 6) Inese Vičaka (2016) "Space And Time In Cormac Mccarthy's Novel "The Orchard Keeper": An Ecocritical Perspective. Spatiality and Temporality: An Interdisciplinary Approach. IRF Press, Warsaw, 2016, pp. 149-158.
- 7) Inese Vičaka (2018) "Aspects of Ecocriticism in Cormac McCarthy's Novel "All the Pretty Horses". New Dimensions of Philology Vol. 2. University of Plock. 2017/2018, p.102.
- 8) Inese Vičaka (2023) "Ekonaratoloģija vēstījumu pētniecībā". Scriptus Manet: Journal of Humanities & Arts, Issue 14, 2023, 31-41.lpp.

Referāti zinātniskās konferencēs:

- 1) Daugavpils (Latvija) 21.11.23. – dalība 1. Starptautiskajā Komparatīvistikas kongresā „Cilvēks valodā, literatūrā, kultūrā” ar referātu “The Binaries of Woman-Nature and Man-Culture in American Postmodern Literature.”
- 2) Rīga (Latvija) 23.11.13. – dalība konferencē “Mediji, dzimte un transformācija. Dzimtes identitātes veidošana” ar referātu “Dystopian and Post-Apocalyptic Vision of Gender Issues from an Ecofeminist Perspective.”
- 3) Tallina (Igaunija) 27.01.14. – dalība starptautiskajā doktorantu ziemas skolā „Absence, Presence, Distance: Ways of Seeing the Past”.
- 4) Rīga (Latvija) 13.02.13. – dalība starptautiskā LU 72. zinātniskajā konferencē ar referātu “British and American Literatures in Comparative and Transnational Perspective.”
- 5) Rēzekne (Latvija) 24.04.14. – dalība starptautiskā zinātniskā konferencē “Autors. Teksts. Laikmets”, nolasīts referāts “Ekokritikas, ekofeminisma un naratoloģijas perspektīva postmodernajā literatūrā - Kormaka Makārtija naratīvs.”
- 6) Rīga (Latvija) 29.09.-30.09.14 – dalība starptautiskā konferencē „Changing Baltics. Cultures Within a Culture”, nolasīts referāts “Post-Apocalypse: Culture and Nature in Gundega Repše's and Cormac McCarthy's Works”.
- 7) Rēzekne (Latvija) 21.11. 14. – dalība konferencē “Krustpunkti pierobežas kultūrā, valodā, vēsturē”, nolasīts referāts “Territorial and National Identity and an Ecocritical Perspective in Cormac McCarthy's Child of God”.
- 8) Viļņa (Lietuva) 06.02.15. Dalība starptautiskā konferencē “International Scientific Conference Imagology Profiles: The Dynamics of National Imagery in Literature” ar referātu “The Myth of Southern Exceptionalism and the Issue of Ecocriticism in Cormac McCarthy's Novel The Orchard Keeper.”
- 9) Plocka (Polija) 13.04.15. – dalība starptautiskā konferencē “1st International Online Conference New Dimensions of Philology”, nolasīts referāts “Ecocriticism in Cormac McCarthy's Novel The Road.”

- 10) Plocka (Polija) 13.04.16 – dalība starptautiskā konferencē “2nd International Online Conference New Dimensions of Philology” ar referātu “Aspects of Ecocriticism in Cormac McCarthy’s Novel “All the Pretty Horses.”
- 11) Plocka (Polija) 16.04.17. – dalība starptautiskā konferencē “3rd International Online Conference New Dimensions of Philology” ar referātu “Narrative Ethics And Ecocriticism In Cormac McCarthy’s Novel ‘The Road.’”
- 12) Plocka (Polija) 21.04. 18. – dalība starptautiskā konferencē “4th International Online Conference New Dimensions of Philology” ar referātu “Ecocriticism and Dialogism in Cormac McCarthy’s Novel “The Orchard Keeper.”
- 13) Plocka (Polija) 16.04.19. – dalība starptautiskā konferencē “5th International Online Conference New Dimensions of Philology” ar referātu “Econarratology in Cormac McCarthy’s Novel “All the Pretty Horses.”
- 14) Plocka (Polija) 21.06.21. – dalība starptautiskā konferencē “7th International Online Conference New Dimensions of Philology” ar referātu “The Dynamics of Development of Ecocriticism in the Baltic States.”
- 15) Rīga (Latvija) 03.02.21. – dalība LU 79. starptautiskā zinātniskā konferencē ar referātu “Postapokaliptiskais naratīvs un naratīva ētika.”
- 16) Liepāja (Latvija) 21.04.22. – dalība 30. starptautiskajā zinātniskajā konferencē “Aktuālas problēmas literatūras un kultūras pētniecībā” ar referātu “Ēkonaratoloģija vēstījumu pētniecībā.”
- 17) Plocka (Polija) 06.06.23. – dalība starptautiskā konferencē “9th International Online Conference New Dimensions of Philology” ar referātu “The Importance of Ecocriticism in Analysis of Postapocalyptic Literature,”

PROMOCIJAS DARBA PĒTĪJUMA SATURS

IEVADĀ ir pamatota pētījuma tēma un darba priekšmets, noteikti pētījuma mērķi un uzdevumi, raksturota struktūra, norādīti galvenie metodoloģiskie principi, skaidrota izvēlētās tēmas novitāte un aktualitāte.

1. NODAĻA

EKOKRITIKAS UN EKOFEMINISMA EVOLŪCIJAS VĒSTURISKAIS PĀRSKATS

Promocijas darba pirmā nodaļa sniedz ieskatu ekokritikas un ekofeminisma vēsturiskajā attīstībā, jo ir būtiski saprast šīs teorijas cēloņsakarības un veidošanās faktoros. Ir aplūkoti ekokritikas un ekofeminisma pirmsākumi, to attīstības tendences, kā arī tiek skaidroti un analizēti galvenie termini un to savstarpējā saikne.

1.1. Ekokritikas četru viļņu periodizācija

Tiek pētīta ekokritikas vēsturiskā attīstība, analizējot un periodizējot tās četrus galvenos viļņus un to būtiskākās iezīmes, raksturīgos elementus un to savstarpējo saikni, kas ir svarīgi ekokritikas izpratnes kontekstā. Uzmanība ir pievērsta arī tam, cik vērtīga ir šāda periodizācija, kā arī pētīta tās nozīme un ietekme uz ekokritikas attīstību kopumā.

Katrs ekokritikas „vilnis” iezīmē savu skatījumu uz vides konceptu, kā tas ir redzams dažādu ekokritikas pētnieku darbos. Endrjū Kellers Estes (*Andrew Keller Estes*) norāda uz ekokritikas viļņu raksturojuma nozīmīgumu, uzsverot, ka pirmajā ekokritikas vilnī vairāk tika pētīti Deivida Henrija Toro (*Henry David Toro*), Ralfa Valdo Emersona (*Ralph Waldo Emerson*) un Margaritas Fulleres (*Margaret Fuller*) darbi, pievēršot uzmanību kultūras ietekmei uz dabu un pieņemot, ka abi koncepti ir vairāk vai mazāk skaidri nošķirami.

Kopš 2012. gada ekokritiķi ir jau sākuši diskutēt par ekokritikas ceturto viļņa pastāvēšanu, kura pamatā ir jaunais materiālisms un materiālā ekokritika. S. Opermane, Serenella Iovino (*Serenella Iovino*) un Timotijs Klārks (*Timoty Clark*) ir vistiešāk pievērsušies materiālās ekokritikas pētījumiem, cenšoties noskaidrot, kā šī ontoloģija var veicināt ekokritikas attīstību.

Ekokritikā pirmā viļņa posmā bija svarīga kanonizētā literatūra, literārajos darbos tika pievērsta uzmanība neskartās dabas atainojumam. Otrajā ekokritikas viļņa posmā ir veikta to literāro darbu pētniecība, kuri nav iekļauti tradicionālajā literatūras kanonā. Karolīna Mērcanta (*Carolyn Merchant*) ir norādījusi, ka otrā viļņa sākums 1996. gadā sakrīt ar Š. Glotfeltijas un H. Froma antoloģijas „Orientieri literārajā ekokritikā” (*The Ecocriticism Reader: Landmarks in Literary Ecology*) izdošanu, kurā jau bija iestrādāts ekokritikas teorētiskais pamats.

L. Bjūels ir uzsvēris, ka pirmais un otrais ekokritikas vēsturiskais posms ir ļoti svarīgs, bez tā nebūtu iespējama veiksmīga ekokritikas attīstība. Roberta Vatsona (*Robert Watson*) darbs „Atpakaļ dabā” (*Back to Nature*) ir viens no nozīmīgākajiem teorētiskajiem darbiem otrā viļņa ekokritikas attīstības posmā.

Ekokritikas otrā viļņa posmā uzmanība ir pievērsta ne tikai rakstībai par dabu, bet visu veidu literārajiem tekstiem, kā arī tēlu, dzīvnieku, pilsētas un savvaļas vides attainojuma pētniecībai literatūrā. Pirmajā un otrajā ekokritikas vilnī ir izteikta vēlme mainīt domāšanu par videi svarīgiem jautājumiem, taču otrais ekokritikas ‘vilnis’ tiek dēvēts par ‘pārskata vilni’, kas nozīmē, ka laikā pēc 1996. gada ekokritiķi

pārskata pirmā ekokritikas viļņa svarīgos aspektus, daļu no tiem atstājot izpētei arī otrā viļņa periodā, kas iezīmē ekokritikas viļņu plūstošo, mainīgo robežu. Ir nozīmīgi pieminēt tieši otrā viļņa ekokritiķus – Timotiju Mortonu (*Timoty Morton*), Danu Filipu (*Dana Philips*) un Urzulu Heizi (*Ursula Heise*), kuru ieguldījums ekokritikas attīstībā ir ievērojams.

Trešajā ekokritikas attīstības posmā ekokritiķus interesē teorētisko pieeju pilnveidošana literāro darbu ekokritiskai analīzei, jo pastāv plašas diskusijas par dažādu pieeju nozīmīgumu. Jāatzīst, ka tieši ekokritikas trešā viļņa posms ir būtisks, jo tajā ir izstrādāta ekokritikas teorētiskā bāze. 21. gadsimtā, kas saskan ar trešā viļņa rašanās laiku, ir notikušas ievērojamas izmaiņas ekokritikā, tā ir paplašinājusies un kļuvusi transdisciplināra.

Tas nozīmē, ka ekokritika ir kļuvusi ne tikai nozīmīga, bet tai ir arī ievērojams attīstības potenciāls nākotnē, kas ietvertu daudzveidīgu aktīvu prakšu tendenci ar jaunām iespējām vides apziņas veicināšanā, izmantojot arī literatūru kā līdzekli diskusijai par vidi būtiskiem jautājumiem. Trešais ekokritikas vilnis izceļ 21. gadsimta nozīmīgu problēmu, kas ir saistīta ar rūpēm par ilgtspējīgas dzīves nodrošināšanu, jo visa pasaule šobrīd ir neatgriezenisku klimata pārmaiņu priekšā.

Ekokritikas viļņu dalījumā būtu nepieciešams iekļaut arī ekofeminisma vēsturiskās attīstības posmus. Ekokritikas viļņu modelis neatbilst ekokritikas nelineāro attīstības gaitu, kā arī tas nenodrošina vienotu teorētisku skatījumu uz ekokritiku, turklāt neparāda ekokritikas attīstību citās pasaules valstīs.

Lai arī ne visi ekokritiķi un ekofeministi atbalsta L. Blūela ekokritikas viļņu dalījumu, pēc būtības tas ir labi izstrādāts, jo lieliski atbilst ekokritikas tendenču attīstību, ko pierāda arī veiktie pētījumi no 20. gadsimta 90. gadiem līdz pat šodienai.

Promocijas darbā K. Makārtija romāni ir analizēti saskaņā ar otrā un trešā ekokritikas viļņu vēsturiskā posma iezīmēm, kur tiek pētīts pilsētas un lauku vides atainojums, kā arī tēlu pieredze vides krīzes riska situācijā. K. Makārtija romānus var kategorizēt arī kā pieredzīgus noteiktam ekokritikas vilnim ar tiem raksturīgajiem elementiem.

1.2. Ekofeminisma attīstība

Ekofeminisms kā sabiedriski politiskās un ekoloģiskās domas kustība izveidojās paralēli feminisma otrā viļņa attīstībai 20. gadsimta 70. gados, taču ekofeminisms sāka attīstīties tikai 90. gados. Ekofeminismu nevar pielīdzināt nedz feminisma, nedz arī ekoloģijas zinātnei. Tā ir patstāvīga zinātnes nozare, lai gan radusies feminisma kustības ietekmē. Šobrīd ekofeminisms pārstāv plašu ideju un domu spektru, taču kopumā tas ir attīstījies patstāvīgi saistībā ar ekoloģiskās domas izveidošanos, tomēr acīmredzama ir arī feminisma ietekme uz ekofeminisma attīstības procesu.

1974. gadā terminu 'ekofeminisms' ieviesa franču feminisma pārstāve Fransuāza Dubonē (*Françoise d'Eaubonne*), lai gan ir jāatzīst, ka šī jēdziena precīzs rašanās laiks vēl joprojām nav noteikts. Tiek apgalvots, ka pirms oficiālā termina ieviešanas to jau pieminēja Indijas Čipko kustības pārstāves (šobrīd tā ir ekofeminisma atzara kustība pret globalizāciju, ekofeministe Vandana Šiva ir viena no tās vadītājām).

Tomēr ir jāuzsver, ka ekofeminisma konceptuālo sākumu var noteikt tieši feminisma teorijas franču tradīcijā. Franču eksistenciālisma filozofe, feministe un rakstniece Simona de Bovuāra (*Simone de Beauvoir*) jau 1952. gadā bija norādījusi, ka, vadoties pēc patriarhālās varas loģikas, sievietes un daba tiek uztvertas kā 'citādība'. Iespējams, tieši šis apgalvojums rosināja jau 60. gadu sākumā pievērsties sieviešu un dabas vienotības problēmjautājumam.

F. Dubonē pirmo reizi 1974. gadā publicētajā esejā „Laiks ekofeminismam” (*Time For Ecofeminism*) bija uzsvērusi, ka ir nepieciešams iesaistīties jautājuma risināšanā, kas skar patriarhālā spēka dominēšanu pār sievietēm un dabu, kā rezultātā ir ignorēta sieviešu neatkarība un saikne ar dabu. Jāpiemin arī tas, ka F. Dubonē 1978. gadā Francijā nodibināja centru „Ekoloģija un feminisms”. Lai arī šis centrs neguva lielu atbalstu Fr. Dubonē dzimtajā Francijā, to sāka atbalstīt Austrālijā un ASV.

Ekofeminismu var dēvēt par trešo starptautisko feminisma vilni”, tas ietver feminisma premisas un ekoloģijas zinātnes problēmjautājumus. Tas tiek dēvēts arī par “trešo ekoloģiskās domas kustību”, kas ir saistīta ar cilvēku ekoloģiskās apziņas veidošanos. Arī ekofeminisma terminam ir savi ekvivalenti.

Iepriekš tika uzskatīts, ka ekofeminisms kļuvis par feminisma ‘trešo vilni’, “kas apvienos pirmā un otrā feminisma viļņa antropocentriska kritiku ar ekoloģisku perspektīvu”, taču ir redzams, ka tas ir kļuvis par neatkarīgu praksi. Ekofeminisma neatkarību no feminisma un ekokritikas pierāda būtiska atšķirība, proti, feminismā svarīgs ir androcentrisms (centrēšanās uz vīriešu normām, skatpunktu), ekokritikā – antropocentrisms (uzmanības centrā ir cilvēks), bet ekofeminismam ir nozīmīgs gan androcentrisms, gan arī antropocentrisms.

Ekofeminisms ir mainīgas kategorijas, kas ir sācies kā sociāla un politiska kustība, diskursīvi aizstāvot marginalizētos cilvēkus, kuri ir pakļauti, atrodas ārpus varas centra, bez iespējas izteikt savu viedokli. Analizējot pieejamos zinātniskos avotus, var secināt, ka ekofeminisms, tāpat kā ekokritika, katru gadu kļūst arvien nozīmīgāks pasaulē. Šobrīd ekofeministi izvēlas ekofeminisma termina vietā citus apzīmējumus, piemēram, „ekoloģiskais feminisms, feminisms un ekoloģija, feminisma vides zinātne, vides feminisms vai eko/feminisms”, kā iemeslu norādot vēlmi nesaisīt šo konceptu ar esenciālismu (essentialism), uzsverot, ka ekofeminisma termins, kas lingvistiski saista sievietes un dabu vienā vārdā (eko+femine), ir īpaši ‘jutīgs’ pret esenciālismu – pārāk universālu un stereotipisku saikni.

Anete Kolodnija (*Anette Kolodny*) ir viena no pirmajām literatūrkritiķēm, kura sākusi pētīt literatūru par vidi no feminisma perspektīvas, neilgi pēc ekofeminisma termina ieviešanas. A. Kolodnijas darbos „Zemes guļa” un „Zeme pie viņas kājām” ir izcelti pirmie ekofeminismam svarīgie jautājumi.

K. Mērčantas grāmata „Dabas nāve” (*Death of Nature*) tiek uzskatīta par svarīgāko ekofeminisma darbu ASV, kurā izteiktā tēze par sieviešu un dabas apspiešanas saikni, kas ir meklējama kapitālismā, joprojām ir aktuāla. K. Mērčanta nodrošināja empīrisku un teorētisku ģenealoģiju sieviešu un dabas apspiešanas formām, kas ir raksturīgas kapitālismam, uzsverot, ka sieviešu un dabas apspiešana ir cieši tekstuāli, ideoloģiski un empīriski saistīta.

Neskatoties uz lēno ekofeminisma ienākšanu literatūrzinātnē, ir jāatzīst, ka ekofeminisma problemātikas pētniecība ir piedzīvojusi strauju attīstību literatūrzinātnē. Ekofeminisms ir sasniedzis „brieduma stadiju”, tas ir piedzīvojis evolūciju paralēli feminisma attīstībai kā sinerģisks feminisma un ekoloģijas zinātnes apvienojums, kurā ir uzsvērtas sieviešu un dabas vienojošā saikne.

Neskatoties uz dažu feminisma pārstāvju radikālo opozīciju pret pievēršanos ekofeminismam, ekofeminisma pārstāvji ir veiksmīgi apvienojuši ekoloģijas un feminisma teorētiskās nostādnes vienkopus, neskatoties uz iebildumiem, ka feminisms ir integrējis dabas un vides problemātiku. Ekofeminisms un feminisms ir cieši saistīti.

Redzams, ka humanitāro zinātņu kompetences lauku pārklāšanās robežas nav strikti noteiktas. Domājams, ka nākotnē šī mijiedarbība būs vēl izteiktāka. Pašlaik ekofeminisms ir kļuvis cieši saistīts ar “ētiku, filozofiju, kritikas teoriju un literatūrkritiku.

K. Makārtija ekofeministiskā romānu analīzē arī uzmanība tiks pievērsta ētikai, pētot, kā cilvēka rīcība un uzvedība ietekmē dabu un vidi un kā vides izmaiņas ietekmē sieviešu un citu marginalizētu cilvēku dzīvi.

Ne mazāk būtiski ir arī pievērsties ekofeminisma pētniecībai Latvijā, kas tikai lēnām iegūst konkrētākas aprises. Šobrīd pieaug interese par vides aizsardzības un sieviešu tiesību vienotas saiknes pētniecību. Izdotas vairākas ekofeminismam veltītas grāmatas un publicēti zinātniskie raksti. Piemēram, rakstu krājumā “Feminisms un literatūra” publicēts biologa Artura Mauriņa raksts “Ekofeminisms: temporālie aspekti”, kurā ekofeminisms ir apskatīts plašā kulturoloģiskā kontekstā.

Savukārt Ausma Cimdiņa grāmatā “Kultūras feminisms” ir pievērsusi uzmanību ne tikai feminisma izpētes jautājumam, bet arī ekofeminisma skaidrojumam, akcentējot arī franču feminisma atšķirību no amerikāņu feminisma, kā arī kiberfeminisma atšķirību no ekofeminisma. Šāds ekofeminisma un feminisma

zinātnisks skaidrojums ir ļoti nepieciešams, lai varētu gūt lielāku izpratni par feminisma un ekofeminisma būtību un atšķirību.

Līva Fokorte rakstā “Dievišķā transcendence un imanence ekofeminismā” sniegusi ieskatu ekofeminisma problemātikā un aplūkojusi jautājumu par Dieva transcendences un imanences attiecībām ekofeminisma teoloģijās no kristietības perspektīvas, uzsverot ekofeminismam būtisko paralēli starp sieviešu un dabas strukturālu apspiešanu.

Sanda Aizkalne rakstā “Ekofeminisms un dzimumu līdztiesība klimata pārmaiņu kontekstā: pētījuma iespējas Latvijā” apskata ekofeminisma pieeju un tā nozīmi dzimumu līdztiesības veicināšanā klimata pārmaiņu kontekstā. Tiek pētīts, kā ekofeminisms var sniegt iespēju attīstīt vēl efektīvākas stratēģijas klimata pārmaiņu mazināšanai, izmantojot dzimumu līdztiesības perspektīvu.

Inga Lāce rakstā “Ekofeminisms kā sociāli kritiskās teorijas ieguldījums dzīves kvalitātes uzlabošanā” analizē, kā ekofeminisms var sniegt iespēju uzlabot dzīves kvalitāti un kā šī pieeja var palīdzēt uzlabot cilvēku attiecības ar dabu, apskatot tādus ekofeminisma aspektus kā dzimumu stereotipi, kapitālisma kritika un dabas izpratne.

Savukārt Anda Spalviņa rakstā “Feminisma kustība un dabas aizsardzība Latvijā: perspektīva sieviešu vides kustības lomai” apskata sieviešu lomu vides aizsardzībā un ekofeminisma iespējas Latvijas kontekstā. Tiek pētīts, kā sievietes un vides aizsardzības kustības ir savstarpēji saistītas un kā šīs kustības var izmantot ekofeminisma ideju veicināšanai Latvijā.

Inga Ošiņa – rakstā “Ekofeminisma pieeja kā atbilde uz dabas katastrofām” apskata ekofeminisma iespējas reaģēt uz dabas katastrofām. Tiek skaidrots, kā ekofeminisms var palīdzēt mums saprast dabas katastrofu cēloņus un meklēt ilgtspējīgus risinājumus, ņemot vērā cilvēku, gan dabas vajadzības.

Liepājas Universitātes pētniece Inese Budņika pievērsusies literāro pasaku pētījumiem no ekofeminisma perspektīvas, iezīmējot novitāti ekofeminisma pētniecības praksē, proti, pētniece veic Kārļa Skalbes literāro pasaku kopsakarību analīzi saskaņā ar psiholingvistikas prototipa teoriju. Ekofeminisma un psiholingvistikas teoriju apvienojums iezīmē paradigmatisku skatījumu uz ekofeminisma daudzveidību, ko būtu iespējams pētīt vēl plašāk.

Latvijā norisinās arī būtiski pasākumi un ir izveidoti vairāki projekti, kas veicina ekofeminisma attīstību. Piemēram, starpdisciplinārā filozofu un ģeogrāfu komanda 2018. gadā ir uzsākusi daudznozaru projektu, kas aplūko dabas diskursus ar mērķi atklāt dažādus veidus, kā dabiskā vide tiek saprasta un reprezentēta. Projekta ietvaros tiek risināti jautājumi par ekoloģisko vides krīzi no feminisma un ekofeminisma perspektīvas.

Balstoties uz mūsdienu feminisma teorijām, tiek pievērsta uzmanība feminisma un vides taisnīguma pētījumiem. Tiek runāts par to, kāda ir vides krīzes saistība ar ķermeni, dzimumu, dzimti un seksualitāti, kā vides ekoloģiskā un klimata krīze ir saistīta ar varas attiecībām, ietverot saikni ar dzimumu, rasi un koloniālismu. Projekts tapis sadarbībā ar Valsts Kultūrkapitāla Fondu. Tika pievērsta uzmanība ekofeminisma attīstībai Latvijā un tā vienam no aizsācējiem Dainim Īvānam.

Savukārt 2021. gadā Latvijā norisinājās starptautisks Rīgas starptautiskais īsfilmu festivāls “2Annas”, kas bija veltīts ekofeminisma ideju popularizēšanai un izpratnes veicināšanā par tā lomas vides aizsardzībā un sieviešu tiesību jomā.

Jāpiemin arī Nevalstiskā Organizācija “Zaļā brīvība”, kas aktīvi darbojas vides aizsardzības un dzimumu līdztiesības jomā, ietverot ekofeminisma principus savā darbībā. NVO organizē ekoloģiskus pasākumus, popularizē vides aizsardzību un sadarbojas ar citām organizācijām, kas strādā šajā jomā.

Starptautiskajā konferencē «Regīna Ezera un Austrumeiropas literatūra. Anda Kuduma savā lasījumā pievērsās R. Ezeras tetraloģijas «Pati ar savu vēju» pirmās daļas «Varmācība» analīzei feministiskās ekokritikas diskursa kontekstā, izvērtējot ekoloģiskās sirdsapziņas konceptu dažādos tā izpratnes līmeņos, pievērsoties arī dziļās ekoloģijas koncepcijai, ekokritikai un ekofeminismam būtiskajam nošķīrumam starp dabu un kultūru, subjektu un objektu, organismu un vidi.

2022. gada 22. februārī norisinājās darbnīca, kura tika rīkota sadarbībā ar Kadri Tūri, uzmanības centrā bija jautājumi, kas skar antropocēnu, klimata pārmaiņas un vides jautājumus no ekofeminisma perspektīvas, kā arī tika diskutēts par to, ko mūsdienu klimatiskajā un sociālpolitiskajā situācijā nozīmē cilvēceība.

2. EKOKRITIKAS UN EKOFEMINISMA TEORĒTISKAIS UN METODOLOĢISKAIS IETVARS

Tiek plaši aplūkota ekokritikas un ekofeminisma teorētiskā un metodoloģiskā bāze, kas ļauj nodrošināt dziļu un detalizētu dabas un tēlu attiecību analīzi literatūras darbos. Turklāt būs arī aplūkota ekonarataloģijas nozīme, kas ir jauna un unikāla pieeja, kura atklāj jaunas iespējas vēstījumu analīzē. Šī nodaļa piedāvā dziļu izpratni par ekokritikas un ekofeminisma teorētisko un metodoloģisko bāzi un tās nozīmi literatūras analīzē. Turklāt tā dod iespēju izprast, kā dabas un cilvēka attiecības var būt attēlotas literatūrā, un kā šo attiecību analīze varētu atspoguļot ekoloģiskās problēmas un izaicinājumus, kas būtu jārisina praksē.

2.1. Ekokritikas teorētiskā ietvara kritisks novērtējums

Ekokritiķi ir pievērsuši īpašu uzmanību ekokritikas teorijai un analīzes metodēm jau kopš ekokritikas sākuma, kad 1996. gadā tika izdota pirmā ekokritikai veltītā antoloģija „Orientieri literārajā ekoloģijā”. Arī literārā ekofeminisma teorijas izstrāde bija notikusi paralēli.

Pētot dažādus darbus par ekokritiku, ir redzams, ka nepastāv vienotas ekokritikas teorijas bāzes, ekokritikai ir raksturīgs metodoloģisks un teorētisks eklektisms, kā arī fragmentāru pieeju un teoriju pagaidu formulējums.

Ekokritika tiek saskatīta kā heterogēna pētījumu joma ar dažādām pieejām, to nevar definēt ar vienu ideoloģisku teoriju vai vienotu vērtību kopumu. Par spīti spēcīgajam impulsam ekokritikas jaunākajā attīstības posmā izveidot saikni ar galvenajām teorētiskajām paradigmām kultūras un literatūras studijās, joprojām nav noteiktas teorētiskās bāzes ekokritikas pētniecības laukā.

Katrs ekokritiķis ir centies veidot savu skatījumu uz ekokritikas teoriju, nedomājot par vienotu sadarbību ar citiem ekokritiķiem, jo katrs skatījums ir nozīmīgs, un noteikti pēc kāda laika būs iespējams atrast visiem skatījumiem vienotu kopsaucēju. Ekokritika šajā aspektā ir unikāla, tā jau kopš pirmsākumiem ir bijusi atšķirīga salīdzinājumā ar citām literatūras un kultūras teorijām, ņemot vērā to vien, ka ekokritikai ir cieša saikne ar ekoloģijas zinātni.

Nenoliedzami, ekokritikā ir nepieciešams skaidri formulēt teorētisko principu kopumu, neskatoties uz to, ka ekokritikas praksei ir raksturīga dažādība.

Ekokritika ir unikāla mūsdienu literatūras un kultūras teorija, it īpaši saistībā ar ekoloģijas zinātni. Ekokritikā būtu jāpārkāpj disciplinārās robežas, veidojot sava veida ‘ekoloģisko domu’, turklāt šo robežu pārkāpšana var būt ekoloģiska, literāra un fiziska. Ir noprotams, ka ekokritikai būtu jāpaplašina ‘pasaules’ jēdziens, iekļaujot tajā visu ekosfēru. Nav iespējams saglabāt vienotu teoriju laikmetā, kurā pastāv milzums daudz diskursu, bet ir iespējams izveidot teoriju kopumu, kuru var vienmēr pielāgot jauniem attīstības procesiem.

Tomēr ekokritikā teorijas aspektā nedrīkst pastāvēt neskaidrība, ir nepieciešama skaidrāka virzība uz noteiktu mērķi. Vēl šobrīd ekokritikas pētniecības laukā ir vērojama skaidra epistēmiskās krīzes iezīme. Nenoliedzami, teorijai ir jābūt savienojamai ar praksi, ekokritikas aktīvas prakses rakursā tai ir izteiktāk jāveicina izpratne par apkārtējās vides vērtību.

Ekokritikas teorijas pamatā ir nepieciešams teorētiski definēt ar vides krīzi saistītās problēmas diskursīvā formulējumā un izskaidrot, kādi sociālie un kultūras aspekti ir šo formulējumu pamatā. Ekokritiķu

šī brīža svarīgākais uzdevums ir izveidot vienotu ekokritikas teorētisko bāzi. Uz šīs teorijas bāzes varētu tikt balstīta dabas un kultūras atainojuma analīze literārajos darbos, pievēršot uzmanību ekoloģiskās krīzes aktualitātei, kas vienlaikus, domājams, ir arī kultūras un sociālās vides krīze.

Ekokritikas galvenā interese ir par apkārtējo pasauli, tad ir nepieciešams pārskatīt saikni starp pētniecību un aktīvu praksi. Ekokritikas domas un teorijas pamatā ir attiecību pārskats starp dabu, valodu, literatūru un kultūru. Tas nozīmē, ka ekokritikas teorijas pamatā nevar pastāvēt tikai diskursi par vidi, nedrīkst pievērst uzmanību tikai ontoloģiskai dabas pastāvēšanai pasaulē, ir jāpastāv gan teorijai, gan aktīvai praksei. Ir jāpiekrīt uzskatam, ka teorija konstruē kultūras telpu, kas savukārt veido politikas telpu, kurā var aktīvi aizstāvēt pastāvošās intereses. Tātad ekokritikas teorija uzsver aktīvas prakses nozīmīgumu, kas ļautu veikt izmaiņas reālā, ārpus teksta pasaulē.

Ekokritiķu galvenais darbības virziens nebūtu saistāms ar metodoloģijas vai teorijas paplašināšanu, bet gan vissvarīgākā būtu ekokritikas prakses aktivizēšana.

Kopš 2010. gada ekokritikā ir ieviesta materiālā ekokritika, kurai īpaši ir pievērsušās S. Opermane un S. Iovino. Materiālajā ekokritikā kultūra tiek uzskatīta savstarpēji saistīta ar dabu, tāpēc ir būtiski pētīt to, kā literārie teksti atspoguļo ārējo pasauli, kā tie caur kultūras prizmu reaģē uz globālo ekoloģisko krīzi. Tas var nozīmēt arī to, ka pasaule pati kļūst par tekstu, vēstījumu, kurā ir atainota vides krīze ar pastāvošajām nesaskaņām vai “sadursmēm” starp dabu un kultūru.

S. Iovino norāda, ka ekokritika nav tikai literāro tekstu analīze, bet tā pieprasa ‘lasīt’ pasauli kā tekstu un tekstu kā pasauli. Šajā skatījumā pasaule ietilpst ‘vēstījuma’ dimensijā, kur ir veidota saikne starp dabu un kultūru, diskursīvām praksēm.

Materiālā ekokritika ir saistīta ar jaunā materiālisma teoriju, kurā ir ietverts neantropocentrisks vides redzējums, daba tiek skatīta kā aktīva un līdzās pastāvoša, subjekta/objekta ontoloģijas vietā jaunā materiālisma pamatā ontoloģiski pastāv epistemoloģija, kur zināšanas un esamība ir savstarpēji saistītas.

Materiālās formas, cilvēku ķermeņi un dabiskās pasaules elementi ir “parādības”, kuru esamība un nozīmes ir cieši saistītas ar diskursīvām dimensijām.

Vēstījums materiālajā ekokritikā tiek “lasīts” caur šo ķermeņu būtības prizmu ilgtspējas pārmaiņu kartē, pievēršot uzmanību dabiskās pasaules piesārņojuma jautājumam. Šajā aspektā parādās būtisks skatījums uz to, kā vēstījumā ir atainotas piesārņojuma skartās cilvēku un dabas elementu pasaules.

Materiālā ekokritika ir metodoloģiska pieeja, kas norāda, ka ekokritika lēnām paplašina savu metodoloģisko lauku. Tomēr ir jāatzīst: lai gan ekokritikā iezīmējās jau iepriekš pieminētās dažādās pieejas, vēl joprojām ir novērojama pasīva inerce metodoloģijā.

Pētot materiālo saikni ar cilvēka ķermeni un dabu, ir iespējams apvienot ētisko un politisko skatījumu, kas ir saistīti ar 20. un 21. gadsimta realitāti, kurā ‘cilvēks’ un ‘daba’ var noteikti būt uzskatāmi kā atdalīti viens no otra.

Telpas aspektam ekokritikā ir būtiska loma gan lokālā, gan globālā kontekstā, taču pēdējos gados ekokritikā nozīmīga ir globalizācijas ietekme uz pasauli, vides krīzes problemātikā un ētika šo abu aspektu kopsakarā, tāpēc ir nepieciešams pievērst uzmanību tam, kā atainoto vides apgabalu var skatīt attiecībā uz plašāku biosfēras un globālās kultūras redzējumu. Tas nozīmē, ka viens no būtiskākajiem jautājumiem ekokritikā ir kā lokālas kultūras vietas atainojumu var pārkonfigurēt daudzveidīga skatījuma mozaikā.

Par ekokritikas metodēm un pieejām ir ieskicēti daži pieņēmumi, uz ko var balstīt ekokritikas pētniecību. Ir būtiski, kā tekstā ir atainotas tēlu un dabas attiecības, vai ir izcelta atziņa, ka dabiskā vide ir pakļauta apdraudējumam saistībā ar modernizācijas procesiem, un, vai ir uzsvērts ekoloģiskās apziņas nozīmīgums, kā arī, vai ir norādīta cilvēka atbildība pret dabu un, kā tekstā – implicīti vai eksplīcīti – ir vērtēta neantropocentriskās vides vērtība attiecībā pret cilvēka vērtību. Svarīga nozīme ir arī tam, kāds ir literārā darba žanrs, un, vai ir pārkāptas konvencionālā žanra robežas. Šie problēmjautājumi, kurus var ekokritiski pētīt, lieliski iederas metodoloģijas jautājumu rāmējumā.

Ekokritikas teorijas izstrāde ir svarīgs un dinamisks lauks, kas turpina attīstīties un ieviest jaunas idejas un pieejas. Tomēr līdz ar to rodas arī problēmas un izaicinājumi.

Viena no svarīgākajām ekokritikas problēmām ir tās attiecība ar citām zinātnēm un kultūras jomām. Ekokritiķiem ir jāstrādā kopā ar vides zinātniekiem, filozofiem, sociāliem zinātniekiem, kultūras teorētiķiem un citiem, lai izprastu vides problēmu sarežģītību un ietekmi uz sabiedrību un cilvēka dzīvi. Turklāt ekokritikai ir jāizprot un jāieinteresējas par citām literatūras un kultūras jomām, lai iegūtu pilnīgu un daudzpusīgu izpratni par vides problēmu atspoguļojumu.

Otra problēma ir saistīta ar ekokritikas praktisko izmantojamību. Ekokritikas analīze un izpratne par vides jautājumiem ir svarīga, taču, lai tā būtu efektīva, tā jāizmanto praktiskajā darbībā. Piemēram, vides jautājumu izpratne var veicināt ekoloģisku zināšanu popularizēšanu, vides aizsardzību un pat vides politiku veidošanu. Tādējādi ekokritikai ir jāizmanto savas teorētiskās un analītiskās zināšanas praktiskajā darbībā. Trešais aspekts – viens no svarīgākajām ekokritikas izaicinājumiem ir jautājums par to, kādā veidā vēsturiski atšķirīgas kultūras un literatūras izpratnes par dabu un vidi var tikt izprastas un analizētas ekokritikas kontekstā.

Jāpievērš uzmanība tam, kā atšķirīgas kultūras – tādas kā Eiropa, tostarp Latvija, un Amerika – reaģē uz vides krīzes risinājumiem un kā šo procesu var ietekmēt sociāli un kultūras faktori. Šī izpratne var palīdzēt ekokritikas praktizētājiem saprast vides jautājumu sakarības un veidus, kā atšķirīgas kultūras un literatūras var palīdzēt risināt vides jautājumus.

2.2. Ekonaratalogija literatūras analīzei

Tiek plašāk apskatīta ekonaratalogija, kas ir ekokritikas un naratalogijas apvienojums, un nodrošina teorētisku ietvaru vides jautājumu un literatūras mijiedarbības izpētei.

E. Džeimsa ekonaratalogijas teorija apvieno vēstījuma un ekokritikas pētniecību, koncentrējoties uz cilvēces un dabas savstarpējo attiecību izpratni un analīzi literatūrā. Šī teorija ir balstīta uz naratologijas, ekokritikas un ekoloģijas teorētiskajām pamatnostādņēm. Ekonaratalogija paredz, ka dabas un vides bojāeja ir ne tikai ekoloģisks, bet arī ētisks un morāls jautājums.

E. Džeimsa ekokritikas un naratologijas zinātnes apvienojumam ir piešķīrusi jaunu terminu ‘ekonaratalogija’, kas pēta vēstījuma pasauli un saikni starp tekstuālo, tēlu pasauli un fizisko, ārpustekstuālo pasauli. E. Džeimsa ekonaratalogiju saskata kā apvienotu ekokritikas interesi par literatūras un fiziskās vides attiecībām ar naratoloģisku interesi par vēstījuma struktūru un tās elementiem. Ekokritiķe ir atzinusi, ka līdz šim ekokritikas studijās naratologijai nav pievērsta pietiekami liela uzmanība, tāpēc ir nozīmīgi to iekļaut ekokritikas pētniecības praksē.

Ekokritikas un vēstījuma teoriju apvienojums noteikti palīdzētu literārajai ekokritikai iegūt profesionālu un leģitīmu atzinumu”, kas šobrīd ekokritikai ir liels izaicinājums.

Arvien vairāk ekokritiķu pēdējos ir sākuši pievērst uzmanību ekokritikas un vēstījuma teoriju saiknei. Naratologija kopš tās pirmsākumiem 20. gadsimta 60. gados ir paplašinājusi savu pētniecību, ietverot arī citus zinātnes citu zinātņu laukus. Reičelas Kārsonas (*Rachel Carson*) grāmata „Klusais pavasaris” (*Silent Spring*), kā arī Pola Ērliha (*Paul Erlich*) un viņa dzīvesbiedres Annas Ērlihas (*Anne Erlich*) kopīgais darbs „Demogrāfiskā bumba” (*The Population Bomb*) ir 20. gadsimta visievērojamākās grāmatas, kuras var dēvēt par ekoloģiskiem vēstījumiem, jo tajās ir gan videi būtiskas problēmas, gan arī sociāli, politiski un ētiski jautājumi, kā arī ir aicinājums mainīt attieksmi pret dabu un sākt domāt par tās aizsardzību.

Lai arī ekokritika un naratologija iepriekš nav kopā paplašināti pētītas, tās ir atzītas par vērtīgām analīzei literārās ekoloģijas kontekstā. Ekonaratalogija nodrošina naratologijas bagātināšanu, it īpaši pievēršot uzmanību telpas aspektam, jo ekonaratalogijā tam ir liela nozīme, ne tikai otršķirīga loma.

Izmantojot ekonaratalogisku pieeju literāro darbu analīzē, ir nozīmīgi pievērst uzmanību vēstītāja pozīcijai tekstā un narācijas līmeņiem, vēstītājam–tēlam – intradieģētiskajam vēstītājam, kas atrodas ārpus primārā vēstījuma laiktelpas, ekstradieģētiskajam vēstītājam. Ekonaratalogiskai romānu analīzē ir nozīmīgi vairāki jautājumi, kas saistīti ar vēstījuma struktūru un laiktelpu.

Ir svarīgi analizēt, kā noteikta žanra literārā darbā ir atainota vides krīze, tāpat ir būtiski pievērst uzmanību vēstījuma skatpunktam un fokusēšanai, var izcelt vides atainojumu, kas ļauj izprast teksta lasītāja teksta uztveres spēju. Turklāt būtisks ir arī laiktelpas aspekts, kura kontekstā var pētīt pilsētas un lauku vides

pretnostatījumu. K.Makārtiju romānos esoša laiktelpas aspekta analīze var atklāt tajos esošo vides pārmaiņu un dabas resursu izmantošanas jautājumu būtību, kā arī pievērst uzmanību tam, kā lasītājs uztver vēstījumā esošo laiktelpas atainojumu.

Ekokritikā ir būtiska arī saikne ar M. Bahtina dialogismu. Viens no pirmajiem un nozīmīgākajiem darbiem par ekokritikas un dialogisma vienoto saikni ir Maikla Makdouvela (*Michael McDowell*) raksts „M.Bahtina ceļš uz ekoloģisku skatījumu” (*The Bakhtinian Road to Ecological Insight*), kas tapis ekokritikas pirmsākumos. Tajā ir interpretēta M.Bahtina dialogisko attiecību teorija saistībā ar ekokritiku. M. Bahtina dialogisko attiecību teoriju var uztvert kā literāru ekvivalentu ekoloģijai – attiecību zinātnēi.

Ekokritikas dialogisma teorija rosina mainīt pastāvošo domāšanas modeli, saprotot, ka cilvēka un dabas balss ir vienots veselums. Šāds domāšanas modelis ļauj pārvērtēt iepriekš pieņemto cilvēces privilīģēto balss statusu attiecībā pret dabas balsi. Ekokritiski analizējot dabas un tēlu balsu polifoniju monolītā skatījumā literārā tekstā, ir iespējams izprast cilvēces un dabas savstarpējās robežas caurlaidību.

Ekokritikā ir būtiski izprast, ka ir nepieciešams rekonstruēt skatījumu uz dabu, pieņemot to nevis kā Citādo, kas ir izslēgts no diskursa, bet kā subjektu, kuru ir nepieciešams uztvert neduālistiski.

Nenoliedzami, dialogs ar dabu nav iespējams lingvistiskā veidā, bet ir nepieciešams veidot jaunu izpratnes modeli, kurā ir novērsta dabas/kultūras dihotomija. Tātad ir nepieciešama cilvēces un dabas dualitātes transcendence, kurā abu attiecības būtu balstītas savstarpējā mijiedarbībā.

M. Bahtina teorijas ir vispiemērotākās ekokritiskai analīzei, kas iezīmē pretstatu lingvistikas pamatlicēja Ferdināna de Sosīra (*Ferdinand de Saussure*) skatījumam uz valodu. Tās visdrīzāk var salīdzināt ar lingvistikas filozofu Džordža Lakofa (*Georg Lakoff*) un Marka Džonsona (*Mark Johnson*) uzskatiem, kuri ir uzsvēruši diskursa nozīmīgumu.

M. Bahtins ir pret sinhronisku pieeju, kas “ignorē literatūras vēsturi, lingvistikas sociālo kontekstu un vides kontekstu literārā teksta formā, kā arī oponentu strukturālistu nolūkam analizēt tikai estētiskos komponentus literārā rakstībā.” M. Bahtins pievēršas diskursa nozīmīgumam un atzīst to kā materiālu aktivitāti.

Ekokritikas un naratoloģijas kopsakarā ir jāpiemin ekokritikas un vēstījuma ētikas saikne, kas pēdējos gados ir kļuvusi nozīmīga, palīdzot pievērst uzmanību fiziskās pasaules dinamikai un cilvēcei, kas ir neatņemama šīs dinamikas sastāvdaļa. Šādā perspektīvā var domāt par kultūras diskursa ētisko evolūciju. Vēstījuma ētikas terminu ir ieviesis literatūras pētnieks Ādams Zaharijs Ņūtons (*Adam Zachary Newton*), pirmo reizi tas tika minēts 1995. gadā grāmatā „Vēstījuma ētika” (*Narrative Ethics*), lai gan interese par literatūras kapacitāti ietekmēt lasītājus un skatījums uz ētikas dimensiju filozofijā bija jau vitāls Aristoteļa un Platona dzīves laikā.

Ekokritikas un vēstījuma ētikas apvienojumam ir daudz noteiktāki mērķi, nekā Ā. Ņūtona izstrādātajai vēstījuma ētikai, kura ir pārāk “metaētiska”.

Tātad ekokritikas vēstījuma ētika pievērš īpašu uzmanību ētiskiem aspektiem vēstījumā, kur svarīga loma ir dabas aprakstam. Ekokritiska vēstījuma ētikas analīze ne tikai diskursīvi ļauj izprast materiālās pasaules realitāti, pievērst uzmanību sociālām kultūras problēmām, bet arī apkārtējās vides ekoloģiskajiem problēmjautājumiem, kuriem ir būtiska nozīme, jo tie palīdz norādīt uz aktīvas darbības nepieciešamību, lai ieviestu pārmaiņas.

Jautājumos par vēstījuma ētiku uzmanība tiek pievērsta implicētajam autoram, vēstītājiem un lasītājiem. Ir svarīga vēstītāju ētiskā atbildība pret lasītājiem, vēstītāju attieksme pret vēstījumā esošajiem notikumiem, tēliem, vēstītājiem, implicētajiem un reālajiem lasītājiem.

Ekokritikā uzmanība ir arī jāpievērš lasītāju uztveres un reakcijas ētikai, taču attiecībā uz rakstītā ētiku ekokritiskā tekstu analīzē ir svarīgi izziņāt, par ko autors ir izvēlējis rakstīt un ko pētniekam būtu jāraksta. Tas ietver pareizu izpratni par tēlu – dabas savstarpējām attiecībām, izšķirot labo un tās vērtības, kas veido daļu no šādām attiecībām.

Promocijas darbā K. Makārtija izvēlētie romāni ir analizēti, ņemot vērā ekonaratoloģijas teorētiskās pamatnostādnes un iekļaujot dialogisma, vēstījuma ētikas un ekokritikas korelatīvos teorētiskos pamatprincipus.

2.3. Ekofeminisma teorija: patriarhālās varas kritika vides zinātnē

Ekofeminisma teorija ir piedzīvojusi evolūciju no dažādiem feminisma aspektiem un aktīvas prakses: miera kustībām, strādnieku kustībām, sieviešu veselības aprūpes pasākumiem, kodolkara novēršanas pasākumiem, vides un dzīvnieku glābšanas kustībām, kas nozīmē, ka tā ir balstīta uz plurālistisku ideju platformas un tai piemīt dažādu skatpunktu daudzveidība.

Ekofeminisma kustības pārstāvji atbalsta sieviešu sociālās apspiešanas un dabas degradācijas novēršanu un uzsver, ka nav iespējama sieviešu atbrīvošana (vai jebkuru minoritāšu grupu) no sociālās apspiešanas, ja netiks novērsta vides degradācija. Iespējams, ka esošās problēmas ir vēl vairāk saasinājušās, ņemot vērā to, ka arvien izteiktāk aktualizējās globalizācijas daudzšķautņainā procesu problemātika.

Viena no pirmajām ekofeminisma pētniecēm bija amerikāņu feminisma pārstāve un antropoloģe Šerija Ortnera (*Sherry Ortner*), kura jau 1972. gadā pievērsa uzmanību problēmjuautājumiem saistībā ar maskulīno hegemoniju un dabas–kultūras dihotomiju, kas joprojām ekofeminismā ir aktuāli.

Š. Ortnera esejā “Vai sievietē vīrietim ir kā daba kultūrai?” (*Is Female to Male as Nature is to Culture*) bija uzdevusi ekofeminismam būtisku jautājumu: “Kādas ir vēsturiskās un teorētiskās attiecības starp sievietēm un dabu, vīriešiem un kultūru?” Šis jautājums ekofeminismā ir būtisks arī šodien, jo ekofeministu diskusijās bieži tiek apsvērts jautājums par sievietē–daba un vīrietis–kultūra dualitātēm.

Daudzi ekofeministi ir veiksmīgi izmantojuši Š. Ortneres argumentāciju ekofeminisma pamatnostādņu radīšanā, tostarp D. Vakočs, N. Stērdžena atbalsta viedokli, ka ekofeminisma galvenā pamatnostādne sakņojas uzskatā, ka ekoloģijas un feminisma jautājumi ir cieši vienoti.

Ekofeminismā ir uzsvērtā nepieciešamība ‘izdzēst’ vēsturiskā gaitā radīto dihotomiju, padarot abas puses vienlīdzīgas. Ekofeminismā tiek uzsvērtā arī nepieciešamība likvidēt citas hierarhiskas konstrukcijas, atbalstot līdzvērtību tādās divpusējās kategorijās kā cilvēks/dzīvnieks, vīrietis/sieviete, kultūra/daba, prāts/ķermenis. Ekofeministi uzskata, ka patriarhālais spēks nedrīkstētu atrasties hierarhiski augstākā pakāpē: ir jādecentralizē patriarhālā spēka vara, lai atceltu pastāvošo hierarhiju.

Ekofeministi vēlas novērst marginalizēto grupu sociālo atstumtību un apspiešanu. Tātad uzmanības lokā ir ne tikai „teorētiska, praktiska, diskursīva un materiāla saikne starp dabas un sieviešu apspiešanu”, bet arī citas marginalizētas grupas.

Ekofeminisma teorētisko pamatu veido ideja par savstarpēju saistību starp visa veida apspiešanas formām, tostarp neatropocentriskās dabas apspiešanu. Ekofeminismā ir būtiski atbrīvoties no hegemoniskiem dualismiem, kas nozīmē to likvidēšanu pašos pamatos. Tā vietā ir jādomā par maskulīnās un femīnās pasaules, kā arī dabas homogenizāciju.

Ekofeminisms palīdz pārvērtēt un izskatīt ne tikai saikni starp sieviešu apspiešanu un ekoloģijas problēmām, bet tā ir arī iespēja izvērtēt dažādu sociālo grupu marginalizācijas problēmu literatūrā. Ir jāpiekrīt, ka ekofeminisma teorija palīdz iztēloties veselīgākas savstarpējās attiecības; uzsver nepieciešamību pievērsties kontekstam, nevis vispārīgākiem spriedumiem un norāda uz rūpju un taisnīguma, emociju un racionalitātes nozīmīgumu, lai novērstu varas dominances pastāvēšanu.

Ekofeministiskā pieeja ļauj analizēt sieviešu un dabas atainojumu literatūrā, kur var vilkt paralēles starp sieviešu apspiešanas un dabas degradācijas vienotu problemātiku, ko izraisa patriarhālā spēka dominējošā un destabilizējošā ietekme. Ekofeminismā ir dažādi ideoloģiskie skatījumi uz sieviešu un dabas vienotības aspektu un ar to saistītiem problēmjuautājumiem, kurus var iedalīt liberālos, sociālos, kultūras, radikālos un postmodernos apakšvirzienos.

Šo skatījumu pamatā ir radušies vairāki ekofeminisma apakšvirzieni, kas ir nozīmīgi arī literatūrzinātnē – liberālais ekofeminisms, sociālais ekofeminisms, radikālais ekofeminisms, kultūras ekofeminisms un postmodernais ekofeminisms. Šie ekofeminisma ideoloģijas apakšvirzieni ir balstīti uz feminisma ideoloģijas apakšvirzienu dalījumu, taču svarīga nozīme ir ekoloģisko ideju aspektam, kas lielā mērā kalpo par atšķirību starp šo ideoloģiju apakšvirzieniem.

Ekofeministi pievērš uzmanību simboliskam un metaforiskam patriarhālās varas, kultūras un tehnoloģijas dominances atainojumam literārajos darbos, kuros sieviešu dzimuma un dabas vērtība ir pazemināta attiecībā pret vīriešu dzimumu. Literatūrā, kurā ir ievīta ekofeminisma būtība, dabas elementiem, bieži vien ir piešķirts sievišķais dzimums un balss, padarot tos ar sievišķīgām īpašībām apveltītus un antropomorfus (cilvēkam piemītošas raksturojošas iezīmes), lai vēl spilgtāk akcentētu sievietes un dabas nesaraujamo saikni. Tas visbiežāk ir panākams caur metaforu un simbolu prizmu.

Ekofeminismā, tāpat kā ekokritikā, nozīmīgs ir skatījums uz simbolisko un metaforisko slāni tekstā, kas saista sieviešu tēlu un dabas attiecības. Ekofeminismā ir būtiski, kādi tropi tiek izmantoti, lai uzsvērtu sievietes-dabas mijiedarbību. Tie palīdz ekofeminismā izkristalizēt svarīgākās idejas literāro tekstu ekofeministiskā lasījumā.

Ekofeminisma uzskatu, nostādņu un teoriju pluralitāte ir viena no ekofeminisma spēcīgajām pusēm.. Tiek uzsvērts, ka dažādu teorētisko nostādņu kopums norāda uz ekofeminisma liberālo aspektu. Viens no ekofeminisma pētnieku darbos esošajiem kopsaucējiem ir neatlaidīga teoriju kopuma izstrāde. Ekofeminisma teorētiskais instrumentārijs ir izstrādāts daudz pilnīgāk nekā ekokritikai, taču arī ekofeminisma nostādņu pluralisms norāda uz nepieciešamību pēc pilnīgākas teorijas izstrādes.

Salīdzinājumā ar ekokritiku, ekofeministi stingrāk strādā pie ekofeminisma teoriju izstrādes, lai atbalstītu un veidotu jaunas pasaules redzējumu, kurā dominētu dažādu sistēmu kopums, balstīts uz vienlīdzības un taisnīguma pamata. Lai gan ir redzams, ka ekofeministi vēlētos panākt vēl precīzāk un detalizētāk izstrādātu ekofeminisma teorētisko pamatu, ekofeminisma teorija tiek uzskatīta par spēcīgu.

Ekofeminismā un vēstījuma ētikā ir būtisks jautājums par vēstījumu, kurā semantiski tiek atainotas sievietes, vīrieši un dabas attiecības, kuras ekofeministiskā analīzē tiek pētītas caur ekofeminisma epistemoloģisko vērtību prizmu, kurā dominē nehierarhisku attiecību būtiskums, kas balstās uz savstarpēju sapratni, un vienlīdzību, kur nepastāv iepriekš iedibinātās dihotomijas.

Ekofeminisms ir strukturāli daudzveidīgs. Tajā arī ir nozīmīga nozīmīga M.Bahtina dialogisma teorija, kas ir pamats cilvēku un neatropocentriskās vides attiecību pētniecībai literārajos darbos. Pēc būtības ekofeminisms nodrošina nepieciešamo teorētisko pamatu, lai pievērstos M. Bahtina dialogismam.

Literāro darbu dialogiski ekofeministiskā analīzē ir iespējams ieraudzīt dabu kā neatkarīgi esošu tēlu starp citiem tēliem "ar savu balsi." Ekofeminisma dialogismā ir jāprot saskatīt dabas un sieviešu tēlus, kuri bieži vien ir apvienoti vienotā veselumā: dabā kā sievietē un sievietē kā dabā. Ekofeminisma dialogismā ir iespējams pētīt dabas un sievietes balsi varu, kā arī skatīt, vai pastāv arī citu balsu centri. Līdz ar to dialogisms pievērš uzmanību paradigmu maiņas nepieciešamībai, lai novērstu patriarhālās domāšanas dominanci, kas bieži vien veido pamatu dabas un sieviešu apspiešanai.

Ekofeminismam (tāpat kā ekokritikai) ir rizomātiska daba, arī dialogiskā ekofeminismā ir iespējams saskatīt rizomātisku konstrukciju, kur mijiedarbības tīklojumā ir apvienotas tēlu un dabas balsis. Ekofeminismā ir svarīgi saklausīt un īpaši akcentēt „marginalizētās balsis” literārajos darbos caur M. Bahtina ieviestās heteroglosijas prizmu.

Heteroglosija vides kritikā palīdz akcentēt to, kas ir tīši izlaists, aizmirsts un apspiests. Ekofeminismā caur heteroglosiju ir iespējams akcentēt dabas diskursu, kas var kalpot kā lielisks instruments, lai sadzirdētu sievietes tēlu un dabas elementu balsis, kuras iepriekš ir bijušas marginalizētas un atšķiras no vēstītāju un vīriešu tēlu balsīm.

Ekofeminisms (tāpat kā ekokritika) ir saistīts arī ar jauno materiālismu. Jaunais materiālisms ir samērā jauna teorētiskā paradigma, kas pēta mūsu ķermeņu mijiedarbību ar citiem organismiem dabā un materiālajā pasaulē. Jaunais materiālisms ir skatāms kā 'materiālisma pagrieziena' uz materiālo realitāti; tas ir teorētiskais lauks, kas iziet ārpus pasaules antropocentriskā redzējuma. Līdz ar to jaunais materiālisms ir "jauna metafizika", kas vēlas pārrakstīt domāšanu, proti, konstruēt laterālu domāšanu (aut. piezīme: latīņu valodā 'lateralis' – sānu, sānisks, respektīvi, ārpus ierastajiem šabloniem), kur pasaule un tajā mītošā cilvēce tiek uztverta kā vienots kopums.

Ekofeminismu un jauno materiālismu apvienojot, ir izveidots 'auglīgs' projekts, jo ekofeminisms var piedāvāt vispārīgu ieskatu jaunajā materiālismā, kas ir saistīts ar apspiešanas sistēmu un ietekmi, kādu tā rada uz cilvēkiem un dabisko pasauli. No jaunā materiālisma paradigmas un ekofeminisma teorijas perspektīvas literāro darbu analīzē var iziet ārpus dabiskās pasaules redzējuma un pievērst uzmanību matērijas dinamikai. Ekofeminismā, tāpat kā jaunajā materiālismā, būtiska ir korporalitāte (ķermeniskums) un transkorporalitāte (ārpus ķermeniskuma robežas), jo šie koncepti ir saistīti ar ētiku un politiku, kas ir nozīmīgi ekofeminismam.

Ekofeminisma perspektīva ir ieviesusi jaunas dimensijas vides filozofijas diskusijās, kas attiecas uz vēstījumu un ētiku. Visbūtiskākais tajā ir vēstījuma loma un ētikas konteksts. Tātad ekofeminismā liela nozīme ir rūpju, attiecību, ētikas, konteksta un vēstījuma lomai, šie visi aspekti ir savstarpēji saistīti.

Ekofeminisms un vēstījuma ētika ļauj izvērtēt ētisko normu un rīcības dimensiju, kurā ir nozīmīgs jautājums par to, kā autoram, vēstītājam, tēlam un lasītājam būtu ētiski pareizi jādomā un jārīkojas. Ir saprotams, ka atšķirībā no ekokritikas un vēstījuma ētikas apvienojuma, ekofeminisma gadījumā nozīmīga loma ir aspektiem, kas ir saistīti ar sieviešu tēlu un dabas marginalizāciju un pozīciju perifērijā.

Izanalizējot ekokritikas un ekofeminisma teorētiskos un metodoloģiskos aspektus, jāsecina, ka ekokritikas un ekofeminisma teorijas ir attīstības horizontā, bet ir nepieciešams domāt par transdisciplināritātes aspektu. Ļoti novērtējama ir jaunā materiālisma, dialogisma un naratoloģijas ienākšana abās zinātnēs, kas ļaus iegūt plašāku pētniecisko skatījumu.

3. EKORATOLOĢIJA KORMAKA MAKĀRTIJA ROMĀNOS: VĒSTĪJUMA ANALĪZE

Ir veikta K. Makārtija romānu vēstījuma ekonaratoloģiska analīze, pievēršot uzmanību ekokritikai būtiskiem jautājumiem, kas ir saistīti ar dabas un tēlu savstarpējo saikni. K. Makārtiju romānu ekonaratoloģiska analīze ļauj daudzpusīgāk paraudzīties uz vēstījumu no ekokritikas un naratoloģijas perspektīvas un izpētīt ekokritikai nozīmīgo teksta simbolisko un metaforisko slāni. Romānu žanru analīzes ietvaros ir pētītas divas tēmas, kas ir raksturīgas katra konkrētā romāna žanram, pievēršot uzmanību šo tēmu saskarei ar ekokritikai būtiskiem jautājumiem.

Kā jau tika minēts, daudzi ekokritiķi, tostarp G. Garārds, A. Brake, R. Keridžs ir norādījuši, ka ekokritiskai analīzei ir nepieciešams plašs, dažādu žanru literāro darbu klāsts, kas daudz labāk ļautu izcelt ekokritikai būtiskus jautājumus, tāpēc šī promocijas darba ietvaros ir analizēti triju dažādu žanru darbi – dienvīdu gotikas, dienvīdvesterna un postapokaliptiskā žanra romāni.

Vienlaikus būtiska loma ir arī atvēlēta vēstījuma analīzei, pievēršot uzmanību tādiem ekokritikai un naratoloģijai būtiskiem aspektiem kā fokusēšanai, skatpunktam un dialogismam, kas atklāj jaunas ekokritikai nozīmīgas šķautnes. Katra žanra analīzei ir izvēlētas divas ar noteikto žanru saistītas tēmas – dienvīdu gotiskā žanra tēmas ir groteskā atmosfēra un tēlu garīgs pagrimums, dienvīdvesterna tēmas – tēlu brieduma iestāšanās un tēlu atvairīšanās no pagātnes, savukārt postapokaliptiskā romāna žanra analīzei izvēlētas tēmas ir klimata izmaiņas un dzīvības zudums uz Zemes.

K. Makārtija pirmie četri romāni – „Dārznieks”, „Tumsā”, „Dieva bērns”, „Satrijs” – arī pieder pie dienvīdu gotikas žanra, taču rakstnieks ir apvērsis dienvīdu gotikas tradīciju, kas pati par sevi ir apvērsusi Eiropas gotikas tradīciju. Jāpiebilst, ka K. Makārtija darbos kopumā ir raksturīga konvencionālo žanru robežu pārkāpšana.

K. Makārtija literāros darbus, tostarp arī dienvīdu gotikas žanra romānus, caurvij daudzslāņaina intertekstualitāte. Jāatzīst, ka vislielāko ietekmi uz rakstnieka dienvīdu gotikas žanra darbiem ir atstājis Viljams Folkners (William Faulkner). Tā ir noteikti saskatāma ar gotikas žanra un Džeimsa Džoisa (James Joyce) ieviestās literārās tehnikas – apziņas plūsmas izvēli, taču viennozīmīgi svarīgāko fokuspunktu var likt uz dienvīdu gotikas žanra elementu funkciju abu rakstnieku romānos.

Lai arī K. Makārtija romāni „Dārznieks” un „Dieva bērns” iezīmē līdzību ar modernisma rakstnieka V. Folknera romāniem, tajā ienāk postmodernismam raksturīgais ‘pastišs’ – žanru un stilu sajaukums, tradicionālais dienvīdu gotikas literārais stils “izšķīst” žanra hibrīdu elementu lokā. Vērojams arī gotikas žanra apvērsums, saglabājot dažus tradicionālajam žanram raksturīgos elementus.

K. Makārtija romānos aprakstītais Tenesī štata nabadzīgais Noksvilas apvidus 20. gadsimta pirmajā pusē parāda, kā visos rakstnieka romānos funkcionē dienvīdu gotiskā žanra elementi: estētisks uzsvars ir likts uz vizuālo atainojumu, pievēršot uzmanību tēla garīgo un morālo vērtību nozīmīgumam, kas slēpjas aiz fiziskās vides valstības.

K. Makārtija romāna „Dārznieks” darbība norisinās laika posmā starp Pirmo un Otro pasaules karu, daļēji fikcionālās un daļēji faktuālās telpiskajās reprezentācijās: fikcionālā telpā Tenesī štatā – Sarkanajā Atzarā, savvaļas kalnu reģionā, un Noksvilā, kas atrodas netālu no pilsētas Vesetas.

Romānā “Dārznieks” aptvertais darbības laika nogrieznis ir krietni pēc laika perioda, kad norisinājās vēsturiskā brīvzemnieku jeb jomeņu masu migrācija saistībā ar tā laika nelabvēlīgo ekonomiskā un politiskā scenārija attīstību. Ekonomiskā krīze skāra rūpniecību, tirdzniecību un lauksaimniecību, pieauga bezdarbs, un veidojās pārprodukcija, kas pārsniedza realizācijas iespējas ne tikai Tenesī štatā, bet arī daudzās citās pasaules valstīs. Romānā iezīmējās pēcindustrializācijas laika līnija, kad Tenesī Ielejas pārvaldes pārņemtās saimniecības tika pamestas nevērīgās un neapdomīgās valsts pārvaldes dēļ – tās bija izpostītas un kļuva nevienam nevajadzīgas.

Romāns vēsta par kādu pusaudžu vecuma puisi Džonu Vesliju, kurš nejauši iepazīstas ar alkoholisko dzērienu nelikumīgu tirgotāju Marionu Slaideru, nenojaušot, ka Slaiders ir viņa tēva Keneta Ratnera slepkava, kuru viņš savstarpējas cīņas laikā savas aizsardzības nolūkā ir nogalinājis. Starp Vesliju un Marionu Slaideru izveidojas cieša, draudzīga saikne.

Romānā ir atainota arī vecākās paaudzes dārznieka Ounbija dzīve, kurš nekad nav atzinis Tenesī Ielejas pārvaldes neekonomisko lauksaimniecības pārvaldības sistēmu un protestē pret to. Šīs nesaimnieciskās agrārās pārvaldības dēļ daudzas lauksaimniecības zemes bija ievērojami cietušas no neapdomīgas herbicīdu un pesticīdu izmantošanas, tāpat arī valdības pārvaldības sistēma daudziem lauksaimniekiem liedza strādāt savā zemē augsto zemes nodokļu dēļ. Valsts pārvaldes pārņemtie zemes gabali drīz vien bija izpostīti un atstāti novārtā.

Arī Ounbija dārzs, kuru savā īpašumā bija pārņēmusi Tenesī Ielejas pārvalde, bija piedzīvojis neatgriezeniskas degradācijas sekas. Dārzā atstātā pesticīdu tvertne simboliski atgādināja par valdības pieļautajām kļūmēm, jo, kā zināms, pesticīdi negatīvi ietekmē lauksaimniecības zemes veselību.

Vēstījuma struktūra ir daudzdimensionāla, varētu teikt, ka tā veido Ž. Delēza un F.Gvatari ieviestā koncepta – „rizomas” jeb tīklveida labirinta struktūru. Esošais vēstījums ir ne tikai daudzdimensionāls, bet sastāv no pārtrauktiem vēstījuma līnijas posmiem – vēstījumu par Vesliju, atsevišķu vēstījumu par Kenetu Ratneru un trešajā romāna daļā vēstījumu par šerifu Veidu. Tātad vēstījums ir fragmentārs, balstīts gan uz jauna puīša Džona Veslija atmiņu retrospekcijām, gan uz vecāka gadu gājuma dārznieka Ounbija dzīves līnijas un viņa iekšējo emocionālā sajūtu spektra reprezentāciju, kā arī uz Džona Veslija dzīves padomdevēja Mariona Slaidera vēstījumiem. Vēstījums ved ne tikai pa labirinta līkločiem, bet tam ir gredzenveida kompozīcija.

Vēstījumā ir fokusēts modernizācijas un industrializācijas ģenerētie kaitējumi videi, kas vislabāk bija pamānāmi dārzniekam Ounbijam. Vides atainojums ir kā panorāmisks pārskats pār konkrētā ģeogrāfiskā lokusa vēsturi un attīstību. Šajā gadījumā simboliskā teksta slāņa interpretācijā ir redzams, ka vēstījums ir centrēts uz disharmoniju dabā, ko ir radījis straujais pārmaiņu pilnais modernizācijas laikmets.

Raugoties no ekokritikas un naratoloģijas vienota skatpunkta, ir nozīmīgi pievērst uzmanību M. Bahtina dialogisma koncepcijai, šajā gadījumā, pirmkārt, M. Bahtina izstrādātajiem ceļa un sliekšņa jeb krīzes hronotopiem – laika un telpas konfigurāciju attēlojumam. Lai arī hronotops nav ekoloģiska kategorija, tam ir strukturāla un tematiska līdzība ar ekokritikas pieeju literārā teksta analizē. Strukturāli abas pieejas sakņojas M. Bahtina dialogitātes koncepcijā.

Ceļa un satikšanās hronotops laiktelpas matricā, kurā ir akcentētas dabas un cilvēka savstarpējās attiecības, ir redzams vissziņošā vēstītāja vēstījumā par dārznieku Ounbiju, kurā viņa psiholoģisko traumu, ko ir inducējusi industrializācija, mimētiski imitē apkārtesošā vide. Metaforiskā un simboliskā teksta slānī atainotā dabas ainava lasītājam ļauj būt klātesošam tekstā un apjaust industrializācijas ģenerēto Ounbija psiholoģisko traumu.

Ounbija traumatiskā pieredzes kvinsistence atspoguļojas ik vienā viņa dzīves solī, kas ir redzama vēstījumā gaitā. Implicītais lasītājs ārpus vēstījuma kā objektīvs novērotājs seko līdzī tēla ceļam. Dārznieka ceļš uz degradējošās industrializācijas rezultātā novārtā atstāto dārzu mimētiski atspoguļo apkārt esošo dabu.

Tēla subjektivizācija vai attālināšanās no veselīgas pašidentifikācijas izceļ viņa traumatisma pieredzes augstāko pakāpi, ko ir ierosinājusi ekoloģiskās vides degradācijas apjausma.

Daba caur asinssarkanu mēness reprezentāciju un švīkstošu zāli ar velēnām kā asām stikla šķembām simboliskā un metaforiskā līmenī vēsta par tās bojāeju: Ounbijs ir daļa no šīs laiktelpas konstrukcijas, kas nozīmē, ka esošajā ceļa hronotopā viņa gājumam ir piešķirta simboliska nozīme – industrializācijas inducēta posttrauma, kuras pamatā valda skumjas un atsvešināšanās no savas subjektīvās būtības.

Raugoties no ekonaratalogijas pieejas perspektīvas, lasītājam ir iespēja 'ienākt' esošā vēstījuma laiktelpā, pārdomāt tēla subjektīvi emocionālo sajūtu krīzes momentu un labāk izprast sociovēsturiskā laika perioda traģismu un nelabvēlīgo ietekmi uz apkārtējo vidi un tās disonansi ar cilvēci. Vēstījuma beigās lasītājs būtībā nonāk vēstījuma sākumpunktā – strādnieki ir pametuši kapsētu pēc neveiksmīgas cīņas ar gobas zāģēšanu, bet Veslijs pirms došanās uz rietumiem, stāv pie mātes kapa. Veslijs ir sasniedzis brieduma gadus, ir pagājuši daudzi notikumi.

No dialogiskās ekokritikas pozīcijas caur M. Bahtina dialogisma konstrukta prizmu, ceļa un sliekšņa hronotopiem, var skatīt arī vēstījuma līniju par jaunā puisa Veslija došanos prom no Sarkanā Atzara uz rietumiem jauna dzīves ceļa meklējumos pēc Slaidera apcietinājuma un dārznieka Ounbija nonākšanas aprūpes namā. Vizinošais vēstītājs fokusē Veslija ceļu pēc mātes kapa apciemošanas sārtajā saulrietā cauri kapsētas žogam tālāk uz puisim vēl neizzinātajiem Amerikas rietumiem, kas, iespējams, sola labākas dzīves iespējas.

Savukārt romāna "Dieva bērns" darbības vieta ir Tenesī robežās esošais Apalaču kalnu reģiona Sevīras apgabals. Daudzi ekokritiķi ir pievērsušies vēstījumu pētniecībai par cilvēku dzīvi Apalaču kalnu reģionā, kurā kopš 20. gadsimta sākumā esošais industriālisms bija ienesis postošas vēsmas apkārtējai videi, un netaisnīgā zemes nodokļu sistēma daudziem zemes īpašniekiem lika atteikties no sava īpašuma par labu valdībai. Bieži vien vēstījumos par Apalaču kalnu reģionu ir sniegts ieskats vēsturiskajā laikā pirms divdesmitā gadsimta, kad reģiona teritorija bija industriālisma un nesaudzīgās politikas un ekonomikas neskarta.

K. Makārtijs ir arī atainojis Sevīras apgabala iedzīvotāju dzīvi un apvērsto sociālo un politisko kontekstu Lielās Depresijas laikā. Tas norāda, ka vēstījums par Balārdu ir multivalentis, tajā tēlota amerikāņu sabiedrības un arī visas pasaules sociālā un ideoloģiskā spriedze dažādos laika periodos.

Visu šo vēstījumu var dēvēt par Frederika Džeimsona (Frederic Jameson) minēto virsstāstījumu, kurš ir kā liels vēsturisks teksts, kas jaunā interpretācijā ļauj skatīt vēstures notikumus Sevīras apgabalā Lielās Depresijas laikā.

Romānā ir vērojama arī vēstījuma ētikas un ekokritikas aspektu koeksistence. Lai arī implicītie lasītāji noteikti kolektīvi iestātos par šī sociāli izraidītā, 'dehumanizējošā' Balārda nonāvēšanu, vēstījuma beigās Balārda agresija pārvēršas par sērojošu introspekciju, kas implicītajos lasītājus rosina just līdzīgi Balārda skaudrajam liktenim. Vizinošais vēstītājs iedrošina implicītos lasītājus saskatīt Balārda identitātes robežās mūsu pašu būtības aspektus – bailes no vientulības un cilvēces draudīgo varaskāres un bagātības pārpilnas dzīves neremdināmo apetīti.

Kad Balārda fiziskā un mentālā degradācija ir sasniegusi augstāko intensitātes punktu, vizinošais vēstītājs nodēvē viņu par sasodīto lietu bez izturības, tomēr uz politiskās un ekonomiskās situācijas fona vizinošais vēstītājs vēlas, lai implicītie lasītāji izprastu, ka Balārda dzīves stāsts alegoriski reprezentē industrializācijas degradējošo spēku pastāvošajā sociālajā vidē un dabā, kas liek arī lasītājiem aizdomāties par savu dzīves eksistenciālo formu un būtību.

Balārda pakāpeniskā subjektivitātes sairšana personīgās identitātes robežās metaforiski līdzinās Apalaču kalnu reģiona teritorijas graduālai bojāejai. Šāda stāvokļa makroskopisks ierosinātais ir dominantā kultūras un politikas sistēma. Ekokritika un ekofeminisms proponē aktīvu šādas netaisnas varas dominances un sociālas stratifikācijas noliegumu, kas savukārt neierosinātu marginalizācijā esošu būtņu degradāciju. Apalaču kalna reģionam un pastāvošā laika upurim Balārdam tieši un arī transcendentāli ir nepieciešama jauna diversitāte, lai atveseļotos un atgūtos no netaisnīgās sociālās apspiešanas.

Lai arī šo vēstījumu interpretēt aizspriedumu kategorijā kā dominantu vēstījuma modu par ārprātīga cilvēka dzīvi, kurš zināmā psiholoģiskas degradācijas pakāpē ir nodevies nekrofilijai un jaunu sieviešu

slepkažošanai, esošo stāstījumu ir būtiski redzēt kā Balārda sen lolotu, bet nepiepildītu sapni būt harmonijā ar dabu un cilvēci, ko prāta aptumsums viņam bija liedzis. Raugoties no sociālā taisnīguma pozīcijas, kas balstās uz sociālo politiku, un ir būtiska ekokritikai, Balārdu varam skatīt kā pastāvošās kultūras un politikas upuri.

Vēstījumā ir redzams, ka apkārtesošā vide ir pieņēmusi antropomorfu veidolu. Klinšu sienas ar rievotām sejām simboliskā lasījumā ir iespējams skatīt kā cilvēces pārņemtās raizes par materiālo pasauli, kas ir radikāls pretmets mierpilnības izjūtai, ko spēj sniegt vienīgi tīra un veselīga dabiskā pasaule.

Balārdam esošā sociāli politiskā sistēma ietekmēja ne tikai veselo spriestspēju, bet arī sapņu formāciju. Apziņas nekontrolētos pagātnes pieredzes fragmentos izpaudās atkārtoti pārdzīvojumi par zudušo laiku, kas bija pavadīts kopā ar tēvu, šīs atmiņas nomainīja bailes par nākotni, par eksistenci laikā, kas ir pārmaiņu pilns un nenoteikts. Tēla garīgais ķermenis atrodas pastāvīgā saiknē ar fizisko ķermeni. Tas nozīmē: ja tiek ietekmēts fiziskais ķermenis, cieš gan apziņa, gan zemapziņa.

Balārda identitātes robežās mūsu pašu esošajā laikā savas bailes, vientulību, izolāciju no pasaules. Balārda savrupās mājas iezīmēja šo perifēriju metafiziskā līmenī. Balārda nonākšanu līdz klaiņotāja statusam bija ģenerējis pats sociālās, politiskās darbības centrs, kas bija licis nokļūt marginalizētā stāvoklī ne tikai cilvēkiem, bet arī apkārtējai dabai. Vēstījumā ir izcelta ne tikai sociāli marginālās zonas fiziskā perspektīvā, bet psiholoģiskā skatījumā – arī Balārda marginālā uzvedība, izvirtība un ļaunums, kas pieder perifērajai zonai.

Balārds ir kā visas sabiedrības atspoguļojums, kas globālā aspektā iezīmē visas cilvēces esamību 20. un, domājams, 21.gadsimtā, tās spēju doties līdz tālākajam amoralitātes punktam, kurā saprāta un vājpārta robeža kļūst arvien vairāk izplūdusi. Balārdam tiek dota iespēja nonākt sociāli slēgtā telpā, viņš atgriežas Sevīras apgabala iedzīvotāju sabiedrībā, taču ir pakļauts kontrolei un ārstniecībai.

K. Makārtija romānā “Skaistie zirgi” ir pievērsta īpaša uzmanība robežai, kas atdala Teksasu no Meksikas. Šo robežu var dēvēt par plūstošu, tā ir konstantā pārmaiņu procesā. Tā ir neskaidra un ambivalenta vieta, kas atrodas pastāvīgu pārmaiņu ietekmē, un tajā mijiedarbojas dažādu tautu, kultūru, arī politikas un ekonomikas saskares punkti. Teksasas un Meksikas robežu var skatīt kā plūstošu arī tiešā nozīmē, proti, abus bioreģionus atdala upe Riogrande, tā veido daļu no abu valstu robežas.

Bioreģionam, tostarp Amerikas dienvidrietumu pusei, ir raksturīgs savs dialekts, kultūra, tradīcijas, kas ir jāsaglabā, tāpat, kā ir jā rūpējas par to, lai veselīga lauksaimniecības pārvaldība nezaudētu savu nozīmi tajā.

Robežas šķērsošanu uz citu valsti, nāciju var skatīt kā personas psiholoģisko krīzi, liekot saprast, cik šīs personas šķietami fiksētā identitāte patiesībā ir mainīga, un liekot viņiem sajusties bezpalīdzīgiem eksistenciālajā tukšumā. Līdz ar šo skatījumu ir iespējams palūkoties uz tēliem caur ‘kserofobisku’ formulējumu, kas ir pretmets ‘kserofilijai’, proti, tēliem, sastopoties ar tuksneša plašumu un apzinoties, ka ir nonākuši aci pret aci ar Dievu, dabu un eksistenciālo tukšumu, nākas zaudēt daļu no savas identitātes.

K. Makārtija romānā robeža ir izmantota kā metafora nihilisma un optimisma sajaukumam, ļaunajam un labajam, ilūzijai un realitātei, un citiem tamlīdzīgiem kontrastiem. Tātad ir izcelta dialektiskā tēlu cīņa starp cerību un izmisumu, uzvarām un zaudējumiem, atbildību un vienaldzību, dzīvību un nāvi, mājvietu un svešatni, saprātu un iztēli, kārtību un haosu, ierobežojumu un brīvību, dabu un kultūru, dažādu pretstatu kopumu, kas nekad nepastāv absolūtā atšķirtībā. Nenoliedzami, romānā ir izcelta dabiskā vide, tās vērtība un nozīme, kā arī kultūra, tās dažādība, kas ir viena no būtiskākajām ekokritikas un ekofeminisma teorētiskajām paradigmām.

K. Makārtija romāns “Skaistie zirgi” ir kategorizēts kā dienvidu vesterna žanra literārais darbs, it īpaši no ģeogrāfiskā vides apgabala pozīcijas, taču, kaut arī romānā ir jaušama dienvidu gotiskā žanra pieskaņa ar juteklisko, estētisko valodu, dialekta eifoniju, alegorijas pieskārienu un mūžam esošo vardarbības perspektīvu, K. Makārtijs ir radījis sava stila dienvidvesterna žanra romānu, kas atšķiras no vesterna žanra un dienvidu gotiskā žanra romāniem.

Ekokritikai nozīmīgs teksta simboliskais slānis ir jau pamanāms vēstījuma sākumā – ikonisks industrializācijas laika simbols, kas iezīmē inovāciju un izmaiņas apkārtesošajā mazās Teksasas pilsētas

Sanantonio vidē. Strauji tuvojošais vilciens, kuru Džons Greidijs fokusē, līdzinās grēcīgam iebrucējam apkārtesošajā rāmajā Sanantonio pilsētas vidē, kas izgaismo modernizācijas un industrializācijas būtību, kas satricina Rietumu pasauli.

Simboliskā teksta slānī vilciens atspoguļo mītu par Rietumu pasaules zudušo arkādijas ideālu, izgaismojot Greidija ilgas pēc pagātnes pirms agrārās nodokļu reformas.

Romānā dienvidvesterna žanram raksturīgā tēma tēlu atvadīšanās no pagātnes izgaismo svarīgus aspektus gan tēlu garīgā izaugsmē, gan arī simboliskā jaunas vides apgūšanā. Varētu teikt, ka romāns “Dieva bērns” varētu būt arī kategorizēts kā izaugsmes romāns, kas koncentrējas uz galvenā varoņa psiholoģisko un morālo pieaugšanu no jaunības gadiem līdz briedumam.

Simboliskā teksta slāņa interpretācijā ir redzams, ka jaunā zeme Meksika tēliem ir kā ‘balta’, neapgūta un neizzināta vieta. Abu zemju robeža atdala senās Komanču nācijas zemi no Meksikas iedzīvotāju svelmainās zemes ar savām tradīcijām un likumiem. Simboliski kartē neiezīmētā Meksikas valsts un tās robeža ataino tēlu nezināšanu par jauno valsti, taču gatavību atvadīties no pagātnes un izpētīt jauno valsti.

Abu tēlu došanās uz jaunu zemi iezīmē atvadīšanos no pagātnes arī garīgā ziņā, jo viss ierastais tiks nomainīts pret jaunu vidi un pieredzi, diemžēl arī sāpīgu atvadu pilnu, it kā sajūtot bargo likteni, kas sagaidāms citā zemē ar savādāku kultūras un likumu izpratni. Ekokritikā ir būtiski paraudzīties uz kultūras citādību no vienlīdzības perspektīvas, kur netiek izšķirta dažādība, citas varas dominance. Šis ekokritikai būtiskais jautājums ir tieši vai netieši izcelts caur tēlu dialogu, taču ir noprotams, ka šī perspektīva izgaismo ekokritikai būtisko dualitātes, kategorizācijas jautājumu.

Greidija ieskatīšanās bagātā rančo īpašnieka meitā Aleksandrā izvēršas par strīdus ābolu starp tēvu un jauno puisī, kas noved līdz grēkā krišanai, nežēlastībai, nodevībai. Rančo īpašnieka Dona Hektora neapmierinātība ar Greidija attiecībām ar Aleksandru izraisa nesaskaņas ar meitenes tēvu un jaunā puisī netaisnīgu ieslodzījumu, spīdzināšanu un vardarbību. Greidijs uzzina patiesību par meksikāņu brutalitāti, netaisnīgu dominanci, šķiru dalījumu un kultūras diversitāti, kas ir biedējoša, neprognozēta. Lasītāji, atrodoties ārpus teksta pasaulē, tiek pamācīti redzēt šo pasauli pareizā perspektīvā.

Diemžēl sociālo šķiru nevienlīdzība liedz Greidijam būt kopā ar Aleksandru, jo meitenes tēva hierarhiskā dominances pozīcija bija diametrālā pretstatā šīs savienības veiksmīgai pastāvēšanai. Lai mazinātu šo afektīvi piesātināto, iekšējo jūtu pārdzīvojumu, jaunais puisī gūst sirdsmieru dabas tuvumā. Apkārtesošā daba atspoguļoja jaunieša emocionālo sajūtu gammu, kurā slēpās ideālisms, cildenas jūtas, reizē arī sāpes un bezcerība, kas diemžēl pārspēja visu labo, kas mita puisī.

Romānā “Ceļš” savukārt uzmanība ir pievērsta postapokalīpes tēmas aprakstam par kādu neizskaidrojamas izcelsmes dabas katastrofu, kura neatgriezeniski pārvērš dabas telpu par nedzīvu elementu, kas līdz ar to ir nopietns vēstnesis iespējamai dzīvības izzušanai uz Zemes. Vēstījumu caurvij degradētas vides retorika, kurā ievīts stāsts par zudušo dabas estētisko skaistumu. Vēstījuma sākumā vizinošais vēstītājs lasītāju iepazīstina ar dramatisko ainu vidē, kādā tēvam un dēlam ir jāpavada savas dienas pēc notikušās dabas katastrofas.

Ir atspoguļota tēlu cīņa ar sirdsapziņu, godaprātu un vēlmi izprast savas eksistenciālo jēgu. Vizinošais vēstītājs lasītājiem arī pakāpeniski pastāsta par dēla, tēva un viņa sievas pagātni, līdz ar to vēstījums ir fragmentārs, tas sastāv it kā no mozaikas daļiņām – vēstījumu līnijām par pagātni un tagadni, kuras, saliekot kopā, veidojas dramatiskā stāsta kopaina. Būtībā vēstītājs seko tēva un dēla gaitām ceļā uz dienvidiem ik soli, gan virzoties pa sagruvušajām pilsētiņām, lielākām ostas pilsētām, mežiem un laukiem, ļaujot rast priekšstatu par to, ka nevienā no vietām nav patvēruma postapokalīptiskā vidē. Ekokritiskā skatījumā ir ļoti nozīme tam, kā postapokalīptiskā vide ir atainota.

Postapokalīpes tēma pati par sevi ir ļoti būtiska ekokritikā, jo aicina aktīvi domāt par vides aizsardzību tieši šobrīd, nevis tikai nenoteiktas nākotnes perspektīvā. Neapšaubāmi, ekokritika ir un būs saistīta ar vienmēr iespējamās apokalīpes un postapokalīpes parādības padziļinātu, strukturētu izpēti, jo pēdējos gados vides aktivistus, un, bez šaubām, arī ekokritiķus un ekofeministus, arvien biežāk satrauc

jautājums par apkārtējās vides iespējamo bojāeju, ja netiks pievērsta pienācīga uzmanība tīras vides saglabāšanas un ilgtspējas jautājumam.

Iespējams, ka tieši eksistenciālā neziņa postapokaliptiskajā vidē ir visdraudīgākā, par to liek noprast arī vizinošais vēstītājs, kurš ārējā fokusējumā lasītājiem par to ziņo, tajā pašā laikā norādot, ka vienīgais izglābšanās ceļš šādā vidē ir miers, apkārtējās vides pieņemšana, ļaušana pašam un videi būt ar sevi.

Postapokaliptiskajā vidē dzīvības un nāves sliksnis tiek daudz biežāk pārkāpts, nekā sakārtotā, drošā vidē.

Vēstījums iezīmē traģismu, un tajā pašā laikā sniedz izpratni par dzīvības un nāves robežas caurlaidību.

Nāves apjausma liek dēlam apņemties nekad neaizmirst tēvu, taču mazajam zēnam pašam vizinošais vēstītājs piedāvā glābšanās iespēju, cerību uz izdzīvošanu un nākotni – zēns sastop kādu sievieti, kura ir gatava uzņemties rūpes par viņu. Ekokritiskā un simboliskā skatījumā šī bērnam piedāvātā izdzīvošanas iespēja ir pielīdzināta tik nozīmīgajam jautājumam par vides ilgtspēju, kas nozīmē noteiktas rūpes par apkārtējo vidi ilgā laika periodā, un, līdz ar to arī tiek nodrošināta veselīga dzīve un turpmāka iespēja pastāvēt cilvēcei šajā pasaulē. Bērns tiek personificēts kā visa cilvēce, taču sieviete – simboliski piedāvātā iespēja cilvēcei izdzīvot, ja tiks ievēroti ilgtspējīgas vides saglabāšanas nosacījumi.

4. KORMAKA MAKĀRTIJA ROMĀNU EKOKRITISKA ANALĪZE: TĒLU UN VIDES ATTIECĪBU IZPĒTE

Ceturtajā nodaļā ir veikta ekokritiska K. Makārtija romānu analīze, izmantojot ekokritikas pieeju. Šī darba teorētiskajā daļā jau bija minēts, ka ekokritiskā analīzē ir nozīmīgi pievērst uzmanību dualitātēm daba/cilvēks un daba/kultūra, lai izpētītu ekokritikai būtiskus jautājumus, kuri skar dabas, cilvēku un kultūras kopsakarības, kas veido ekokritikas pamatu, uz ko balstās arī tās aktīva prakse. Šīs nodaļas ietvaros ir pēģināts tieši šīs dualitātes daba/cilvēks jeb daba/tēls atainojums romānos, pievērsot uzmanību jautājumam, kā autors reprezentē šo attiecību veidošanos, vai tām būtu jābūt nesaraujami ciešām, vai tomēr vienai no pusēm būtu jāatrodas ontoloģiski augstākā pozīcijā.

Romānā “Dārznieks” ir iespējams skatīt dabas un tēlu savstarpējo attiecību perspektīvu, pievērsot uzmanību jau minētajām dualitātēm daba/cilvēks un daba/kultūra. Apkārtējā vide ir atainota kā ar nesadzijušām rētām pārklāts, nepievilcīgs lokuss. Atklājas tā laika drastiski utopiskā vīzijā paredzētā un sasteidzinātā modernizācijas procesa un masveida industrializācijas nelabvēlīgā ietekme uz lauksaimniecības attīstību, kur zemes piesārņojums un ķīmikāliju efekts, visticamāk, vēl joprojām ir jūtams.

Tā laika vēsturiskajā situācijā politisko un ekonomisku faktoru ietekmē apkārtējā vide bija ievērojami cietusi. Romānā detalizēti ir atainota apkārtējās vides degradācijas pakāpe. Šāds skatījums ir būtisks ekokritikā, kur ir svarīgi pievērst uzmanību dabiskās vides degradācijas apdraudējumam saistībā ar modernizācijas inducētajiem industrializācijas procesiem.

Ekokritikā ir būtiski pievērst uzmanību tam, kā tieši vides krīze vai arī vides degradācija ir aprakstīta, kā tā tiek interpretēta literatūrā caur valodu un kultūras reprezentāciju.

Atainotā vide lielākoties atspoguļo sociāli ekonomiskās pārvaldības sistēmas trauslumu, dinamikas zudumu un stagnāciju. Dārznieka Ounbija sargātais dārzs iezīmē tā laika mašīnizētās lielražošanas nodarīto kaitējumu lauksaimniecības kultūrai.

Laiktelpas parametri parāda tā laika situatīvo kultūras un politikas sfēru, un laiku, kas iezīmē pēcindustrializācijas periodu ar tam imanento dabiskās pasaules degradāciju, ekonomiskās un politiskās varas absurdu dominanci, kas proponē nozīmīgu ekoloģisko faktoru nonivelēšanu. Raugoties no ekokritikas perspektīvas, ekoloģiski nozīmīgu aspektu neievērošana veicina biosfēras vai arī ekosfēras degradāciju, kas ir atspoguļots šajā tekstā. Degradētās vides atainojumu romānā var asociēt ar K. Makārtija apokaliptisko romānu „Ceļš”, kurā dabas un dzīvības destrukcija ir atainota traģisma apvītā stāstījumā, taču tajā tiek skartas arī eshataloģijas un posthumānisma tēmas, kas nav imantas gotiskā žanra romānos, tostarp dienvīdus gotiskā žanra romānos.

Sabojātā augsne ar pesticīdu atliekvielām, sarkanīgie māla ceļi un visa apkārtējā vide romānā izvirzās priekšplānā, kalpojot nevis par fonu tēlu darbībai, bet gan kļūstot par galveno virzītājspēku – vai pat par galveno tēlu, kas ir nozīmīgi ekokritikā. Šis idejiskais rāmējums jau tika apskatīts promocijas darba teorētiskajā daļā, kurā tika uzsvērts Lorensa Blūela (2009) skatījums par vides reprezentāciju kā galvenā tēla nozīmi tekstā. Destrukcijai pakļautā vide, kas no ekokritikas skatpunkta ir uztverama kā izgaismots ekoloģiskās krīzes stūrakmens, atspoguļo dabiskās vides destabilizāciju, kas var kalpot par pamatu cilvēces emocionālā un fiziskā stāvokļa degradācijai.

Modernizācijas procesu vitālā nepieciešamība kā labklājības atslēga vidējai paaudzei ir likusi aizmirst par tīras apkārtējās vides būtiskumu. Skatoties analītiski uz groteskās atmosfēras tēmu kā vienu no gotiskā žanra tēmām un grotesku kā centrālo elementu romānā “Dārznieks”, ir jāpievērš uzmanība tieši tēlu sajūtām, ko rada apkārtesošā vide un atmosfēra. Šī perspektīva izceļ ekokritikai tik nozīmīgās tēlu attiecības ar apkārtējo vidi un dabu, ļaujot rast atbildes uz videi nozīmīgiem jautājumiem.

Ounbija emocionālie pārdzīvojumi par dabas degradāciju atspoguļojas subjektīvā sapņu redzējumā pagātnes notikumu simboliskā un mītiskā retrospekcijā, kas iezīmē dienvidu gotiskajam žanram raksturīgo grotesko atmosfēru. Šīs eksistenciālās bailes vai cilvēka esamības problemātiska uztvere ir ekokritikas pamatā.

Ekokritika proponē nepieciešamību skatīt pasauli no jauna rakursa, no ilgtspējīgas dabas pasaules modeļa redzējuma bez bailēm par tās pastāvēšanu, no kā ir atkarīga arī cilvēka dzīve un izdzīvošanas iespēja. Šis groteskās atmosfēras atainojums atspoguļo tēla dzīves nolemību, iekšējo apziņas un zemapziņas konfliktu. Vides krīze ietver arī iztēles krīzi, kas šajā ziņā ir saistāms arī ar romāna “Dārznieks” vēstījumu, kurā tēli piedzīvo emocionālu pārdzīvojumu sapņu un iztēles formā, reflektējot gan par vides bojāeju, gan arī par paša tēla saspringto emocionālo stāvokli, kas ir savstarpējā mijiedarbībā.

Atklājas dienvidu gotiskajam žanram imanentā groteskā gaisotne, fokusēto objektu deformācija miglas rēgu, draudīgu ēnu un vēju plosītu koku veidolā, kas veido lielisku savienojumu ar ekokritikai svarīgo dabas elementu simbolisko pasauli. Ir redzams, ka dabas elementi ir antropomorfi, to kustība – ‘celšanās’, ‘stiepšanās’ līdzinās cilvēku ķermeņa kustībām, kas vēl izteiktāk palīdz akcentēt dabas korelāciju ar tēlu, kas lasītājiem kalpo kā atgādinājums par to, ka daba pastāv vienotā saiknē ar cilvēci.

Dienvidu gotiskās žanra literatūras raksturīgās iezīmes ietver tēla morālās degradācijas attēlojumu, kur simboliski ir atklāti tēla centieni izvairīties no dzīves realitātes.

Romānā “Dieva bērns” ir iespējams skatījums uz grotesko atmosfēru, kas izceļ dienvidu gotiskajam žanram nozīmīgu škautni un ļauj arī izpētīt dabas/cilvēka un dabas/kultūras dualitātes. Lai arī romānu varētu uzskatīt par elēģiju tiem, kas ir dzīves nesaprasti, vai arī, ka romānā ir melanholisks tonis, kas Balārda tēlu padara cilvēcīgāku, ir jāatzīst, ka groteskā atmosfēra izceļ tieši Balārda ļaunumu, agresiju un empātijas trūkumu. Ir jaušama ļaunā un labā robežu izplūšana, iezīmējas monstrozā tēla dihotomiskais rakurss, proti, agresijas izpausmes bieži vien nomaina neziņa, bailes no apkārtējās vides, kurā tēls ir “iesprostots.”

Groteskā atmosfēra atklājas pakāpeniski, vietas, kurās Balārds mēģina patverties pēc savas dzimtās mājas zaudēšanas, paspīlgtina tēla nožēlojamo situāciju, izceļot patiesību par to, ka apkārtējā vide ietekmē jebkura cilvēka pastāvēšanu. Iezīmējās Balārda bailes, agresija, kuru nomaina neziņa. Tēla cīņa ar apkārtējo vidi tiek tvērtā simboliski, tā izgaismo ikviena cilvēka bailes par savu eksistenci.

Romānā ir vērojama ne tikai groteska atmosfēra, bet arī garīgs tēlu pagrimums, ko ir rosinājuši sociālās dzīves atmosfēra, kuru savukārt ir ietekmējusi Dienvidu reģiona pārvaldes sistēma. Balārda dzīves atainojums palīdz atklāt sociālo vidi un savstarpējās attiecības Tenesī štatā 20. gadsimtā. Tas vēlreiz apstiprina, ka caur Balārda morālo degradāciju, tiek izgaismota arī visas Dienvidu reģiona kopienas sociālās dzīves aina. Šis romāns tika analizēts saskaņā ar otru ekokritikas viļņa skatījumu, kas paredz nepieciešamību pārskatīt dabas un cilvēka savstarpējās attiecības vidē, cietušā no industrializācijas ietekmes.

Dienvidvesterna romānā “Skaistie zirgi” savukārt analītiski var izpētīt tēlu un dabas savstarpējās attiecības, kā arī dabas un kultūras savstarpējo saikni. Dabas dotajām zīmēm ir nozīmīga loma jauniešu likteņa paredzējumā, tās norāda uz dabas neredzamo, omniprezento saikni ar cilvēku dzīvi. Šeit spilgti izceļas dienvidrietumu literatūrā prevalējošās divas galvenās tēmas, proti, tas, kā cilvēki pieredz un izturas pret dabu, ir atkarīgs no viņu kolektīvās apziņas, un vēlme pēc izmaiņām ir pašu cilvēku rokās. Dabas atainojumam ir ontoloģiska prioritāte, tā nav aplūsinātā pozīcijā, taču neveidojas konsolidētas attiecības starp cilvēku un dabu. Caur fragmentāciju ir redzama tēlu ontoloģiska atsvešināšanās no dabas pasaules, kas izgaismo krīzi tēlu un dabas attiecībās. Daba nav piedzīvojusi bojāeju, taču ir redzams, ka apkārtējā vide ir nonākusi “citādā” pozīcijā, tā ir sublimēta, jo virsroku gūst tēlu pašu prioritārā pozīcija.

K. Makārtija romānā “Ceļš” ir būtisks jautājums par cilvēku rīcību ekoloģiskās pasaules bojāejas gadījumā. Neantropocentriskās vides atainojumam romānā ir nozīmīga loma, kas kalpo kā brīdinājums par nepieciešamību domāt par apkārtējās vides saglabāšanu, kas ir svarīgi visu dzīvības formu pastāvēšanai uz Zemes. Tēli nonāk konfrontācijā ar apkārtējo vidi, tēlu raksturi, uzvedība tiek pakļauta pārbaudei vidē, kurā dzīvības formas ir pārstājušas eksistēt, vēstītājs bezkaislīgi ataino tēlu darbības un refleksijas.

Dabu un tēlu raksturojošās metaforas palīdz izcelt tēla un neantropocentriskās pasaules attiecības un asociatīvi atklāj nodarīto postījumu apkārtējai videi. Lai arī apkārtējā vide ir inerta, tā kalpo kā aktīva substance, tēls, pēc kura lasītājs var izprast dabas katastrofas postošo spēku, kas skar apkārtējos dzīvus organismus un cilvēkus. Sižetiskā dimensijas metaforiskajā slāņojumā ir atklāta apkārtējās vides bojāeja – tā ir raksturota kā auksta glaukoma, kas ir pārņēmusi visu pasauli.

Romānā spilgti iezīmējas ekokritikai svarīgais postulējums, ka cilvēks ir atkarīgs no dabas. Antropocentriskais pasaules modelis, kas postmodernajai sabiedrībai dažbrīd šķiet pieņemams, patiesībā ir ievērojami relatīvs. Cilvēks ir tikai maza daļiņa no lielās dabas telpas, romānā ir izcelts patiesais cilvēces trauslums, saskaroties ar dabas stihijas ietekmi. Postapokaliptisko vidi romānā līdž ar to var vērot no pagātnes skatpunkta, zinot, ka viss dabas postītais reiz būs vēsturē ierakstīts, un nekas dabā vairs nebūs tāds, kā bijis agrāk. Ir izdzēstas iepriekš eksistējošās robežu dimensijas starp dzīvo un nedzīvo, dabu un kultūru, sevi un otru, antropocentru un biocentru telpu.

No ekokritikas perspektīvas raugoties, ir redzams, ka dabai piemīt liels spēks, un cilvēkam ir jābūt bijībai pret to. Tikai esot harmonijā ar katru dabas elementu, ir iespējama jēgpilna cilvēces pastāvēšana pasaulē.

Pakāpeniski atklājas patiesība par to, ka biosfēras procesi pastāvīgi pārveido visa veida matēriju un ir saprotams, ka nav iespējama ilgtermiņa stabilitāte vidē, kura ir degradēta. Skatot šo tekstu caur transkorporalitātes koncepta prizmu, ir redzams, ka bioloģisko organismu ķermeņi, esot saskarē ar degradēto vides matēriju, top līdzīgi tai, tie ir izdēdējuši, miruši un nedzīvi, tāpat arī apkārtējā daba ir zaudējusi savu iepriekšējo izskatu, kļuvusi kā mirušie organismi. Tas atklāj to, ka dabas un dzīvo organismu mijiedarbību, abu robežu caurlaidīgumu.

Apkārtesošā daba ir atainota kā nedzīvs materiāls, dekorācija, kuru nav iespējams atdzīvīnāt. Gan pats teksts, gan tekstā atainotā daba iegūst materialitātes formu, taču tajā nav vairs jausmas no dzīvības, arī pats teksts ir sauss un instruējošs.

Materiālā pasaule ir atainota saskarē ar dabisko pasauli, iezīmējot materialitātes ienākšanu dabā, kas arī nozīmē, ka materialitātes vienotība ir tieši skārusi dabisko pasauli un tās elementus: Materiālā ekokritikas interpretācijā ir redzams, ka iepriekš dzīvā daba ir asimilēta ar industriālo pasauli, vairs nepastāv atšķirība starp abām pasaulēm, tās ir kļuvušas par vienlīdzīgām matērijām, kas liecina, ka daba ir zaudējusi savu unikalitāti un iepriekš pastāvošo tīrību.

Romānā ir atainota vide, kādu simulatīvā un fikcionālā redzējumā ir iespējams iztēloties. Būtisks ir arī saules atainojums, kurai nenoliedzami no vidiskuma perspektīvas ir nozīmīga loma visas ekosistēmas pastāvēšanā. Metaforiski tā iezīmē stagnāciju, postapokaliptiskās vides autentiskumu. Tā izceļ patiesību par cilvēces vēstures dekadenci, par to, cik daudz cilvēce ir zaudējusi.

Postapokalipses laikmets, kā tas ir arī redzams romānā, parāda to, ka tiek zaudēts arī tas, kas iepriekš bijis nozīmīgs patērētāju sabiedrībai. Būtībā atainotā pilsētvide romānā liecina par postmodernā laika beigām, kurš savukārt bija pieprasījis vēsturisko formu pārveidi un inovāciju. Postapokalipse ir atainota kā kaut kas neizbēgams. Tieši šādi var paraudzīties uz ainu, kas ir redzama romānā “Ceļš”. Tāpat ir jāpiekrīt tam, ka postapokalipses žanra romānos atainotā postapokalipse vienmēr paliks kaut kas ārpus cilvēces sapratnes, arī romānā “Ceļš” ir jaušama metafiziska un fikcionāla realitātes izmaiņa, kas būtībā lasītājam šķiet neizprotama, it īpaši kas skar vēstures un laikmeta temporalitāti.

Romāns “Ceļš” ir nozīmīgs arī ar postapokaliptiskā žanra ietvaros risināto klimata pārmaiņu tēmu, lai arī ir jāatzīst, ka rakstnieks nav tieši norādījis, kāda veida dabas katastrofa ir piemēklējusi Amerikas dienvidu daļu. Šī tēma ir būtiska arī ekokritikā, tā ir viena no propentiem, kas liek domāt par nepieciešamību domāt par

ilgtspējīgu vidi, kaut arī jāatzīst, ka pēdējos gados sadzirdami kļuvuši arī klimata krīzes skeptiķu izteikumi par to, ka vides degradācijai pasaules politiskajā kontekstā nav nemaz tik būtiska loma.

Nozīmīga ir arī ētikas perspektīva, kas hipotētiski un ētiski ļauj paskatīties uz klimata izmaiņu jautājumu – par spēju eksistēt vidē, kuru ir skārušas cilvēkam nepanesamas izmaiņas. Romānā ir redzama tēlu iekšēja cīņa starp vēlmi dzīvot un, iespējams, “aprēķināt” nāves izvēles priekšrocību. Lai gan romānā neiezīmējas sliktākais scenārijs, kurā tēvs izvēlas labprātīgi atvadīties no dzīves līdzīgi dēlēna mātei, tomēr šī nāves un dzīves izvēles perspektīva noteikti ir aktuāla klimata pārmaiņu jautājumā, jo ir zināms, ka pārmaiņas vidē var arī ietekmēt cilvēka atteikšanos dzīvot izmainītā vidē.

5. SIEVIEŠU TĒLU UN VIDES MIJIEDARBĪBA: EKOFEMINISTISKA KORMAKA MAKĀRTIJA ROMĀNU ANALĪZE

Tiek veikta izvēlēto K. Makārtija romānu ekofeministiska analīze, kas ļauj saskatīt sieviešu un vīriešu attiecību problemātiku, kā arī iezīmē vides degradācijas ietekmi uz cilvēci.

Romāna ‘Dārznieks’ darbība notiek starpkaru periodā Sarkanā Atzara ciematā Tenesī štatā. Tas aktualizē problēmas, kas ir saistītas ar sieviešu apspiešanu un dabas bojāeju laikā, kad būtiska industrializācija, nevis rūpes par tīru apkārtējo vidi. Sākotnēji aplūkosim vīriešu un sieviešu lomas un attiecības, pētot katra vīrieša tēla attieksmi pret sievieti, kas kopskatā iezīmē atbildes uz ekofeminismam svarīgiem jautājumiem. Katrs no vīriešu dzimuma tēliem tiek raksturots savā sievietes vai vīrieša attiecību pieredzē.

Romānā lielākoties šo attiecību perspektīva ir izgaismota, marginālam tēlam, kas atrodas pasīva novērotāja pozīcijā, izņemot jauno puisī Vesliju, kurš pārvar savas iekšējās bailes no pretējā dzimuma. Romānā uzmanība ir fokusēta uz problemātisko saikni starp sievieti un vīrieti, kur ienāk bailes un nedrošība. Ir redzama dārznieka Ounbija iekšējā cīņa, bailes no sieviešu dzimuma viņam kļūstot vecākam, taču jaunībā sieviešu/vīriešu dzimuma dualitātes problēmjautājums netika piedzīvots.

Ounbijs nespēj pieņemt savas iekšējās bailes gan no pastāvošās sociāli ekonomiskās situācijas, gan arī no sieviešu un vīrieša dzimuma veselīgas savstarpēju attiecību saiknes. Ounbijam bieži vien naktī dzirdamās dzīvnieku balsis rada iekšējas bailes, domājams, ka par šo baiļu pamatu kalpo vispārēja nespēja pieņemt ne tikai izmaiņas dabā, bet arī izmaiņas attiecībās starp sevi un sieviešu dzimumu.

Ir vērojama arī dienviņu gotiskā žanra vertikāle, kas diskursīvi palīdz izcelt ekofeminismam nozīmīgo rakursa līniju. Redzams, ka tēls ir nonācis iekšējās cīņas varā, ir apspiestas veselīgi pozitīvas emocijas, kas neļauj pieņemt dabu tās jebkurā pozīcijā, kā arī pieņemt savstarpējās vienotības aspektu sieviešu un vīriešu attiecībās.

Arī cits tēls – Marions Slaiders romānā kļūst par sieviešu un vīriešu dzimuma attiecību pasīvu novērotāju, kas ļauj savukārt izkristalizēt ekofeminismam svarīgu patiesību. Slaiders, esot novērotāja pozīcijā, var vērot sievietes un vīrieša attiecību modelējumu.

Ekofeminismam aktuāli jautājumi ir apskatīti romānā “Dieva bērns”, kas izcels šim pētījumam būtiskas atziņas par sieviešu un dabas savstarpējām attiecībām to mijiedarbībā. Balārda pašidentifikācijas krīze un valsts varas radītais apspiestais sociālais stāvoklis, kas vairoja tēla garīgo degradāciju, atspoguļojās viņa nekrofilajās attiecībās ar mirušām sievietēm. Šo attiecību perspektīvu ir iespējams vērot no ekofeminisma un ētikas pozīcijas, kas noliedz ārpus ētikas normas esošas attiecības starp vīriešu un sieviešu dzimumu. Šāda veida reprezentētās attiecības izgaismo sieviešu dzimuma ‘priekšmetiskojumu’, kas norāda uz predispozīciju sieviešu dzimuma apspiešanai.

Raugoties uz ekofeminisma un ētikas rakursa, ir saprotams, ka šāds sievietes – vīrieša attiecību modelējums ir ne tikai pastāvošs ārpus ētikas normām, bet arī ir izgaismots fakts par iespējamu sieviešu dzimuma nonākšanu varas apspiestā pozīcijā, kuru nedrīkstētu pieļaut.

Tāpat romānā ir izcelta vīrieša ētiski nepieņemama rīcība, kas vēl izteiktāk rosina lasītājus apsvērt ētisku normu ievērošanas nepieciešamību, kurā nepastāvētu maskulīnās varas hierarhiski privilīģēta pozīcija. Šo varas hierarhiju varam gan tieši, gan simboliski skatīt caur vīrieša tēla absurdo rīcību.

Ekofeminisms noliedz divu dzimumu attiecības, kurās nepastāv veselīga vienotība. Šo nostāju varam skatīt šī teksta simboliskā lasījumā. Savā absurdi veidotajā attiecību modelī Balārds mēģināja realizēt savas pašidentifikācijas trūkumu, kas ietvēra absurdas rūpes par mirušu sievieti. Šo degradējošo attiecību slēpšana simboliskā skatījumā izceļ ekofeminismam būtisku trajektoriju, proti, ir atzīstamas tikai vienlīdzīgi veidotas attiecības starp sievieti un vīrieti, kurās pastāv mijiedarbība un savstarpēja izpratne. Nav iespējamās attiecības, kurās ir atzīts hierarhisks duālisms. Ir pārkāptas sievietes ķermeniskuma robežas, kas iezīmē sieviešu un vīriešu ķermenisko attiecību robežu caurlaidību. Šāda veida vienotība ir atainota kā ētiski nepieņemama.

Tāpat raugoties no ekofeminisma un materialitātes ontoloģiskās perspektīvas, teorētiski un praktiski vīriešu un sieviešu dzimumam būtu jāpastāv vienotā saiknē, bez apspiešanas. Šāds nepareizs attiecību modelējums ir izgaismots nedaudz ironiskā, tikpat arī traģiskā rakursā.

Šeit iezīmējās pretmets ekofeminisma būtiskajai ontoloģijai, kas paredz vienotu apkārtējās dabas un abu dzimumu pastāvēšanu pasaulē. Šajā simboliskā un ekofeministiskā teksta lasījumā ir redzams, ka sievietes tēla atainojums atspoguļo ekofeminismam nozīmīgo jautājumu par patriarhālās varas dominanci un “sieviešu pastāvēšanu apspiestības dominances ideoloģijā, pašuzpurēšanos.”

Balārds nespēj pieņemt sociāli ekonomisko situāciju, kas veicina viņa atsvešināšanos no apkārtējās vides, un nespēju veidot veselīgas attiecības ar sievieti. Tekstā iezīmējās sievietes pakļaušana, “priekšmetiskošana”. Šī diskursīvais sievietes tēla ķermeniskuma atainojums iezīmē to, ka sievietes ķermenis var kļūt pakļauts patriarhālās varas ietekmei.

Balārdam ir dota “atdzimšanas” iespēja, kas rosinātu esošās situācijas pieņemšanu, tas ir atainots simboliskā teksta slānī. Situācijas radikāla pieņemšana jebkurā tās līmenī ir viens no ceļiem uz garīgu sevis un apkārtējās vides pieņemšanu. Šāda retorika ekokritikā nozīmē to, ka jebkurai izvēlei veikt izmaiņas ir jābūt sevis un apkārtējās pasaules pieņemšanai.

Romānam “Skaistie zirgi” ir ekofeministiski aktīvs raksturs. Tajā pievērsta uzmanība sievietes un dabas korelējošai saiknei, apkārtējā daba ir aprakstīta ar lielu precizitāti. Ekofeministiskā teksta lasījumā būtiska loma ir piešķirta dabas un laiktelpas dimensiju interpretēšanai. Literārā ekofeminisma pētījuma pieeja ļauj apskatīt sieviešu apspiešanas un dabas degradācijas vienoto problemātiku, ko izraisa patriarhālā spēka dominējošā ietekme. Raugoties no ekofeminisma pieejas perspektīvas, ir zināms, ka sieviešu gudrība par nelokāmību un uzticamību mīt sievietēs jau kopš bērnības. Sievietēs mīt apziņa par nepieciešamību uzņemties atbildību, pretējā gadījumā cilvēks kā nederīgs zars tiek atmests, un vairs nepastāv iespēja to mainīt un padarīt dzīvei derīgu.

No ekofeminisma ētikas pozīcijas raugoties, pasaulē ir svarīgas iepriekš noteiktas tiesības un noteikumi par pareizu cilvēka rīcības modeli, kas izpaužas kā pareizi veidotas attiecības, savstarpēji korelējošas starp sieviešu un vīriešu pasauli, kā arī apkārtējo vidi. Tieši šī atziņa ir spilgti redzama Aleksandras tantes izteikumā, kuru viņa kā sieviešu pasaules pārstāve uzsver. Šeit nav redzams hierarhisku attiecību uzsvērums, bet gan apvienots viena veseluma skatījums, kas ir izteikts no plurālisma pozīcijas – ne es, ne tu, bet mēs. Šajā aspektā ir saskatāma visas cilvēces integrācija, virzība uz ētisku pasaules redzējumu, kas uzsver norūpētību par cilvēkiem un visu pasauli. Šī sievietes gudrība attiecas arī uz dabas likumiem, ja tie netiek ievēroti, cilvēki noteikti cietīs, likumi pastāv, lai tos ievērotu, tostarp arī dabas likumi.

Cilvēcei ir jāiemācās pieņemt patiesību, ka tikai caur mierīgu līdzāspastāvēšanu ir iespējams saglabāt labas attiecības, nav pieļaujama hierarhiska dominānce un patriarhālās varas rosināta agresija - karš, jo šis ceļš ved uz pasaules un apkārtējās dabas iznīcību.

Raugoties uz šo aspektu caur kultūras ekofeminisma prizmu, ir jāsaprot, ka cilvēces darbības sekām ir cirkulārs, nevis lineārs raksturs. Tas nozīmē, ka pasaulē vēl joprojām pastāv patriarhālās varas agresivitātes problemātika, tā nav atrisināta, taču ir jācer, ka caur ekofeminisma prizmu, ir iespējams pievērst pastiprinātu uzmanību šim jautājumam, arī ar šī romāna ekofeministisku analīzi.

Ir redzama vīriešu un sieviešu pasaules kategorizēšana, kurā vīrieša racionālais prāts un spēks prevalē pār sieviešu pasauli, cenšas to ietekmēt. Romānā ir redzama ekofeminismā būtiska problēma, kas ir saistīta ar varas ļaunprātīgu izmantošanu, politiskajā, ekonomiskajā un sociālajā līmenī, kuras pamatā valda sieviešu pasaules apspiešana.

No sociālā ekofeminisma perspektīvas raugoties, varam proponēt ekoloģiski nozīmīgu ideju, kuru salasām tekstā, proti, sociālā vide ietekmē sievietes dzīvi, bieži vien to padarot pakļautu ārējās vides un apstākļu faktoram. Ekofeminismā ir būtiski novērst duālistisko domāšanu un dominances loģiku. Tas nozīmē, ka ir jāpastāv vienlīdzīgām attiecībām, nevis Aleksandras tantes stāstījumā minētajam dalījumam opozicionārās vīriešu un sieviešu pasaulēs.

Vīriešu un sieviešu pasaule būtu jāskata kā vienotu veselumu, kurā katram ir savi pienākumi, kur nevajadzētu dominēt vienai vai otrai pusei. Aleksandras tante Alfonsita atzīst, ka nekad nav bijusi sabiedrības dvēsele, taču norāda, ka Meksikas sabiedrībā dominē uz patriarhālās varas orientētas autoritāras struktūras, kas samazina sievietes varas potenci, līdz ar to nav iespējama tās suverenitāte un prerogatīva sociālajā un politiskajā sfērā.

Atainotā sievietes un vīrieša dzimuma opozīcija ir svarīga paradigma ekofeminisma nostādņē attiecībā uz patriarhālām attiecībām, kurās ir uzsvērts, ka vīrišķais spēks ir vienmēr dominējošs un arī graužošs pret sieviešu dzimumu. Turklāt K. Makārtijs arī ataino uzsvērti ekofeminismā norādīto telpu sadalījumu patriarhālā sabiedrībā – sievietes nepārstāv publisko telpu, bet to vieta vienmēr ir ārpus tās. Šis iedalījums ir bijis simptomātisks jau pirmsindustriālisma laikmetā, bet ekofeminisma pārstāvji ir aizguvuši to, lai atspoguļotu nevienlīdzīgo bināro dalījumu, kurā sieviete nepārstāv kultūras arēnu.

Viens no cēloņiem, kas kalpoja par iemeslu jauno puīšu grēkā krišanai, vardarbībai un nodevībai Meksikas rančo, bija Greidija neatļautā draudzība ar rančo īpašnieka meitu Aleksandru par spīti viņas tēva stingrajiem iebildumiem. Greidijam nākas samaksāt par savu vieglprātīgo attieksmi pret jaunās meitenes ģimenē noteiktajiem stingrajiem likumiem un aizliegumu būt kopā, viņam bija jāpārdzīvo atraidījums un sirdssāpes. Meitenes tēvs, ņemot vērā savu sociāli un materiāli priviliģēto stāvokli Meksikas reģionā, spēja radīt ietekmi uz jaunā puīša tālāko dzīvi, aizliedzot kopdzīvi ar viņa meitu, turklāt Greidijam tiek inkriminēta realitātē neesoša vaina, tāpēc zināmu laiku jaunajam puisim bija jāpavada ieslodzījumā.

Savukārt romānā “Ceļš” reljefi iezīmēta sievietes veselības reprezentācija pirms postošas dabas katastrofas, kam būtu jākalpo par pamatu veselīgas ekoloģiskās sistēmas balstītam sieviešu pasaules modelim. Vēstītājs iekšējā fokusējumā atklāj vīra sapni par sievu pirms dēla piedzimšanas vēl dabas katastrofas neskartā vidē, romānā sievietes tēls ir izgaismots analepsē, tas ir, vīrieša pagātnes atmiņu retrospekcijā.

Ekofeminismā, tāpat kā ekokritikā, nozīmīgs ir skatījums uz metaforisko teksta slāni, kas atklāj sievietes tēla un dabas attiecības ētiskā saskaņotības un diskursīvas konsolidācijas rāmējumā. Apkārtesošā degradētā vide negatīvā aspektā ietekmē sievietes tēla veselību, iekšējā fokusējumā ir atainots vīrieša tēla iekšējs pārdzīvojums par empātijas zudumu, kur vairs nepastāv rūpes par slimo sievu kā kognitīva ētiska rīcība.

No ekofeminisma perspektīvas raugoties, ir saprotams, ka sievietes ķermenis ir tik vesels, cik vesela ir apkārtējā pasaule. Šāds teju hologrāfiska modeļa traktējums ir savienojams ar tekstā atainoto sievietes tēla ķermenisko veidolu, kuru ir korelatīvā veidā ietekmējusi apkārtējā vide. No sociālā ekofeminisma perspektīvas skatoties, ir iespējams proponēt ekoloģiski nozīmīgu ideju, proti, sociālā vide ietekmē sievietes dzīvi, bieži vien padarot to pakļautu ārējās vides un apstākļu faktoram. Sievietes ķermenis ir piedzīvojis regresu, to ir ietekmējusi degradētā vide. Ir redzama sievietes tēla transkorporāla (pārķermeniska) saplūšana

ar matēriju. Tēla ķermenis izšķīst jeb absorbējas pasaulē, kura iznīkst. Nav redzams tiešs sievietes tēla nāves diskursīvs atainojums, taču simboliskā teksta slānī varam lasīt par tā bojāeju.

Varētu nosodīt sievietes izvēli labprātīgi pamest fizisko pasauli un atstāt jaundzimušo dēlu tikai tēva apgādībā, bet, šķiet, tieši caur sievietes nāvi romāna autors iezīmē dabas un sievietes nesaraujamās un korelējošās saites. Daba, apkārtējā vide romānā ir atainota kā daļēji jau mirusi, un arī sievietei ir jāmirst, lai vēl spilgtāk izgaismotu vides ekoloģijas problemātiku, par kuru ikvienam lasītājam būtu jāaizdomājas. Tīra vide ir izvēle, nevis uzspiestas attieksmes idejiskais modelējums. Raugoties no kultūras ekofeminisma perspektīvas, uzmanība ir pievērsta sievietes apspiešanas un dabas degradācijas vienotai problemātikai, kas paredz nepieciešamību novērst ontoloģisko dalījumu starp sievieti, vīrieti un dabu.

Nenoliedzami, ka nevienu ekoloģisko krīzi nav iespējams novērst, ja patriarhālā vara ir hierarhiski pārākā pozīcijā par sievieti un arī dabu. Tas nozīmē, ka ir nepieciešams domāt par postmodernismam raksturīgo diferenci, kas "noārda" duālistiska robežas. Tomēr sievietes ekoloģiskā jutība ir jāņem vērā, ko arī proponē kultūras ekofeminisms. Sievietes veselība ir cieši saistīta ar dabā notiekošajiem procesiem, kas var ietekmēt dzīvības turpmāku pastāvēšanu pasaulē. Kultūras ekofeminisms neliekuļoti runā par sieviešu dzimuma jutīgumu, taču tas arī paredz nepieciešamo vienoto saikni starp vīriešu un sieviešu dzimumu, kurai nav hierarhiska struktūra.

Pēc ekofeminisma premisas pamatprincipa vadoties, sieviete, tāpat kā vīrietis, ir atkarīga no dabas, postapokaliptiskās vides ietekme uz dabu traģiski atsaucas uz sievietes veselību un tās turpmākās veselīgas eksistences iespējamību. Sievietes tēlam vairs neeksistē empātiska rakstura vides uztvere, valda konsekventa bezjūtība un gatavība padoties simptomātiskajai antropocentrās un biocentriskās pasaules sabrukumam, tiek bezjūtīgi vērota urbanizētās vides degradācija.

Ekofeminisms pievērš uzmanību simboliskam un metaforiskam patriarhālās varas un tehnoloģijas dominances diskursīvam atainojumam tekstā.

Romānā vērojama ekoloģiska savstarpēja atkarība starp dabu un tēlu, kas norāda uz nepieciešamību pārvērtēt jauna pasaules redzējuma formāciju. Ogļainā migla ir radusies piesārņotā gaisa rezultātā, kas ir atņēmis iespēju turpmāk dzīvot, jo tīrs gaiss ir viens no galvenajiem priekšnosacījumiem cilvēku veselīgai pastāvēšanai.

Aukstums un klusums ir viens no zīmīgākajiem teksta simboliem, kas izgaismo gan vīrišķo, gan sievišķo nespēku, norādot uz būtisku patiesību, ka sievietēm un vīriešiem ir vienlīdzīgs potenciāls un iespēja pastāvēt nedominējošās un veselīgās attiecībās, ja tiek veltīta pienācīga uzmanība biosfēras veselībai. Tāpat iekšējās domas par sievietes nāvi metaforiski pārklājas ar tekstā pieminēto bez testamenta mirušo zemi.

Sievietes tēls ir asociēts ar māti zemi, kas kalpo par būtisku dzīvības un rūpju pamatu ikvienam šajā pasaulē. Savukārt simboliskā teksta rāmējumā citātā pieminētie saules akli suņi, kas dodas savā skrējienā, simboliski ietver saules pastāvēšanu ierobežojumā un aklā tumsā, tāpat saule ir dzīvības, mūžīgas kustības un sievišķības simbols.

Skatoties no jaunā materiālisma un ekofeminisma apvienojuma perspektīvas, ir redzams, ka reprezentētā apkārtējā vide veido vienādi asimilējamu substanci ar cilvēku ķermeniskumu. Šī transkorporalitātes šķautne ir vērojama atainojumā, kur mirušu radījumu un cilvēku kauli ir savienojušies ar mirušo zemi un kļuvuši par vienu substanci, kas vēlreiz pierāda, ka cilvēka organisma substance ir ļoti cieši vienota ar apkārtējo vidi. Apkārtējās vides substance var dziedināt, nodrošināt veselīgu dzīvi sievietēm, taču tā var kļūt toksiska un bīstama, ja netiek ievēroti tīrai videi nepieciešamie apstākļi.

Caur ekokritikas un ekofeminisma filozofijas prizmu ir svarīgi izprast jebkuras matērijas kapacitāti un iedarbību uz apkārtesošo substanci, it īpaši ētikas dimensijas aspektā, kas skar globālās sasilšanas, dabas resursu bojāejas un citu problemātiku, kas ir saistīta ar ekoloģiju. Tas nozīmē, ka cilvēka ķermenis esot saskarē ar apkārtējo vidi, tiek pakļauts bojātas ekosistēmas radītā riska draudiem, kas var izraisīt kontamināciju un nāvi, it īpaši būtiski tas ir attiecībā uz sievietes veselību, tostarp koncentrējot uzmanību uz tās reproduktīvo sistēmu.

Ekosistēmas bojāeja rada draudus arī nākamās paaudzes pastāvēšanai, turklāt vides degradācijas gadījumā gan sievietes, gan arī vīrieši zaudē savu identitāti, pārvēršoties par bezpersoniskām radībām, kas pakļautas bezjūtīgai iznīcībai. Arī jaunās dzīvības, kuras ir radījušas sievietes, ir vienlīdz lielā mērā pakļautas bojāejai.

Ekofeminismā tiek uzsvērts, ka sievietes un dabas ķermeņi bieži vien tiek uztverti kā marginalizēti, vai kā 'citādie'. Romānā šī perspektīva ir redzama teksta simboliskajā slānī, kurā mirušie koki simbolizē visas apkārtējās dzīvības nāvi, savukārt koka lapa kā sievišķā spēka simbols, kuru tēvs saberž sauējā, ļaujot tai izbirt starp pirkstiem, kalpo kā indikators mirušās sievas zaudētajai dzīvībai, asimilējot to ar apkārtesošo mirušo dabas pasauli.

NOBEIGUMS

Ekokritika un ekofeminisms nav monolītas zinātnes, tām raksturīgs transdisciplināritātes aspekts. Ekokritikā ir ienākusi jaunā materiālisma teorija, tāpat ekokritika ir kļuvusi cieši saistīta ar naratoloģiju, veidojot īpašu atzaru – ekonaratoloģiju. Naratoloģija būtiska arī ekofeminismā, veidojot pilnīgi jaunas ekofeminisma pētniecības šķautnes. Nozīmīga ir arī ekokritikas un ekofeminisma saikne ar vēstījuma ētiku, kas iezīmē ētiskas dimensijas skatījumu romānu ekokritiskā un ekofeministiskā analīzē.

K. Makārtija romāni kalpo par labu potenciālu ekokritiskai un ekofeministiskai analīzei, kā to pierādīja šis izstrādātais promocijas darbs. K. Makārtija romāni tika analizēti, balstoties uz otrā un trešā ekokritikas viļņu pamatnostādņēm, sniedzot jaunas atziņas par vides un tēlu savstarpējo saikni.

Romāna "Dārznieks" ekonaratoloģiskā analīze ļauj ieskatīties tēlu un dabas attiecību perspektīvā vēstījumā. Lasītājiem, pozicionējot sevi vēstījuma laiktelpā, ir iespēja izprast dabas degradācijas postošās sekas dienvidu Amerikas reģionā 20. gadsimta vidū. Vēstījumā detalizēti izsekots tā laika nepareizi organizētajai valsts pārvaldes sistēmai un sociālajai sfērai. Romānā atainotā pesticīda tvertne alegoriski pielīdzināta pasīvam varas instrumentam, kam ir ievērojama ietekme uz tēlu apziņu, tā simboliski arī liecina par nodarīto kaitējumu lauksaimniecības zemei un apkārtējai videi – cilvēks un daba ir kļuvuši 'par līdziniekiem', par daļām no vienas kontinuitātes, iezīmējot materiālajai ekokritikai būtisku perspektīvu.

Caur M. Bahtina savulaik proponēto dialogisma prizmu hronotopa laiktelpas matricā ekoloģizētajā diskursā ir izpētāma Ounbija traumatiskā pieredze. Kļūst redzama tēla attālināšanās no veselīgas pašidentifikācijas, izceļot traumatiskās pieredzes ietekmi. Tēla pašidentifikācijas krīzes ierosinātais ir vides degradācija. Laiktelpas atainojumam ir simboliska nozīme – tā izceļ industrializācijas radīto tēla posttraumu, kuras pamatā valda atsvešināšanās no savas subjektīvās būtības.

Ceļa un krīzes hronotopa prizmu izceļ patiesība par to, ka tēls ir cieši saistīts ar dabas pasauli un to lielā mērā ietekmē sociālā un fiziskā vide. Raugoties no ekonaratoloģijas perspektīvas, lasītājam ir iespēja "ienākt" vēstījuma laiktelpā un mentāli modelēt pastāvošo tēlu emocionālo sajūtu gammu vides krīzē.

Par šādas perspektīvas nozīmīgumu ir rakstījusi E. Džeimsa, izceļot tēlu pasaules un lasītāju mijiedarbības iespēju. Šāda ekonaratoloģiska perspektīva ļauj secināt to, ka lasītājam ir iespēja pieņemt savu lēmumu par esošo situāciju vēstījuma laiktelpā, domājams, pat ļaujot izjust situacionālu empātiju attiecībā pret Ounbiju.

Vēstījuma ekonaratoloģiskā analīzē ir pievērsta uzmanība ētikas perspektīvai, proponējot jautājumu par to, kā tēlam būtu ētiski pareizi jādzīvo šajā pasaulē un kāda ir pašu lasītāju pienākumu ētika attiecībā pret apkārtējo vidi un sevi pašu. Šādus ētiskus jautājumus ekstradieģēzes vēstījuma līmenī uzdod viszinošais vēstītājs.

Romānā “Dārziņš” tiek akcentēts ekokritikai nozīmīgais skatījums uz neskarto savvaļas vidi, kas simboliski ir aprakstīta kā “kompensējoša miera sniedzēja” Ounbijam, glābjoties no pastāvošās varas represijām saistībā ar viņa protestiem pret valsts pārvaldes iekārtu. Šāds vides atainojums simboliski līdzinās amerikāņu rakstnieka H.D.Toro dabas aprakstam, kas ir klasisks ekokritikas dabas rakstības darbs.

Savukārt Džona Veslija ceļam uz rietumiem ir metafiziski un fiziski simboliska nozīme, jo ceļa hronotops norāda uz diviem laiktelpas līmeņiem – ne tikai fizisko laika un telpas ceļa koordinātu, bet arī metafizisku emocionālu pārdzīvojumu un pašatklāsmju ceļu pasaulē.

Ekokritiski raugoties uz romānu “Dārziņš” no dualitāšu daba/cilvēks un daba/kultūra pozīcijas, ir redzama Ounbija tēla un dabas ciešā saikne, kas ir viens no ekokritikas proponentiem. Tomēr romānā ir vērojama Ounbija atsvešināšanās no dabas sapņu redzējumā, kas iezīmē grotesku atmosfēru un līdz ar to arī duālu dabas un apkārtējās vides uztveri.

Dienvīdu gotiskajam žanram raksturīgā groteskā atmosfēra izceļ arī Slaidera nespēju pieņemt dabas norādītās zīmes, iezīmējot tēla fizisku un garīgu atšķirtību no vides un dabas. Romānā redzami dienvīdu gotiskajam žanram raksturīgie deformētie un fiziski nepievilcīgie skati urbānajā vidē parāda antropocentrās pasaules būtību, tēlu egocentrisko cīņu pašiem ar sevi, cenšoties izbēgt no iedarbinātās industrializācijas struktūras. Tiek iezīmēta dabas/kultūras destabilizācija ar antropocentriska modeļa perspektīvu, ko neatbalsta ekokritika.

Ekonaratoloģiskā K. Makārtija romāna “Dieva bērns” vēstījuma analīzē ir vērojams simbolisks dominējošās varas realizēšanas līdzekļa atainojums ar ievītu karnevalizācijas tēmu, kur liela nozīme tiek piešķirta ironijai un izlikšanās spēlei. Atainotais absurda noskaņojums Balārda mājas ūtrupē simboliski vērtējams kā dzīres mēra laikā. Ekokritikā ir būtiski pievērst uzmanību jebkura cilvēka sociālajai dzīvei, kas izceļ katra indivīda brīvības un veselības svarīgumu. Ekokritika aicina pievērst uzmanību ikvienam antropocentrās varas apspiestajam, un ekokritiskā vēstījuma “Dieva bērns” analīzē tiek izcelta tieši šī problemātika.

Romāna “Dieva bērns” vēstījumā norādīts uz vides degradācijas būtību, tāpat kā romāna “Dārziņš” vēstījumā, kas ir izskaidrojams ar to, ka abos darbos ir vēstīts par vienu un to pašu vēsturisko un sociālo situāciju Amerikas dienvīdu reģionā. Vēstījumā degradētā vide simboliski un metaforiski līdzinās askētiski nepievilcīgam strupceļam, kurā Balārds ir nonācis arvien dziļākā morālā un emocionālā pagrimumā. Šis tēla garīgais pagrimums simboliski ir pielīdzināms Apalaču kalnu reģiona teritorijas pakāpeniskai bojāejai. Šī perspektīva iezīmē būtisku ekokritikas šķautni par vides un cilvēka vienojošo saikni. Tēls arī iezīmē sociāla kā tāda iespējamu pagrimumu degradētā vidē.

No ekokritikas un vēstījuma ētikas perspektīvas raugoties ir saprotams, ka tēla garīgā stāvokļa makroskopisks ierosinātais ir dominantā kultūras un politikas sistēma. Šī problēma ir aktuāla ekokritikā arī mūsdienās, jo daudzās valstīs joprojām nav izveidota atbilstoša politiskā sistēma, kas būtu balstīta uz sociālo taisnīgumu.

Vēstījumā ir redzams, ka vide ir pieņēmusi antropomorfu veidolu, kas simboliskā un ekokritiskā lasījumā izceļ cilvēces norūpētību par materiālo pasauli, kas ir radikāls pretmets izjūtai, ko sniedz tīra un veselīga vide. Vēstījumā tāpat atklājas ekokritikai nozīmīga atziņa par to, ka cilvēka garīgais ķermenis atrodas pastāvīgā saiknē ar fizisko ķermeni, kas nozīmē to, ka, ja tiek ietekmēts fiziskais ķermenis, cieš arī apziņa un zemapziņa.

Ekokritiskā romāna “Dieva bērns” analīze izceļ Balārda atsvešināšanos no apkārtējās dabas, kas mimētiski atspoguļojas vidē. Groteskā atmosfēra un vardarbība izceļ dienvīdu gotiskajam žanram raksturīgo ļaunuma klātesamību. Balārda sociālā distancēšanās un vides nepieņemšana ataino antropocentrās pasaules modeli, kurā cilvēks ir hierarhiski augstāks par vidi, tomēr arī šeit iezīmējās duālistisks skatījums uz tēla attiecībām ar vidi, jo dabas bojāeja daļēji ir arī Balārda apziņas degradācijas inducētāja.

Romānā ir jaušama labā un ļaunā robežu izplūšana, kas iezīmējas Balārda monstrozajā raksturā, kur agresijas izvirdumus nomaina mulsums un neziņa, bieži arī bailes no vides un apkārtnes, kurā tēls ir “iesprostots”. Šāda pati tēla iesprostojuma sajūta ir vērojama dārziņam Ounbijam, kas liecina par

vēsturisko un politisko situāciju, kura dienvidu reģiona iedzīvotājiem lika piedzīvot noslēgtības un bezizejas sajūtu.

Ekonaratoloģiska analīze atklāj tēlu un dabas elementu savstarpējo attiecību dinamiku. Vēstījumā iezīmējās materiālās ekokritikas ontoloģiskā perspektīva, kas atspoguļo dabas matērijas savstarpējo saikni ar cilvēku materiālo pasauli. Atainotā vilciena straujā tuvošanās San Antonio mazajā pilsētiņā simboliski ir skatāma kā Rietumu pasaules arkādijas ideāla zudums.

Vēstījuma laiktelpā atainotajai kapsētai ir sava simboliska nozīme, tā norāda uz Greidija pārdzimšanu jaunā dzīvē un vecā cikla beigām. Pats vēstījums iezīmē ciklisku formu, jo kapsētas atainojums ir redzams vēstījuma sākumā un beigās. Šāds atainojums ir pielīdzināms dabas cikliskumam, kas būtībā ir viena no ekokritikai būtiskām idejām par to, ka daba ir nepārtraukta ciklveida sistēma.

Džona Greidija un viņa ceļa biedra ceļojumam vēstījumā ir simboliska nozīme, tā līdzinās Svētā Grāla meklējumiem. Vēstījumā iezīmējās dienvidu žanram neraksturīgā varoņu romantizēšana, taču tajā pat laikā to var dēvēt par postmodernu dzīves meklējumu ceļu. Ir vērojams apvērsts dienvidu žanra elementu atainojums, tēlu pragmatisms tiek nomainīts pret primitīvi naivu skatījumu uz dzīvi.

Raugoties no ekokritikas un vēstījuma ētikas perspektīvas, lasītāji ārpus teksta pasaulē tiek mācīti redzēt šo pasauli pareizā skatījumā. Vēstījumā tēls piedzīvo transcendenci citādā pašidentifikācijā, kas iezīmē jaunu izpratni par slēgtu vides apgabalu un citas zemes kultūru, šķiru un dzimumu lomu. Greidijs saskata Meksikas vidieni no savas pieredzes nogriežņa, kas iezīmē patiesību par vides un kultūras Citādību svešā zemē.

Ekokritikā ir nozīmīgs skatījums uz kultūras Citādību no vienlīdzības perspektīvas, kurā nav izšķirta dažādība un citas varas dominance. Šajā gadījumā šo perspektīvu varētu asimilēt ar 'vēlvienību', kas paredz jebkādas kategorizācijas noliegumu, bet atbalsta vienlīdzīgu dažādību. Romānā ir arī redzama dienvidvesterna žanram raksturīgā tēma – tēla atvadīšanās no pagātnes, kas simboliski izceļ gan garīgu izaugsmi, gan arī jaunas vides apgūšanas pieredzi.

Ekokritiskā romāna "Skaistie zirgi" analīzē atklājas tēlu un dabas nekorolējošā saikne. Romānā atainotās dabas zīmes metaforiski ir interpretējamās kā brīdinājumi tēliem par gaidāmajām briesmām, norādot uz dabas saikni ar cilvēku dzīvi. Romānā izceļams ekokritikā būtisks proponējums par to, ka tas, kā cilvēki izturas pret dabu, ir atkarīgs no kolektīvās apziņas un vēlmes pēc izmaiņām savā un apkārtējā vidē. Starp dabu un romāna tēliem neveidojas ekoloģisks dialogs, netieši apliecinot radušos krīzi materiālo un dabas vērtību struktūras veidošanā.

Dabas atainojumam ir ontoloģiska prioritāte, tā nav aplūsinātā pozīcijā, taču ir vērojama tēlu atsvešināšanās no dabiskās pasaules, ceļojuma laikā uz Meksiku virsroku gūst tēlu prioritārā pozīcija. Tomēr romānā iezīmējas Greidija spēja atkal būt vienotībā ar dabu. Zirgu apmācība Meksikas rančo kalpo par noderīgu dzīves stundu izpratnei par to, ka cilvēkam ir jāiemācās iepazīt dabas un dzīvnieku pasauli, kurā mīt pacietība un gudrība, tai piemīt spēja dziedēt. Tas nozīmē to, ka daba neatrodas Citādā kategorijā, bet gan ir vienota pasaules daļa. Cilvēcei ir jāatrod ceļš atpakaļ pie dabas, lai gan šis ceļš noteikti nebūs viegls.

Vēstījuma "Ceļš" ekonaratoloģiskā analīzē uzmanība tika pievērsta fokusēšanai un laiktelpai vēstījumā, kur nozīmīgs postapokalipses tēmas apraksts par neizskaidrojamu dabas katastrofu. Vēstījumā prevalē degradētas vides retorika un stāstījums par zudušo dabas estētisko skaistumu. Simboliski šī vides degradācija ir skatāma kā visas cilvēces "aklums", kas nav ļāvis laicīgi saskatīt konkrētās zīmes par iespējamo dabas katastrofu jau iepriekš. Vispārīgums un nevēlēšanās iedziļināties videi būtiskos jautājumos ir viena no postmodernā laikmeta raksturībām.

Vēstījumā ienāk arī reliģiska rakstura tēma, kas arī lasītājiem liek uzdot ētiska rakstura jautājumu par savas esamības nozīmi šajā pasaulē. Šo perspektīvu var skatīt no ekokritikas un vēstījuma ētikas pozīcijas, pievēršot uzmanību cilvēku skatījumam uz videi būtiskiem ētiska rakstura jautājumiem. Vēstījumu caurvij atziņa par to, ka apokalipses un postapokalipses laikmets rosina pārdomas par ticību, ētisku izšķiršanos starp labo un ļauno, kā arī par vides nozīmi cilvēka dzīvē, izceļot to kā nozīmīgu perspektīvu ekokritikā.

Ekokritikai ir jāturpina postapokalipses tēmas padziļināta izpēte, kas ļauj arī pievērst uzmanību vides saglabāšanas un ilgtspējas jautājumam.

Vēstījumā postapokaliptiskā vide ir akcentēta kā personifikācija, kā viens no ambivalentajiem spēkiem saiknē ar kultūras un tehnoloģiju pasauli. Vides termins vēstījumā iegūst jaunu nozīmi, tā ir skatāma kā augstākajā pakāpē degradēta biosfēra. Vēstījumā ir ietverts ekokritikai būtisks jautājums arī par to, cik ļoti cilvēki jūtas piederīgi savai zemei un cik lielā mērā ienācēji ir spējīgi pieņemt citu vidi, un kā šie svešzemnieki tiek pieņemti.

Šim vēstījumam ir mūsdienīgu problēmjautājumu rakurss, kas ietver cilvēka piederības sajūtu zemei, un arī kādu vēstījumu tas nes citu zemei. Tas ietver arī ekokritikai svarīgu problemātiku, kas skar cilvēka atrašanos vidē un vides ietekmēšanu no cilvēkiem.

Tāpat vēstījuma ekonaratoloģiskā analizē atklājas, ka degradētā vides atmosfērā zūd atmiņas, laiktelpa zaudē savu ierasto formu, tā tiek izmainīta, tajā pastāv tikai šodienas izdzīvošanas būtiskums. Eksistenciālā neziņa postapokaliptiskā vidē ir vislielākais apdraudējums. Šādā nedrošā vidē, kā vēstījumā atklāts, par visbūtiskāko kļūst nepieciešamība pēc miera.

Mazais zēns vēstījumā tiek personificēts kā visa cilvēce, kurai ir dota iespēja domāt par vidi būtiskiem jautājumiem, taču sievietē, kura izglābj mazo zēnu, simboliski ir skatāma kā iespējas nesēja cilvēcei izdzīvot, noticot, ka būs ievēroti ilgtspējīgas vides uzturēšanas principi. Vēstījumā atainotās kartes, kuras tēvs un dēls izmanto ceļā, vēsta šo pašu patiesību par to, ka cilvēcei ir jāprot atrast orientieri uz veselīgas vides saglabāšanu.

Ekokritiskā romāna "Ceļš" analizē iezīmēts nozīmīgs jautājums par cilvēces rīcību ekoloģiskās pasaules bojāejas gadījumā. Neantropocentrā vide romānā kalpo kā brīdinājums par Zemes bojāeju arī reālā, ārpus teksta pasaulē. Romānā tēli nonāk asā konfrontācijā ar vidi.

Romānā ir atklāts, ka biosfēras procesi pastāvīgi pārveido visa veida matēriju, tāpēc tādā vidē cilvēce nevar ilgstoši pastāvēt. Šo romānu var skatīt no transkorporealitātes perspektīvas, kas iezīmē patiesību par dabas un cilvēku mijiedarbību, abu robežu caurlaidījumu. Gan pats teksts, gan tekstā atainotā daba iegūst materiālitātes formu, tie līdzinās nedzīvai dekorācijai.

Postapokaliptiskās realitātes atainojums liek domāt par antropocēna laikmetu, kurā šobrīd esam, jo pasaule stāv uz sliekšņa, kas iezīmē dzīvības pastāvēšanas beigas uz Zemes. Romānā tiek attēlots, ka dzīvība uz Zemes ir beigusies, un var teikt, ka šo postapokaliptisko momentu var skatīt kā īstu, tas izceļ patiesību par cilvēces vēstures dekadenci un patiesību par to, ko cilvēce jau ir zaudējusi. Romānā ir arī būtiska loma postapokaliptiskā žanra tēmai – klimata pārmaiņas norāda uz nepieciešamību runāt un domāt par vides ilgtspēju reālā pasaulē. Romānā dramatiskās izmaiņas klimatā iezīmē tēlu traumatisko pieredzi un vēlreiz atgādina par šādas situācijas iespējamību ārpus mākslas teksta.

Promocijas darbā veiktajā ekofeministiskajā K. Makārtiju romānu analizē ir iegūtas vairākas nozīmīgas atziņas. Romānā "Dārznieks" tiek izcelta atšķirīga vīrišķā tēla pieredze attiecībās ar sievieti. Lielākoties šī attiecību perspektīva ir izgaismota vīrieša tēlam esot novērotāja pozīcijā, izņemot Vesliju, kurš pārvar savas iekšējās bailes no pretējā dzimuma.

Romānā fokusēta uzmanība uz problemātisko attiecību saikni starp vīrieti un sievieti, kur ienāk bailes un nedrošība. Ounbija nespēja pieņemt savas iekšējās bailes no veselīgām attiecībām ar sievieti ir pamatojamas ar instucionālās varas represiju ierosināto psiholoģisko traumu ilgu gadu gaitā.

Romānā tāpat ir izgaismota sieviešu hierarhiski pazeminātā pozīcija attiecībā pret vīrieti. Slaiders kā garāmejošs novērotājs lasītājiem ļauj pamanīt kontrastējošās vīrieša un sievietes attiecības, kurās sievietē ir pastāvīgi redzama hierarhiski pazeminātā pozīcijā. Sievietes klusēšana un pazemība izceļ kontrastējošo vīrieša uzvedību. Šādas attiecības ekofeminismā netiek atbalstītas, ekofeminisms proponē vienotas 'balss' panākšanu starp vīrieti un sievieti. Veslija attiecību rakurss ar meiteni Tiptonu ir izgaismots citādā perspektīvā. Veslijs spēj pārvarēt iekšējo baiļu sajūtu no meitenes. Romānā simboliski atainota saspringuma un atklātu emociju barjeras nojaukšana, kas rada iespēju baudīt harmoniskas attiecības, kas ir svarīgs aspekts ekofeminismā.

Romānā “Dieva bērns” ir attēlota Balārda pašidentifikācijas krīze un valsts varas inducētā apspiestība, kas liedz veidot līdzsvarotas vīrieša attiecības ar sievieti. Sociālā atstumtība vairo vīrieša tēla degradāciju, kas atspoguļojas nekrofilās attiecībās ar mirušām sievietēm. Šīs attiecības var vērot no ekofeminisma un ētikas perspektīvas, kas nepieļauj ārpus ētikas normām esošas attiecības starp sievieti un vīrieti. Sieviešu dzimums romānā ir izgaismots ‘priekšmetotā’ kondīcijā, kas iezīmē sieviešu dzimuma apspiešanas predispozīciju.

Ir izcelts vīrieša tēla ētiski nepieņemamas rīcības modelis attiecībā pret sievieti, kas iezīmē maskulīnās varas hierarhiski privilēģēto pozīciju. Balārda absurdās rūpes par mirušām sievietēm norāda uz pašidentifikācijas krīzi. Romānā iezīmēts pretmets ekofeminisma ontoloģijai, kas paredz ētiski pareizi veidotas un vienlīdzīgas attiecības. Simboliski ir redzama Balārda ‘atdzimšanas’ iespēja, padodoties institucionālajai varai. Tā simboliski ir atainota kā padošanās – iznākšana no paslēptuves, kas līdzinās mātes klēpim. Šāda ‘atdzimšana’ simboliski ir skatāma kā tēla spēja pieņemt dzīves nosacījumus un atzīšana, ka nav iespējama turpmāka pastāvēšana bez politisko pārmaiņu un apkārtējās vides pieņemšanas.

Romānā “Skaistie zirgi” viena no nozīmīgākajām atziņām tverama Aleksandras krustmātes stāstījumā par sievietes spēju uzņemties atbildību, būt nelokāmai un uzticamai, kas arī norāda uz tik ļoti nozīmīgo atbildības sajūtu ne tikai pret ģimeni, bet arī dabu.

Ir izcelta ekofeminisma un ētikas perspektīva par pareizu cilvēka rīcības modeli, kas izpaužas pareizi veidotās attiecībās. Romānā ir izgaismota tēma arī par to, ka cilvēce ir pārņemta ar plaša patēriņa ‘ideoloģiju’, un tas, ka vēsturiski patriarhālā vara vienmēr ir centusies gūt virsroku, tās darbības pamatā kalpojot agresijai un cīņai. Ekofeminisms pieļauj līdzāspastāvēšanu, taču neatbalsta hierarhisku patriarhālās varas dominanci, kas rosina agresiju un karu, ietekmējot visu cilvēci un apkārtējo dabu.

Pasaulē joprojām ir spēcīga patriarhālās varas dominance, un šo agresivitātes problemātiku ekofeminisms izceļ kā būtisku un risināmu jautājumu. Romānā ir arī izcelta sociālā ekofeminisma perspektīva, kas proponē ekoloģiski svarīgu ideju par to, ka sociālā vide ietekmē sievietes dzīvi, bieži vien viņu padarot pakļautu ārējās vides apstākļu faktoram. Ekofeminismā ir būtiski novērst šāda veida duālistisko domāšanu un vienas dominances loģiku.

Romānā “Ceļš” ir aktualizēta sievietes veselības problēma pēc postošas dabas katastrofas. Apkārtesošā degradētā vide negatīvi ietekmē sievietes veselību, pieaug nihilisma pilns skatījums uz turpmāku pastāvēšanu degradētā vidē. No ekofeminisma perspektīvas raugoties, ir saprotams, ka sievietes ķermenis ir tik vesels, cik vesela ir apkārtējā vide, tāpat arī sociālā dzīve ietekmē sievietes dzīvi, bieži padarot to pakļautu ārējo apstākļu ietekmei.

Daba romānā ir atainota kā mirusi, un arī sievietei ir jāmirst, lai izgaismotu vides ekoloģijas problemātiku. Ir saprotams, ka jādomā par postmodernismam raksturīgo diferenci, kas noārda varas duālistiska robežas un veicina dabas degradāciju, un arī ietekmē cilvēka veselību. Ir jāpieņem sievietes ekoloģiskā jutība, ko proponē kultūras ekofeminisms, jo sievietes veselība cieši saistīta ar dabas procesiem, kas arī var ietekmēt dzīvības turpmāku pastāvēšanu.

Romānā “Ceļš” ir redzams, cik lielā mērā postapokaliptiskā vide ietekmē sievietes veselību, sievietei ir zudusi empātiska vides un cilvēku uztvere, vērojama pretestība simptomātiskajai apokalipses ierosinātajai antropocentrās vides bojāejai. Romānā simboliski atainota patriarhālās varas dominance, kas ir vainojama visas biosfēras bojāejā. Tāpat vērojama atziņa par ekoloģiski savstarpējo saikni starp vidi un cilvēci, kas norāda uz nepieciešamību pārvērtēt jauna pasaules modeļa redzējumu, kurā nepastāvētu hierarhiskas dominances vai vienas puses pārsvars cilvēks/ vide dualitātē.

SECINĀJUMI

1. Ekokritika un ekofeminisms ietver naratoloģiju, jauno materiālismu, dziļo ekoloģiju, vides zinātņi, feminismu, postkoloniālās studijas un vēl vairākas citas zinātņu nozares. Tās palīdz analizēt literatūrā un kultūrā aktualizēto vides problemātiku no dažādiem skatupunktiem. Ekokritika un ekofeminisms literatūras analīzē veicina izpratni par videi būtiskiem jautājumiem un atklāj cilvēka un dabas saiknes nozīmi, kā arī rosina domāt par globālu vides aizsardzību un ilgtspējību. Promocijas darba pētījuma mērķis bija ekokritiski un ekofeministiski analizēt ievērojamā amerikāņu rakstnieka Kormaka Makārtija daiļradi ekonaratoloģijas saskarē ar ekokritiku un ekofeminismu. Analīzei tika izvēlēti četri izvēlētajai tematikai visnozīmīgākie romāni - "Ceļš", "Dārznieks", "Dieva bērns", "Skaistie zirgi".

2. Ekokritikas, ekofeminisma, ekonaratoloģijas teorijas sniedz iespēju Kormaka Makārtija romānu analīzē plašāk aplūkot ekoloģiskos procesus, kā tie tiek attēloti literatūrā, palīdzot izprast literatūru kā kultūras fenomenu un daļu no lielāka ekosistēmas konteksta. K. Makārtija romāni "Dārznieks" un "Dieva bērns" izceļ 20. gadsimta vides krīzes problēmu, kas ir saistīta ar industrializācijas paplašināšanos Amerikas Dienvidu reģionā. Dienvidu vesterna romāns "Skaistie zirgi" izgaismo plūstošo robežu starp Meksikas un Amerikas vidi, izceļ kultūras un politikas dažādību, ļauj izprast atšķirīgu sociālpolitisko apstākļu ietekmi uz cilvēku un vidi. Postapokaliptiskais K. Makārtija romāns "Ceļš" izgaismo ekokritikai nozīmīgu jautājumu par iespējamu pasaules galu, kas izceļ problēmu par globālas dabas katastrofas iespējamību.

3. K. Makārtija ekonaratoloģiskā pieeja atklāj vēstītāja lomu plašākas vides krīzes nozīmes izprašanā. Korelācija starp vēstītāja lomu un dabas un tēlu attiecību fokusēšanu ir vērojama visos promocijas darbā analīzei izvēlētajos K. Makārtija romānos. Vēstītājs ir kā instruments, kas atklāj dabas un cilvēka savstarpējo mijiedarbību no augstākas, vizuālas perspektīvas, palīdzot aktualizēt vides krīzes nozīmi un cilvēka atbildību par to. Arī hronotops K. Makārtija romānos akcentē dabas un cilvēka savstarpējo attiecību problēmu, ļaujot labāk izprast sociāli vēsturiskā laika perioda traģismu un nelabvēlīgo ietekmi uz apkārtējo vidi. Vēstījuma ētika ekonaratoloģiskā analīzē, it īpaši romānā "Ceļš", izceļ cilvēces morālo atbildību par tīras vides saglabāšanu pasaulē, kā arī rosina domāt par ētiskas rīcības nozīmi laikā, kad pasaule ir piedzīvojusi dabas degradāciju visaugstākajā pakāpē.

4. Romāns "Ceļš" visizteiktāk aktualizē ekofeminismam nozīmīgu problēmu saistībā ar sieviešu dzimuma jutīgumu pret vides degradāciju, kad ir ietekmēts emocionālais stāvoklis, vērojama nespēja pieņemt degradētās vides reāliju. Romānā iezīmēta turpmākas dzīvības pastāvēšanas perspektīva, jo dabas katastrofa var ietekmēt arī sieviešu reprodukciju, un tikpat lielā mērā pastāv jautājums par visas cilvēces izdzīvošanas iespēju šādos vides apstākļos. Romāns "Skaistie zirgi" vistiešāk atgādina ekofeminismam būtisku patiesību par to, ka sievietei un vīrietim ir jābūt vienlīdzīgās attiecībās un ka nav pieļaujama sieviešu dzimuma pazemināšana patriarhālās varas dominances apstākļos.

5. Atainoto tēlu un dabas savstarpējo attiecību izpēte K. Makārtija romānos atklāj vides un dabas svarīgumu un aicina izprast to, ka cilvēka attiecības ar apkārtējo vidi ir savstarpēji saistītas un to, ka ir svarīga vides aizsardzība un tās ilgtspēja. Šo atainoto attiecību dziļākā ekokritiskā interpretācijā ir saskatāms aicinājums izturēties atbildīgi pret apkārtējo vidi, lai nezaudētu ilgos gadsimtos veidoto dabas un cilvēces līdzsvaru. Romānā "Skaistie zirgi" ir izcelta tēlu vienojošā saikne ar dzīvniekiem, kas izgaismo ekokritikai nozīmīgu jautājumu par dzīvnieku aizsardzību.

6. Simboliskais un metaforiskais teksta slānis visos analīzei izvēlētajos K. Makārtija romānos izceļ dabas un cilvēka vienotības un vienlaicīgi arī atšķirtības aspektu. Dabas un tēlu mijiedarbības atainojumu var interpretēt simboliskā un metaforiskā skatījumā, kas atklāj dziļāku nozīmi šīs vienotības interpretācijā, rosinot apzināties cilvēka un dabas savstarpējo atkarību. Netieši caur simbolu un metaforu prizmu lasītāji tiek aicināti domāt par nākotnes drūmo perspektīvu, ja netiks pievērsta pietiekoša uzmanība dabas bojāejas un sieviešu veselības degradācijas vienotai problēmai. Dabu raksturojošie simboltēli K. Makārtija romānos kā saule, mēness, gaiss, ūdens un dzīvnieki vizualizē izgaismo gan cilvēka un dabas vienotību, gan arī atšķirtību.

7. K. Makārtija romānu atšķirīgi fokusētās tēmas vieno ekokritikai un ekofeminismam nozīmīgie jautājumi, kas skar vides degradāciju, dzimumu lomām, vardarbību un ētiku. Dienvidu gotiskā žanra romānu "Dārznieks" un "Dieva bērns" tēmas saistībā ar grotesko atmosfēru un tēlu garīgo pagrimumu izgaismo patiesību par aplamiem sava laika politiskiem lēmumiem attiecībā uz vides saudzēšanu, kas ietekmē cilvēces fizisko un garīgo veselību. Kaut arī aplūkoto romāni tieši neizceļ rasisma tēmu, taču arī tā ir nozīmīga ekokritikā, paredzot ikviena cilvēka morālu un tiesisku aizsardzību. Dienvidvesterna romāns "Skaistie zirgi" vērtējams kā izaugsmes romāns, kas koncentrējas uz galvenā varoņa psiholoģisko un morālo pieaugšanu. Savukārt postapokaliptiskā žanra romāna "Ceļš" tēma par klimata izmaiņām un dzīvības zudumu uz Zemes sniedz iespēju ieraudzīt cilvēces rīcības sekas nozīmīgi attiecībā ar apkārtējo vidi. Šī tēma aicina aktīvi domāt par vides aizsardzību tieši šobrīd, nevis tikai nenoteiktas nākotnes perspektīvā, rosina veicināt vides aizsardzības prakses plašāku aktualizēšanu visā pasaulē.

8. Viens no vienojošajiem aspektiem, ko atklāj K. Makārtija romānu ekokritiska, ekofeministiska un ekonaratoloģiska analīze, ir nepieciešamība pārdomāt cilvēces un dabas attiecības. Romānos ir atspoguļota dabas un cilvēka mijiedarbība un tas, kā tā ir mainījusies laika gaitā. Ir izgaismota dabas un cilvēka savstarpējā atkarība, kas liek pārdomāt cilvēku attieksmi pret dabu un turpināt aktīvas dabas aizsardzības prakses īstenošanu visā pasaulē.

GENERAL POSITIONS OF THE DOCTORAL RESEARCH

The focus of the doctoral thesis is on the novels of contemporary American writer Cormac McCarthy (born in 1933), which depict relationships between characters and their environment, as well as address themes of gender roles, violence, and ethical issues. Since C. McCarthy's name is not widely known in Latvia, it is important to provide a biographical overview and gather information about his literary career. C. McCarthy was born on July 20, 1933, in Providence, Rhode Island, but in 1937, his family moved to Knoxville, Tennessee. He was born into a well-established Irish American family of a lawyer. He changed his given name, Charles, to Cormac, showing respect for the legendary 3rd-century Irish king Cormac.

C. McCarthy studied at St. Mary's Church school and Knoxville Catholic High School. He later pursued humanities studies at the University of Tennessee. In the early 1950s, he was drafted into the army, but after military service, in 1957, he resumed his studies and started working as an auto mechanic. His first stories, "Wake for Susan" (1959) and "A Drowning Incident" (1959), were published while he worked alongside his job. C. McCarthy was drawn to the opportunity to visit his ancestral homeland, so in 1965, he visited Ireland and other European countries. In 1967, he returned to the USA from his European journey and actively pursued a literary career.

C. McCarthy's body of work is extensive, encompassing novels, stories, and plays. One of the historical periods that significantly influenced C. McCarthy's literary work was his life in Tennessee around the mid-1950s when the writer developed his writing style. However, his first novel, "The Orchard Keeper," was only published in 1965. On the other hand, C. McCarthy's western novel "Blood Meridian," published in 1985, is recognized as one of his best works. C. McCarthy gained greater recognition among literary critics after the publication of his novel "All the Pretty Horses" in 1992. His novels hold significant literary value, and he is considered one of the most important American writers of the 20th century.

The publication of C. McCarthy's first widely known novel, "The Orchard Keeper," was supported by the publishing house "Random House" with the assistance of editor Albert Erskine, who worked with the writer for the next 20 years, helping him publish his novels. In 1966, C. McCarthy received the Faulkner Award for his debut novel, "The Orchard Keeper." In the late 1960s, while traveling in Southeastern Europe, C. McCarthy wrote his second novel, "Outer Dark" (1968). The novel contains numerous philosophical and theological references, including references to the Book of Job from the Old Testament and Friedrich Nietzsche.

C. McCarthy's interest in philosophical and biblical themes is reflected in the moral and existential exploration in his novel "Outer Dark," utilizing the experiences of the novel's characters. The influence of "Outer Dark" can be felt in the later works of other American writers in Southern Gothic and Appalachian literature, and these themes and style are also evident in C. McCarthy's novel "Child of God." C. McCarthy's third novel, "Suttree" (1979), initially did not receive immediate global recognition, but gained popularity in

South America. The novel is set in Knoxville, Tennessee, and can be seen as a Southern counterpart to the bohemian lifestyle of San Francisco and New York. The work also reveals the influence of Beat Generation writers, particularly in its depiction of bohemian life.

C. McCarthy first achieved widespread success with the publication of the book “All the Pretty Horses” (1992), for which he received the National Book Award. Subsequently, he wrote the novels “The Crossing” (1994) and “Cities of the Plain” (1998), which were included in the “Border Trilogy” alongside “All the Pretty Horses.” The “Border Trilogy” shows the influence of William Faulkner's Southern Gothic style. The novels are set in the American Southwest and Mexico, exploring themes of violence, poverty, and oppression.

Literary critic Harold Bloom has named C. McCarthy as one of the notable American novelists alongside Don DeLillo, Thomas Pynchon, and Philip Roth. In H. Bloom's book “The Western Canon,” C. McCarthy's novels “Child of God,” “Suttree,” and “Blood Meridian” are recognized as canonical works among other outstanding literary works in the United States. H. Bloom considers C. McCarthy's novel “Blood Meridian” as the greatest work since the publication of William Faulkner's novel “As I Lay Dying.” C. McCarthy's novel “No Country for Old Men,” published in 2005, received mixed reviews, but is also considered a significant literary work and was adapted into a film of the same name in 2007. Film adaptations have also been made of C. McCarthy's novels “All the Pretty Horses,” “The Road,” and “Child of God,” while the novel “Outer Dark” was adapted into a 15-minute short film.

C. McCarthy's novel “The Road,” published in 2006, won the Pulitzer Prize and the James Tait Black Memorial Prize. This novel also exhibits literary influence from Faulkner's works, especially in its stream-of-consciousness narrative technique, allowing readers to delve into the thoughts of the novel's characters and capture their emotional experiences in the struggle for survival in a post-apocalyptic setting. In 2006, C. McCarthy's play “The Sunset Limited” was also published, exploring themes of faith, morality, and redemption. In 2011, a television film based on the play was directed by Tommy Lee Jones. Although the film received mixed reviews, the play continues to be highly regarded as a thought-provoking and emotionally resonant literary work.

In 2013, C. McCarthy published the novel “The Counselor,” which tells the story of a lawyer who becomes involved in a drug smuggling scheme. In the same year, the novel was adapted into a film directed by Ridley Scott, starring actors Penelope Cruz, Cameron Diaz, and Javier Bardem. The film closely follows the plot of the novel and received mixed reviews from critics and audiences. While praised for its strong visual presentation and powerful performances, some critics believe that it lacks the depth and nuances of the original novel. Nevertheless, it has achieved cult status among other crime thrillers.

In 2015, the novel “The Passenger” was published, which biologist David Krakauer has referred to as a “mathematical and analytical novel.” The novel reveals C. McCarthy's characteristic effortless style with vivid descriptions of harsh environments. C. McCarthy's analytical touch is also evident in his essay “The Kekulé Problem” (2017), which theorizes the nature of the unconscious mind based on research data accumulated over many years of working at the multidisciplinary research center in Santa Fe, studying complex adaptive systems.

One of the reasons why C. McCarthy's novels are suitable for ecocritical and ecofeminist analysis is the way they depict nature. The extensive descriptions of the environment highlight the allure of the American Southwest landscape as well as the degradation caused by industrialization. By ecocritically and ecofeministically analyzing C. McCarthy's selected novels such as “The Orchardist,” “Child of God,” “All the Pretty Horses,” and “The Road,” it is possible to better understand how culture and politics influence the formation of relationships between characters and the environment. An ecofeminist analysis of these novels allows for an understanding of the role of women in patriarchal power dynamics, which also affects the existence of a healthy environment necessary for sustaining life.

Although C. McCarthy's works have been extensively studied ecocritically and ecofeministically worldwide, particularly in America, there is a need for a deeper analysis of these literary works by combining

theoretical and methodological perspectives from ecocriticism, ecofeminism, and econarratology, with particular attention to exploring the narratives of the environment and gender roles.

In the context of Latvian literary studies, C. McCarthy's works have not been extensively researched, nor have they been considered within the context of econarratology. Therefore, this doctoral thesis will contribute to a deeper understanding of the writer's literary contributions in portraying environmental and social issues. One of the aims of this research is to demonstrate the presence of ecocriticism and ecofeminism in C. McCarthy's novels and their significance within a broader cultural and political context.

Ecocriticism initially emerged as a regional academic movement within the field of literature and cultural studies in the United States and Canada. Although it has now become a global academic discipline represented by ecocritics from around the world, its origins can be traced back to a specific moment in North American environmental politics and literary history.

In the late 20th century, concerns about environmental pollution and climate change became particularly urgent, leading to increased interest in the portrayal of relationships between nature and humans, especially in North America, where environmental protection movements were highly active. During that time, literary and cultural studies were influenced by significant movements such as poststructuralism, new historicism, and discourse analysis, and ecocriticism gained prominence at the intersection of these cultural and intellectual tendencies.

Currently, ecocriticism has diversified literary studies, constantly evolving with the changing literary and cultural landscape, requiring the reconfiguration and reevaluation of its contours every year. This thesis can also be applied to ecofeminism, which has become relevant not only in environmental science but also in literary studies.

By conducting an in-depth analysis of four C. McCarthy's novels, it is possible to gain an understanding of how ecocriticism, ecofeminism, and econarratology provide a theoretical framework through which to examine the issues of the environmental crisis. This framework can be applied to research both within and outside of Latvia.

The research subject is ecocriticism and ecofeminism, which, as interdisciplinary approaches, allow for the analysis of environmental portrayal and the interaction of characters in C. McCarthy's novels. The research object of the doctoral thesis is C. McCarthy's four novels: a) "The Orchard Keeper" (1965) and "Child of God" (1973), both written in the style of Southern Gothic genre; b) "All the Pretty Horses" (1992), written in the genre of Southern Western; c) "The Road" (2006), a post-apocalyptic novel.

The aim of the research is ecocritically and ecofeministically analyze the selected novels by C. McCarthy, study the intersections of econarratology with ecocriticism and ecofeminism, and conduct an in-depth econarratological analysis of these novels.

Research objectives:

1. To provide an overview of the history of ecocriticism and ecofeminism, and to compare and evaluate the concepts that characterize ecocriticism and ecofeminism.
2. To explore the most important theoretical frameworks of ecocriticism, ecofeminism, and econarratology.
3. To conduct an ecocritical and ecofeminist analysis of C. McCarthy's novels, examining the relationships between characters and nature depicted in them, and paying attention to the symbolic and metaphorical layers of the text.
4. To perform an econarratological analysis of C. McCarthy's novels.
5. To investigate how the selected themes in C. McCarthy's novels highlight significant questions for ecocriticism and ecofeminism.
6. To develop conclusions for the scientific research based on the analysis of C. McCarthy's novels.

Approaches used in the doctoral thesis:

1) **Ecocritical approach** allows for the analysis of environmentally significant questions in literary works. Ecocriticism is fundamentally based on the "ecocritical reading of nature portrayals in literature." German

ecocritic Astrid Bracke has emphasized the significance of the ecocritical approach, noting that it is not merely another “mode of reading” but rather a research method for exploring environmentally significant questions in literature. In this work, C. McCarthy's novels will be ecocritically analyzed using an ecocritical approach, which will provide a broader perspective on the interaction between depicted characters and the environment.

2) **Econarratology**, as a critical approach, allows for the study of the relationship between narrative and the environment in literature. Econarratological analysis of novels is essential, as highlighted by Scott Slovic, A. Bracke, Markku Lehtimäki, and Greg Garrard, pointing out that little attention has been paid to the narrative in ecocriticism and ecofeminism. This approach emphasizes the significance of the narrative, as it offers a new perspective on the importance of a sustainable environment. In the context of analyzing C. McCarthy's novels, econarratology can provide insight into the modality of the narrative, allowing readers to perceive the relationship between characters and the environment and to uncover the deeper meaning of the narrative. Significance is also given in this study to the combination of ecocriticism and narrative ethics, which allows for the exploration of how ethical questions related to nature expressed in the narrative shape readers' understanding of significant environmental issues.

3) **The ecofeminist approach** highlights the main tenets of ecofeminist theory that can serve as a basis for ecofeminist analysis of C. McCarthy's novels. This approach allows for the study of the portrayal of women and nature in literature, drawing parallels between the issues of women's oppression and environmental degradation, as well as focusing on social injustice expressed in literary texts, which helps understand the problem of women's and nature's marginalization, a crucial aspect of ecofeminism. In the analysis of C. McCarthy's novels, this approach allows for the discovery of how female characters can exist in a degraded and socially unjust environment where they lack the opportunity to express their opinions or have equal social standing with male characters in a male-centric society.

The scientific significance and relevance of the research work: In recent years, the portrayal of the environment in literary works has received significant research attention. It is a multifaceted and still incompletely explored topic, both on a global scale and within the context of Latvian literature and culture. Ecocritical and ecofeminist research in literary studies has gained considerable popularity, as evidenced by the relatively extensive number of books and publications in recent years, which serves as a promising sign for the future development of this field of science. The proposed doctoral thesis will contribute its part to the promotion of ecocriticism and ecofeminism research. Given that climate change and environmental vulnerability are global issues, their exploration in literature and, in this case, in literary research, promotes an ecological and sustainable attitude towards the environment.

The scientific novelty of the research is manifested in the extensive and relatively recent application of ecocritical and ecofeminist approaches in the analysis of C. McCarthy's novels. The combination of different approaches in the analysis of the author's novels is not frequently undertaken, which marks the novelty of this research within its context. In Latvian literary studies, such a comprehensive ecocritical, ecofeminist, and econarratological analysis of this writer's novels is being conducted for the first time. The research provides new insights into the role and influence of culture and literature on people's attitudes towards the environment and nature, as well as how literature can promote an ecological and sustainable way of life. The novelty of the research is also linked to econarratology, a relatively new sub-discipline that explores environmental issues conveyed in narratives. In this context, C. McCarthy's novels could serve as an interesting example to investigate how literature can help understand environmentally significant questions, particularly through the analysis of this author's works spanning different genres.

The structure of the doctoral thesis consists of an introduction, five chapters with subchapters, a conclusion, research findings, a list of references, and an appendix containing a glossary of explanatory terms, an overview of the life of writer C. McCarthy, and brief summaries of the four selected C. McCarthy novels for analysis.

The introduction of the doctoral thesis justifies the choice of the research topic, formulates the objective of the doctoral thesis, identifies the research subject and object, specifies the research tasks, and emphasizes and justifies the relevance and novelty of the conducted research.

Chapter 1 provides an overview of the development of four waves of ecocriticism and the evolution of ecofeminism in different time periods.

Chapter 2 focuses on the critical evaluation of the theoretical and methodological framework of ecocriticism and ecofeminism, which helps interpret and analyze the portrayal of nature and the environment in literature. This chapter also explores ecofeminist theory and its significance in environmental science, as well as the theory and methodological possibilities of econarratology, which demonstrate the interaction between nature, characters, and storytelling.

Chapter 3 presents an econarratological analysis of C. McCarthy's novels, emphasizing the interaction between characters and the environment in the narrative. It considers not only the interaction between nature and characters but also their literary function and significance within the context of the novels. The potential impact of the narrative on the reader's perception is also evaluated.

Chapter 4 offers an ecocritical analysis of C. McCarthy's novels, providing insights into the portrayal of environmental problems and their potential solutions.

Chapter 5 is dedicated to an ecofeminist reading of C. McCarthy's novels, which helps understand how the interaction between female characters and nature contributes to the understanding of gender and the role of nature in the world.

In the conclusion of the doctoral thesis, the main research findings are presented, including the most important insights from C. McCarthy's ecocritical, econarratological, and ecofeminist analyses. Suggestions for further research are also proposed.

The findings of the doctoral research are substantiated in (7) scientific publications, (1) monograph, and (17) presentations at scientific conferences.

Scientific publications:

- 1) Inese Vičaka (2014) "McCarthy And The Coens: The Novel Versus The Film No Country For Old Men: The Moral Framework of The Novel and The Film." Anchor Academic Publishing. (monograph)
- 2) Inese Vičaka (2014) "Territorial And National Identity And An Ecocritical Perspective In Cormac McCarthy's 'Child Of God'." *Via Latgalica*, 2014, Vol. 6, pp. 192-200.
- 3) Inese Vičaka (2015) "Woman-Nature and Man-Culture in American Postmodern Literature" // *Journal of Comparative Studies*; 2015, Vol. 36 Issue 7, pp. 200-218.
- 4) Inese Vičaka (2015) "Post-Apocalypse: Culture and Nature in Gundega Repše's and Cormac McCarthy's Works." *Interlitteraria*; 2015, Vol. 20 Issue 2, pp. 71-78.
- 5) Inese Vičaka (2016) "Ecocriticism in Cormac McCarthy's Novel 'The Road'." *New Dimensions of Philology*, Vol.1, University of Plock, 2016, pp. 142-148.
- 6) Inese Vičaka (2016) "Space And Time In Cormac McCarthy's Novel 'The Orchard Keeper': An Ecocritical Perspective." *Spatiality and Temporality: An Interdisciplinary Approach*. IRF Press, Warsaw, 2016, pp. 149-158.
- 7) Inese Vičaka (2018) "Aspects of Ecocriticism in Cormac McCarthy's Novel 'All the Pretty Horses'." *New Dimensions of Philology* Vol. 2. University of Plock. 2017/2018, p.102.
- 8) Inese Vičaka (2023) "Econarratology in Narrative Research." *Scriptus Manet: Journal of Humanities & Arts*, Issue 14, 2023, pp. 31-41."

Presentations at scientific conferences:

- 1) Daugavpils (Latvia) 21.11.23. – participation in the 1st International Congress of Comparative Studies "Human in Language, Literature, Culture" with the presentation "The Binaries of Woman-Nature and Man-Culture in American Postmodern Literature."
- 2) Riga (Latvia) 23.11.13. – participation in the conference "Media, Gender, and Transformation. Shaping Gender Identities" with the presentation "Dystopian and Post-Apocalyptic Vision of Gender Issues from an Ecofeminist Perspective."
- 3) Tallinn (Estonia) 27.01.14. – participation in the international winter school for doctoral students "Absence, Presence, Distance: Ways of Seeing the Past."
- 4) Riga (Latvia) 13.02.13. – participation in the 72nd International Conference of the University of Latvia with the presentation "British and American Literatures in Comparative and Transnational Perspective."
- 5) Rezekne (Latvia) 24.04.14. – participation in the international scientific conference "Author. Text. Era," presentation titled "Ecocriticism, Ecofeminism, and Narratology Perspective in Postmodern Literature - Cormac McCarthy's Narrative."
- 6) Riga (Latvia) 29.09.-30.09.14 – participation in the international conference "Changing Baltics. Cultures Within a Culture," presentation titled "Post-Apocalypse: Culture and Nature in Gundega Repše's and Cormac McCarthy's Works."
- 7) Rezekne (Latvia) 21.11.14. – participation in the conference "Crossroads in Borderline Culture, Language, History," presentation titled "Territorial and National Identity and an Ecocritical Perspective in Cormac McCarthy's Child of God."
- 8) Vilnius (Lithuania) 06.02.15. Participation in the international conference "International Scientific Conference Imagology Profiles: The Dynamics of National Imagery in Literature" with the presentation "The Myth of Southern Exceptionalism and the Issue of Ecocriticism in Cormac McCarthy's Novel The Orchard Keeper."
- 9) Plock (Poland) 13.04.15. – participation in the international conference "1st International Online Conference New Dimensions of Philology," presentation titled "Ecocriticism in Cormac McCarthy's Novel The Road."
- 10) Plock (Poland) 13.04.16 – participation in the international conference "2nd International Online Conference New Dimensions of Philology" with the presentation "Aspects of Ecocriticism in Cormac McCarthy's Novel 'All the Pretty Horses.'"
- 11) Plock (Poland) 16.04.17. – participation in the international conference "3rd International Online Conference New Dimensions of Philology" with the presentation "Narrative Ethics And Ecocriticism In Cormac McCarthy's Novel 'The Road.'"
- 12) Plock (Poland) 21.04. 18. – participation in the international conference "4th International Online Conference New Dimensions of Philology" with the presentation "Ecocriticism and Dialogism in Cormac McCarthy's Novel 'The Orchard Keeper.'"
- 13) Plock (Poland) 16.04.19. – participation in the international conference "5th International Online Conference New Dimensions of Philology" with the presentation "Econarratology in Cormac McCarthy's Novel 'All the Pretty Horses.'"
- 14) Plock (Poland) 21.06.21. – participation in the international conference "7th International Online Conference New Dimensions of Philology" with the presentation "The Dynamics of Development of Ecocriticism in the Baltic States."
- 15) Riga (Latvia) 03.02.21. – participation in the 79th International Conference of the University of Latvia with the presentation "Post-apocalyptic Narrative and Narrative Ethics."
- 16) Liepāja (Latvia) 21.04.22. – participation in the 30th International Scientific Conference "Current Issues in Literary and Cultural Studies" with the presentation "Econarratology in Narrative Research."

- 17) Plock (Poland) 06.06.23. – participation in the international conference "9th International Online Conference New Dimensions of Philology" with the presentation "The Importance of Ecocriticism in Analysis of Postapocalyptic Literature."

THE CONTENT OF THE DOCTORAL THESIS RESEARCH

In the introduction, the research topic and the subject of the work are justified. The research objectives and tasks are clearly defined, and the structure of the work is described. The main methodological principles are outlined, and the novelty and relevance of the chosen topic are explained.

CHAPTER 1

HISTORICAL OVERVIEW OF THE EVOLUTION OF ECOCRITICISM AND ECOFEMINISM

The first chapter of the doctoral thesis provides an overview of the historical development of ecocriticism and ecofeminism, as it is essential to understand the causal relationships and factors that have shaped these theories. The chapter explores the origins of ecocriticism and ecofeminism, their developmental trends, and explains and analyzes the key terms and their interrelationships.

1.1 Periodization of Ecocriticism's Four Waves

This subchapter examines the historical development of ecocriticism by analyzing and periodizing its four main waves and their essential characteristics, distinctive elements, and their interconnections, which are important for understanding the context of ecocritical discourse. Attention is also given to the value and significance of such periodization and its impact on the overall development of ecocriticism.

Each wave of ecocriticism represents a particular perspective on the concept of environment, as evident in the works of various ecocritical scholars.

Andrew Keller Estes emphasizes the significance of wave characterization in ecocriticism, pointing out that the first wave primarily focused on the works of Henry David Thoreau, Ralph Waldo Emerson, and Margaret Fuller, highlighting the cultural influence on nature and assuming that the two concepts are distinguishable.

Since 2012, ecocritics have started to discuss the existence of a fourth wave of ecocriticism, based on new materialism and material ecocriticism. Scholars like Serenella Iovino, Timothy Clark, and Stacy Alaimo have been particularly engaged in material ecocriticism research, seeking to explore how this ontology can contribute to the development of ecocriticism.

In the first wave of ecocriticism, canonical literature played a significant role, with a focus on the portrayal of untouched nature in literary works. The second wave involved the study of literary works that are not included in the traditional literary canon. C. Merchant points out that the beginning of the second wave in 1996 coincided with the publication of the anthology "The Ecocriticism Reader" edited by Cheryll Glotfelty and Harold Fromm, which laid the theoretical foundation for ecocriticism. Lawrence Buell emphasizes that the first and second historical phases of ecocriticism are crucial, as they laid the groundwork for successful ecocritical development.

Robert Watson's work "Back to Nature" is one of the most significant theoretical contributions during the second wave of ecocriticism. In the second wave of ecocriticism, attention is not only focused on nature writing but also on various types of literary texts, as well as the representation of characters, animals, cities, and wilderness in literature. In the first and second waves of ecocriticism, there was a strong desire to change thinking about environmental issues.

However, the second wave is often referred to as the "revisionist wave," which means that after 1996, ecocritics reexamine important aspects of the first wave, some of which are also explored in the second wave, marking the fluid and changing boundaries of ecocritical waves. It is significant to mention ecocritics of the second wave, such as Timothy Morton, Dana Phillips, and Ursula Heise, whose contributions to the development of ecocriticism are notable.

In the third stage of ecocritical development, ecocritics are interested in refining the theoretical approach to ecocritical analysis of literary works, as there are extensive discussions on the significance of different approaches.

The third wave of ecocriticism, which has developed its theoretical foundation, is crucial. In the 21st century, coinciding with the emergence of the third wave, significant changes have taken place in ecocriticism. It has expanded and become transdisciplinary. This means that ecocriticism has not only become significant but also has significant development potential in the future, encompassing diverse active practices with new possibilities for promoting environmental consciousness, using literature as a tool for discussing crucial environmental issues.

The third wave of ecocriticism highlights a significant issue of the 21st century, which is concerned with ensuring sustainable living, as the world is currently facing irreversible climate changes.

In the division of ecocritical waves, it would be necessary to include the historical development stages of ecofeminism. The wave model of ecocriticism does not capture the nonlinear progression of ecocriticism, nor does it provide a unified theoretical perspective on ecocriticism. Moreover, it does not reflect the development of ecocriticism in other countries.

Although not all ecocritics and ecofeminists support L. Buell's division of ecocritical waves, it is well-developed and accurately portrays the developmental tendencies of ecocriticism, as evidenced by research conducted from the 1990s to the present day.

In the doctoral thesis, C. McCarthy's novels are analyzed according to the characteristics of the second and third waves of ecocriticism. The representation of urban and rural environments and the experiences of characters in situations of environmental crisis are studied. C. McCarthy's novels can also be categorized as belonging to a specific ecocritical wave, with their distinctive elements.

1.2. Development of Ecofeminism

Ecofeminism emerged as a social, political, and ecological movement parallel to the development of second-wave feminism in the 1970s, but it began to gain prominence only in the 1990s. Ecofeminism cannot be equated with either feminism or ecology as a scientific discipline.

It is an independent field of study, although it has been influenced by feminist movements. Currently, ecofeminism represents a wide range of ideas and perspectives, but overall, it has developed autonomously in relation to the formation of ecological thought, although "the influence of feminism on the development of ecofeminism is evident.

The term "ecofeminism" was introduced by French feminist Françoise d'Eaubonne in 1974, although the precise origin of this concept is still debated. It is claimed that the term was mentioned by representatives of the Indian Chipko movement (now an ecofeminist branch movement against globalization, led by ecofeminist Vandana Shiva) before its official introduction.

However, it is important to note that the conceptual beginnings of ecofeminism can be traced back to the French tradition of feminist theory. French existentialist philosopher, feminist, and writer Simone de

Beauvoir had already pointed out in 1952 that women and nature are perceived as “otherness” based on the logic of patriarchal power. Perhaps it was this assertion that prompted the exploration of the issue of unity between women and nature in the early 1960s.

In her first essay published in 1974, titled “Time for Ecofeminism,” F. d'Eaubonne emphasized the need to address the issue of patriarchal power dominating women and nature, resulting in the neglect of women's independence and their connection with nature. It is worth mentioning that in 1978, F. d'Eaubonne established the Center for Ecology and Feminism in France. Although this center did not receive much support in her native France, it gained support in Australia and the United States.

Ecofeminism can be referred to as the “third wave of international feminism,” which incorporates feminist premises and issues from the field of ecology. It is also called the “third wave of ecological thought,” which is related to the formation of ecological consciousness among humans. The term “ecofeminism” has its equivalents as well.

Previously, it was believed that ecofeminism would become the ‘third wave of feminism’, combining the critique of anthropocentrism from the first and second waves of feminism with an ecological perspective. However, it has become evident that ecofeminism has developed as an independent practice. The independence of ecofeminism from feminism and ecocriticism is demonstrated by a significant distinction, namely, while feminism emphasizes androcentrism (centering on male norms and perspectives), ecocriticism focuses on anthropocentrism (centering on humans), and ecofeminism recognizes the significance of both androcentrism and anthropocentrism.

Ecofeminism is a dynamic category that began as a social and political movement, discursively advocating for marginalized people who are subjected to and exist outside the center of power, lacking the opportunity to express their opinions. Having analyzed the available scientific sources, it can be concluded that ecofeminism, like ecocriticism, is becoming increasingly significant worldwide every year.

Currently, ecofeminists choose other terms instead of “ecofeminism,” such as “ecological feminism, feminism and ecology, feminist environmental science, environmental feminism, or eco/feminism.” This is motivated by the desire to avoid associating the concept with essentialism and emphasizing that the term “ecofeminism,” which linguistically combines women and nature in one word (eco+feminine), is particularly sensitive to essentialism as a too universal and stereotypical connection.

Annette Kolodny is one of the first literary critics who began to study literature on the environment from a feminist perspective, shortly after the introduction of the term ecofeminism. In A.Kolodny's works, such as “The Lay of the Land” and “The Land Before Her” the initial important questions of ecofeminism are highlighted. C.Merchant’s book “Death of Nature” is considered the most important work of ecofeminism in the United States, in which the thesis about the interconnectedness of the oppression of women and nature, rooted in capitalism, remains relevant.

C. Merchant provides an empirical and theoretical genealogy of the forms of oppression of women and nature that are characteristic of capitalism, emphasizing the close textual, ideological, and empirical connection between the oppression of women and nature.

Despite the slow integration of ecofeminism into literary studies, it is recognized that research on ecofeminist issues has experienced rapid development. Ecofeminism has reached a “mature stage” and has evolved parallel to the development of feminism, combining feminist and ecological scientific perspectives and highlighting the unifying link between women and nature. Despite some radical opposition from certain feminist representatives, ecofeminist proponents have successfully integrated ecological and feminist theoretical principles, overcoming objections that feminism has already integrated environmental issues.

Ecofeminism and feminism are closely intertwined, and it is evident that the boundaries of expertise in the humanities are not strictly defined. It is likely that this interaction will become even more pronounced in the future. Currently, ecofeminism has become closely associated with ethics, philosophy, critical theory, and literary criticism.

In C. McCarthy's ecofeminist analysis of novels, attention is also given to ethics, examining how human actions and behavior affect nature and the environment, and how environmental changes impact the lives of women and other marginalized individuals.

It is equally important to focus on ecofeminist research in Latvia, which is slowly gaining more specific contours.

There is a growing interest in the study of the interconnectedness of environmental protection and women's rights. Several books dedicated to ecofeminism have been published, and scientific articles have been released. For example, in the collection of articles "Feminism and Literature," biologist Arturs Mauriņš published an article titled "Ecofeminism: Temporal Aspects," which examines ecofeminism in a broad cultural context.

In Ausma Cimdiņa's book "Cultural Feminism," attention is given not only to the exploration of feminism but also to the explanation of ecofeminism, highlighting the differences between French feminism and American feminism, as well as the distinctions between ecofeminism and cyberfeminism. Such scientific clarification of ecofeminism and feminism is essential for gaining a deeper understanding of their essence and differences.

In her article "Divine Transcendence and Immanence in Ecofeminism," Līva Fokorte provides insight into ecofeminist issues and examines the question of the relationship between divine transcendence and immanence in ecofeminist theologies from a Christian perspective, emphasizing the essential parallel between the structural oppression of women and nature.

In the article "Ecofeminism and Gender Equality in the Context of Climate Change: Research Possibilities in Latvia," Sanda Aizkalne examines the approach of ecofeminism and its significance in promoting gender equality in the context of climate change. The study explores how ecofeminism can provide opportunities to develop more effective strategies for mitigating climate change through a gender equality perspective.

Inga Lāce in her article "Ecofeminism as a Contribution of Social Critical Theory to Improving the Quality of Life" analyzes how ecofeminism can offer opportunities to improve the quality of life and how this approach can help enhance human-nature relationships. She examines ecofeminist aspects such as gender stereotypes, critique of capitalism, and understanding of nature.

On the other hand, Anda Spalviņa, in her article "Feminist Movement and Nature Conservation in Latvia: The Perspective of Women's Environmental Movements," explores the role of women in environmental protection and the possibilities of ecofeminism in the Latvian context. The research examines how women and environmental protection movements are interconnected and how these movements can promote the ideas of ecofeminism in Latvia.

In Inga Ošiņa's article "Ecological Feminism as a Response to Natural Disasters" the possibilities of ecofeminism in responding to natural disasters are discussed. It explains how ecofeminism can help us understand the causes of natural disasters and seek sustainable solutions, considering the needs of both humans and nature.

Researcher Inese Budņika from Liepāja University has focused on the study of literary fairy tales from an ecofeminist perspective, outlining the novelty of ecofeminist research practice. Specifically, the researcher conducts an analysis of Kārlis Skalbe's literary fairy tales based on the theory of psycholinguistic prototypes. The combination of ecofeminism and psycholinguistic theories marks a paradigmatic view of the diversity of ecofeminism that can be further explored.

Significant events and projects promoting the development of ecofeminism are also taking place in Latvia. For example, an interdisciplinary team of philosophers and geographers initiated a multidisciplinary project in 2018 that examines discourses about nature to reveal various ways in which the natural environment is understood and represented. Within the project, questions about the ecological crisis are addressed from feminist and ecofeminist perspectives.

Drawing on contemporary feminist theories, attention is given to feminist and environmental justice research. Discussions are held on the relationship between the environmental crisis and the body, gender, sexuality, and how the ecological and climate crises are linked to power relations, including gender, race, and colonialism. The project was carried out in collaboration with the State Cultural Capital Foundation and paid attention to the development of ecofeminism in Latvia, with Dainis Īvāns being one of the pioneers.

In 2021, the international Riga International Short Film Festival “2Annas” took place in Latvia, dedicated to promoting and fostering understanding of ecofeminist ideas in environmental protection and women's rights.

It is also worth mentioning the non-governmental organization “Green Liberty,” which actively works in the fields of environmental protection and gender equality, incorporating ecofeminist principles into their work. The NGO organizes ecological events, promotes environmental protection, and collaborates with other organizations working in this field.

In the conference "Regina Ezera and Eastern European Literature," Anda Kuduma focused on the analysis of Regina Ezera's tetralogy "By Her Own Wind" in the context of feminist ecocritical discourse. She evaluated the concept of ecological consciousness at various levels of understanding, addressing the concepts of deep ecology, ecocriticism, and the significant difference between nature and culture, subject and object, organisms and environment in the context of ecofeminism.

On February 22, 2022, a workshop took place in collaboration with Kadri Türr, focusing on issues related to the Anthropocene, climate change, and environmental issues from an ecofeminist perspective. Discussions were held on what humanity means in the current climatic and socio-political situation.

2. THE THEORETICAL AND METHODOLOGICAL FRAMEWORK OF ECOCRITICISM AND ECOFEMINISM

The theoretical and methodological foundation of ecocriticism and ecofeminism is extensively examined, allowing for a deep and detailed analysis of the relationship between nature and imagery in literary works. Furthermore, the significance of econarratology will be explored, which offers a new and unique approach that reveals new possibilities for discourse analysis. This chapter provides a profound understanding of the theoretical and methodological basis of ecocriticism and ecofeminism and their importance in literary analysis.

Moreover, it allows for an understanding of how the relationship between nature and humans can be depicted in literature and how the analysis of these relationships can reflect ecological issues and challenges that need to be addressed in practice.

2.1. A critical evaluation of the theoretical framework of ecocriticism

Ecocritics have paid special attention to the theory and analysis methods of ecocriticism since its inception, when the first anthology dedicated to ecocriticism, “Landmarks in Literary Ecology” was published in 1996. The development of literary ecofeminist theory has also occurred in parallel.

Having studied various works on ecocriticism, it is evident that there is no unified theoretical foundation for ecocriticism. Ecocriticism is characterized by methodological and theoretical eclecticism, as well as a fragmented approach and temporary formulation of theories.

Ecocriticism is seen as a heterogeneous field of research with various approaches. It cannot be defined by a single ideological theory or a unified set of values. Despite the strong impulse in recent developments of ecocriticism to establish connections with key theoretical paradigms in cultural and literary studies, a clear theoretical foundation for ecocritical research has not yet been established.

Each ecocritic has tried to develop its own perspective on ecocritical theory without necessarily seeking collaboration with other ecocritics, as each perspective is significant. However, it is expected that over time, a common denominator will be found among these perspectives. In this aspect, ecocriticism is unique, as it has always been distinct from other theories in literature and culture, considering its close connection with ecological science.

Undeniably, ecocriticism requires a clear formulation of a set of theoretical principles, despite the diversity present in ecocritical practice. Ecocriticism is a unique theory in contemporary literature and culture, especially in relation to ecological science. Ecocriticism should transcend disciplinary boundaries by creating a kind of “ecological thought” and this transgression of boundaries can be ecological, literary, and physical. It is understood that ecocriticism should broaden the concept of ‘world’ to include the entire ecosystem. It is not possible to maintain a unified theory in an era, where there are numerous discourses, but it is possible to create a set of theories that can always be adapted to new developmental processes.

However, there should not be ambiguity in the theoretical aspect of ecocriticism, and there is a need for a clearer direction towards a specific goal. Currently, there is a clear sign of an epistemic crisis in the field

of ecocritical research. Undoubtedly, theory needs to be connected to practice, and in the active practice of ecocriticism, it should promote a deeper understanding of the value of the environment.

At the core of ecocritical theory, it is necessary to theoretically define the discursive formulation of problems related to the environmental crisis and explain the social and cultural aspects underlying these formulations.

The most important task for ecocritics at this moment is to establish a unified theoretical foundation for ecocriticism. Analysis of the depiction of nature and culture in literary works could be based on this theoretical foundation, focusing on the relevance of the ecological crisis, which is also arguably a cultural and social environmental crisis.

The main interest of ecocriticism lies in the surrounding world, so it is necessary to reconsider the link between research and active practice. The thoughts and theories of ecocriticism are based on an examination of the relationships between nature, language, literature, and culture. This means that ecocritical theory cannot be based solely on discourses about the environment, and attention should not be solely focused on the ontological existence of nature in the world.

Both theory and active practice must coexist. It is agreed that theory constructs a cultural space, which in turn shapes the political space, where existing interests can be actively defended. Therefore, ecocritical theory emphasizes the importance of active practice, which allows for changes in the real, non-textual world. The main direction of ecocritics should not be associated with expanding methodology or theory, but rather the most important aspect should be the activation of ecocritical practice.

Since 2010, material ecocriticism has been introduced in ecocriticism, which has been particularly addressed by S. Oppermann and S. Iovino. In material ecocriticism, culture is seen as intrinsically connected to nature, so it is essential to study how literary texts reflect the external world and how they react to the global ecological crisis through the lens of culture. This can also mean that the world itself becomes a text, a narrative that portrays the environmental crisis with existing contradictions or “conflicts” between nature and culture.

S. Iovino points out that ecocriticism is not just the analysis of literary texts, but it requires ‘reading’ the world as a text and the text as a world. In this perspective, the world is included in the dimension of ‘narrative’, where a connection between nature and culture and discursive practices is formed.

Material ecocriticism is associated with the theory of new materialism, which includes a non-anthropocentric vision of the environment. Nature is seen as active and coexisting, and instead of subject/object ontology, epistemology is at the core of new materialism, where knowledge and being are mutually related.

Material forms, human bodies, and elements of the natural world are, phenomena, whose existence and meanings are closely related to discursive dimensions. The narrative in material ecocriticism is “read” through the prism of the essence of these bodies in the map of sustainability transformations, with a focus on the issue of pollution in the natural world. In this aspect, there is a significant perspective on how the narrative portrays the polluted worlds of human and natural elements.

Material ecocriticism is a methodological approach that indicates that ecocriticism is slowly expanding its methodological field. However, it must be acknowledged that while various approaches have emerged in ecocriticism, there is still passive inertia in methodology.

By studying the material connection between the human body and nature, it is possible to combine ethical and political perspectives that are related to the reality of the 20th and 21st centuries, where “human” and “nature” can no longer be seen as separate from each other. The spatial aspect plays a significant role in ecocriticism both in local and global contexts. However, in recent years, the impact of globalization on the world, environmental crisis issues, and ethics in relation to these aspects has been particularly significant in ecocriticism.

Therefore, it is necessary to pay attention to how the portrayal of environmental areas can be viewed in relation to a broader biosphere and a global cultural perspective. This means that one of the most important

questions in ecocriticism is how representations of local cultural sites can be reconfigured into a mosaic of diverse perspectives.

Some assumptions have been outlined regarding the methods and approaches in ecocriticism, on which research can be based. It is essential to consider, how the relationships between characters and nature are depicted in texts, whether there is an acknowledgement that the natural environment is threatened by processes of modernization, and whether the significance of ecological consciousness is emphasized.

Furthermore, the responsibility of humans towards nature should be addressed, implicitly or explicitly, and the value of non-anthropocentric environments should be evaluated in relation to human values. The literary genre of a work and whether conventional genre boundaries are crossed also hold importance. These issues, which can be explored ecocritically, fit well within the framework of methodological questions.

The development of ecocritical theory is an important and dynamic field that continues to evolve and introduce new ideas and approaches. However, along with that, problems and challenges arise.

One of the most important issues in ecocriticism is its relationship with other sciences and cultural domains. Ecocritics need to collaborate with environmental scientists, philosophers, social scientists, cultural theorists, and others to understand the complexity of environmental problems and their impact on society and human life.

Additionally, ecocriticism needs to be comprehended and an interest has to be taken in other literary and cultural domains to gain a complete and multifaceted understanding of the portrayal of environmental issues.

Another issue is related to the practical applicability of ecocriticism. The analysis and understanding of environmental issues in ecocriticism are crucial, but for it to be effective, it must be applied in practical action. For example, understanding environmental issues can contribute to the popularization of ecological knowledge, environmental protection, and even the formulation of environmental policies. Thus, ecocriticism needs to apply its theoretical and analytical knowledge in practical action.

A third aspect and one of the most significant challenges in ecocriticism is how historically distinct cultural and literary understandings of nature and the environment can be comprehended and analyzed in the context of ecocriticism. Attention should be given to how different cultures, such as Europe (including Latvia) and America, respond to environmental crisis solutions and how these processes can be influenced by social and cultural factors. This understanding can help practitioners of ecocriticism grasp the intricacies of environmental issues and how diverse cultures and literatures can contribute to addressing environmental concerns.

2.2. Econarratology for literary analysis

Econarratology, the fusion of ecocriticism and narratology, provides a theoretical framework for the exploration of environmental issues and the interaction with literature. E. James' theory of econarratology combines the study of narratives and ecocriticism, focusing on the understanding and analysis of the relationship between humanity and nature in literature. This theory is built upon the theoretical foundations of narratology, ecocriticism, and ecology. Econarratology posits that environmental degradation is not just an ecological concern but also an ethical and moral question.

The integration of ecocriticism and narratology, forming econarratology, has given rise to a new term that investigates the world of narratives and the connection between textual and extra-textual realms. Econarratology is the combination of ecocriticism and narratology, driven by an interest in the relationship between literature and the physical environment, specifically examining narrative structure and its elements. Previously, narratology has not received sufficient attention in ecocritical studies, making it crucial to incorporate it into ecocritical research practices.

The fusion of ecocriticism and narrative theories would undoubtedly contribute to the professional recognition and legitimacy of literary ecocriticism, which is currently a significant challenge. In recent years, more ecocritics have started to pay attention to the relationship between ecocriticism and narrative theories.

Since its emergence in the 1960s, narratology has expanded its research scope to include various interdisciplinary fields. Prominent 20th-century works such as Rachel Carson's "Silent Spring" and the collaborative work of Paul and Anne Ehrlich in "The Population Bomb" can be regarded as ecological narratives. These works address crucial environmental issues, as well as social, political, and ethical concerns, calling for a shift in attitudes towards nature and the imperative of its protection.

Although the integration of ecocriticism and narratology, particularly econarratology, has not been extensively explored, they are recognized as valuable for analyzing literary ecology. Econarratology enriches narratology, with particular emphasis on the significance of spatial aspects, moving beyond a secondary role.

When employing an econarratological approach in the analysis of literary works, it is crucial to consider the position of the narrator within the text and the levels of narration, including the intradiegetic and extradiegetic narrators. Several questions pertaining to narrative structure and spatial dimensions are significant in the econarratological analysis of novels.

Analyzing how a particular literary genre portrays environmental crises is important, as is paying attention to the narrative perspective and focus. Highlighting the representation of the environment allows readers to grasp the text's interpretative capacity. Additionally, the aspect of spatiality is essential, particularly when examining the juxtaposition of urban and rural environments.

The connection between ecocriticism and Mikhail Bakhtin's dialogism is also significant. One of the earliest and most significant works discussing the unified relationship between ecocriticism and dialogism is Michael McDowell's article "The Bakhtinian Road to Ecological Insight" written during the early stages of ecocriticism. In this article, M. McDowell interprets M. Bakhtin's theory of dialogic relationships in relation to ecocriticism. M. Bakhtin's theory can be viewed as a literary equivalent of ecology, a science of relationality.

The dialogic theory within ecocriticism urges a shift in existing thought models by recognizing the interconnectedness of the human voice and the voice of nature. The theory of ecocriticism dialogism urges a change in the existing model of thinking, understanding that the human and natural voices form a unified whole. Such a thinking model allows for a reassessment of the previously assumed privileged status of the human voice in relation to the voice of nature. Through ecocritical analysis of the polyphony of nature and characters' voices in a monolithic view of literary texts, it is possible to understand the permeability of the boundaries between humanity and nature.

In ecocriticism, it is essential to understand that it is necessary to reconstruct the perception of nature, accepting it not as the 'other' excluded from discourse, but as a subject that needs to be perceived non-dualistically. Undeniably, a dialogue with nature is not possible linguistically, but it is necessary to create a new model of understanding that eliminates the dichotomy of nature/culture. Thus, the transcendence of the duality between humanity and nature is necessary, where the relationships of both are based on mutual interaction.

M. Bakhtin's theories are most suitable for ecocritical analysis, as they present a contrast to Ferdinand de Saussure's linguistic perspective on language. They can be compared to the views of linguistic philosophers George Lakoff and Mark Johnson, who emphasize the significance of discourse. Bakhtin opposes a synchronic approach that ignores the literary history, the social context of linguistics, and the environmental context in the form of the literary text," and instead focuses on the significance of discourse and recognizes it as a material activity.

In the context of ecocriticism and narratology, it is important to mention the connection between ecocriticism and the ethics of storytelling, which has become significant in recent years, helping to draw attention to the dynamics of the physical world and the inseparable nature of humanity. From this perspective, one can think about the ethical evolution of cultural discourse.

The term “ethics of storytelling” was introduced by literary scholar Adam Zachary Newton in his book “Narrative Ethics” in 1995, although the interest in literature's capacity to influence readers and the consideration of ethics in philosophy has been vital since the time of Aristotle and Plato.

The combination of ecocriticism and the ethics of storytelling has much more specific goals than the metaethics of A.Z. Newton's developed narrative ethics, which is considered too “metaethical.” Thus, ecocritical narrative ethics pays special attention to the ethical aspects within narratives, where the description of nature plays a significant role.

Ecocritical analysis of narrative ethics not only discursively allows us to understand the reality of the material world and draw attention to social and cultural issues but also addresses environmental ecological problems that are of essential importance because they indicate the need for active action to bring about change.

In questions of narrative ethics, attention is focused on the implied author, narrators, and readers. The ethical responsibility of storytellers toward readers, the attitude of storytellers toward events, characters, implied and actual readers within the narrative are significant.

In ecocriticism, attention must also be given to the ethics of reader perception and reaction. However, concerning the ethics of the written, in ecocritical textual analysis, it is important to explore what the author has chosen to write about and what the researcher should write. This includes a proper understanding of the relationship between characters and their natural environment, discerning the good and the values that are part of these relationships.

In the doctoral thesis the selected novels are analyzed, considering the theoretical principles of ecopoetics and incorporating the correlative theoretical principles of dialogism, narrative ethics, and ecocriticism.

2.3. Theory of Ecofeminism: Critique of Patriarchal Power in Environmental Science

The theory of ecofeminism has evolved from various aspects of feminism and active practices, including peace movements, labor movements, women's healthcare initiatives, nuclear disarmament efforts, environmental and animal rescue movements, which means that it is based on a pluralistic platform of ideas and encompasses a diversity of perspectives.

Representatives of the ecofeminist movement support the prevention of women's social oppression and environmental degradation, emphasizing that the liberation of women (or any marginalized group) from social oppression is not possible without addressing environmental degradation. V. Shiva emphasizes that every socio-economic and cultural problem is still relevant, and it is possible that existing problems have become even more acute, considering the increasingly complex issues brought about by globalization.

One of the early researchers in ecofeminism was American feminist and anthropologist Sherry Ortner, who as early as 1972 drew attention to issues related to masculine hegemony and the nature-culture dichotomy, which are still relevant in ecofeminism today.

In her essay “Is Female to Male as Nature is to Culture,” S.Ortner posed a crucial question for ecofeminism regarding the historical and theoretical relationships between women and nature, men and culture. This question remains significant in ecofeminism today, as discussions among Ecofeminists often revolve around the dualities of woman-nature and man-culture.

Many ecofeminists have successfully employed S. Ortner's arguments in formulating the foundational principles of ecofeminism. D. Vakoch and N. Sturgeon, for instance, support the view that the main principle of ecofeminism is the belief that ecological and feminist concerns are closely intertwined.

Ecofeminism emphasizes the need to “erase” the historically created dichotomies, making both sides equal. It also highlights the necessity of eliminating other hierarchical constructions by promoting equality in dualistic categories such as human/animal, man/woman, culture/nature, mind/body. Ecofeminists believe that patriarchal power should not occupy a higher position in the hierarchy; rather, it should be decentralized to dismantle the existing hierarchy.

Ecofeminists aim to eradicate social exclusion and oppression of marginalized groups. Therefore, their focus extends beyond concerns for the oppression of nature and women; Ecofeminism also addresses other marginalized groups. The theoretical foundation of ecofeminism is based on the idea of mutual interconnectedness between various forms of oppression, including the oppression of non-anthropocentric nature. Ecofeminism emphasizes the need to break free from hegemonic dualisms by eliminating them at their core. Instead, it calls for thinking about the masculine and feminine worlds, as well as the homogenization of nature.

Ecofeminism helps reevaluate and examine not only the connection between women's oppression and ecological issues but also provides an opportunity to assess the problems of marginalization faced by various social groups in literature.

It suggests that ecofeminist theory allows for envisioning healthier relationships by emphasizing the importance of context over generalizations, highlighting the significance of care and justice, emotion and rationality, to eliminate the existence of power dominance.

The ecofeminist approach allows for the analysis of the portrayal of women and nature in literature, drawing parallels between the unified issues of women's oppression and environmental degradation caused by the dominant and destabilizing influence of patriarchal power. Ecofeminism encompasses different ideological perspectives on the aspect of unity between women and nature and related issues, which can be classified into liberal, social, cultural, radical, and postmodern sub-branches.

Several sub-branches of ecofeminism have emerged as significant in literary studies: liberal ecofeminism, social ecofeminism, radical ecofeminism, cultural ecofeminism, and postmodern ecofeminism. These sub-branches within ecofeminist ideology are based on the divisions within feminist ideology, but the ecological aspect plays a crucial role in differentiating these sub-branches.

Ecofeminists pay attention to the symbolic and metaphorical representation of patriarchal power, cultural dominance, and technological control in literary works, where the value of women and nature is diminished in relation to male gender. In literature that embodies the essence of ecofeminism, natural elements are often attributed feminine gender and voice, endowing them with feminine qualities and anthropomorphizing them (ascribing human characteristics) to accentuate the inseparable connection between women and nature. This is often achieved through the prism of metaphor and symbolism.

In ecofeminism, as in ecocriticism, the perspective on the symbolic and metaphorical layer in the text, which connects the representation of women and the relationship with nature, is significant. It is essential in ecofeminism to examine the tropes used to emphasize the interaction between women and nature. These tropes help crystallize the most important ideas in ecofeminist readings of literary texts.

Ecofeminism is one of its strong points. It emphasizes the liberal aspect of ecofeminism, as various theoretical positions indicate. One of the common threads among ecofeminist researchers is the relentless development of a set of theories. The theoretical toolkit of ecofeminism has been more fully developed than that of ecocriticism, but the pluralism of ecofeminist positions also points to the need for further theory development.

In comparison to ecocriticism, ecofeminists work more rigorously on the development of ecofeminist theories to support and shape a new vision of the world based on a system that emphasizes equality and justice. Although there is a desire among ecofeminists to achieve a more precise and detailed development of the theoretical foundation of ecofeminism, the theory itself is considered strong.

Ecofeminism and narrative are essential in terms of the narrative conveyed, where the semantic representation of women, men, and nature is analyzed through the prism of ecofeminist epistemological values, emphasizing the importance of non-hierarchical relationships based on mutual understanding and equality, eliminating established dichotomies.

Ecofeminism is structurally diverse. It also incorporates M.Bakhtin's dialogism theory, which serves as a basis for exploring the relationships between humans and non-anthropocentric environments in literary

works. Essentially, ecofeminism provides the necessary theoretical foundation to engage with M. Bakhtin's dialogism.

In dialogic ecofeminist analysis of literary works, it is possible to perceive nature as an independent character “with its own voice” among other characters. Dialogism in ecofeminism enables the recognition of nature and women as entities that are often united as a whole: nature as woman and woman as nature. Dialogism in ecofeminism allows for the examination of the power of voice in nature and women and the exploration of whether other centers of voice exist. Therefore, dialogism focuses on the need for a paradigm shift to eliminate the dominance of patriarchal thinking, which often forms the basis for the oppression of nature and women.

Ecofeminism has a rhizomatic nature, and even in dialogic ecofeminism, it is possible to see rhizomatic constructions where the voices of characters and nature are combined in a network of interactions. In ecofeminism, it is important to listen to and highlight the “marginalized voices” in literary works through the prism of heteroglossia introduced by M. Bakhtin.

Heteroglossia in environmental criticism helps to emphasize what has been intentionally left out, forgotten, and suppressed. Through heteroglossia, ecofeminism can highlight the discourse of nature, which can serve as an excellent tool to hear the voices of female characters and natural elements that have previously been marginalized and differ from the voices of narrators and male characters.

Ecofeminism (like ecocriticism) is also associated with new materialism. New materialism is a relatively new theoretical paradigm that examines our bodies' interactions with other organisms in nature and the material world. It can be seen as a “material turn” towards material reality, a theoretical field that goes beyond the anthropocentric view of the world. Therefore, new materialism is a “new metaphysics” that seeks to rewrite thinking by constructing lateral thinking, where the world and humanity within it are perceived as a unified whole.

The combination of ecofeminism and new materialism allows for a better understanding of systems of oppression and their impact on both people and the natural world. From the perspective of new materialism and ecofeminist theory, literary analysis can go beyond a naturalistic worldview and focus on the dynamics of matter. In ecofeminism, as well as in new materialism, embodiment and transcorporeality (beyond corporeality) are significant because these concepts are linked to ethics and politics, which are important for ecofeminism.

The ecofeminist perspective has introduced new dimensions to discussions in environmental philosophy concerning narrative ethics. The most crucial aspect is the role of narrative and the context of ethics. Therefore, in ecofeminism, there is great significance placed on care, relationships, ethics, context, and narrative, as all these aspects are interconnected.

Ecofeminism and narrative ethics allow for the evaluation of the ethical norms and dimensions of action, raising important questions about how authors, narrators, characters, and readers should think and act ethically. It is understandable that, unlike the combination of ecocriticism and narrative ethics, ecofeminism places significant emphasis on aspects related to the marginalization and peripheral position of women characters and nature.

By analyzing the theoretical and methodological aspects of ecocriticism and ecofeminism, it can be concluded that both fields are in a developmental horizon, but there is a need to consider the aspect of transdisciplinarity. The entry of new materialism, dialogism, and narratology into both disciplines is highly appreciated, as it allows for a broader research perspective.

3. ECONARRATOLOGY IN CORMAC MCCARTHY' S NOVELS: THE ANALYSIS OF THE NARRATIVE

In the chapter, an econarratological analysis of C. McCarthy's novels is conducted, focusing on the essential questions related to the interconnection between nature and narrative. The econarratological analysis of C. McCarthy's novels allows for a multifaceted examination of the narrative from the perspectives of ecocriticism and narratology, exploring the symbolic and metaphorical layers of the text that are significant to ecocriticism. Within the framework of genre analysis of the novels, two themes characteristic of each specific genre are examined, paying attention to the intersection of these themes with ecocritically significant questions.

As previously mentioned, many ecocritics, including G. Garrard, A. Bracke, and R. Kerridge, have emphasized the need for a wide range of literary works from various genres to better highlight ecocritically significant issues. Therefore, this doctoral thesis analyzes three works from different genres - Southern Gothic, Southern Western, and post-apocalyptic novels.

Simultaneously, significant attention is given to the analysis of the narrative, focusing on ecocritically and narratologically significant aspects such as focalization, point of view, and dialogism, which reveal new ecocritically significant dimensions. Two themes related to each genre are chosen for analysis - the themes of grotesque atmosphere and spiritual descent of characters for the Southern Gothic genre, the themes of character maturity and farewell to the past for the Southern Western genre, and the themes of climate change and loss of life on Earth for the post-apocalyptic novel genre.

C. McCarthy's first four novels - "The Orchard Keeper," "Outer Dark," "Child of God," and "Suttree" - also belong to the Southern Gothic genre, but the writer has subverted the tradition of Southern Gothic, which itself subverts the tradition of European Gothic. It should be noted that C. McCarthy's works, in general, are characterized by the transgression of conventional genre boundaries.

C. McCarthy's literary works, including his Southern Gothic novels, are characterized by a multi-layered intertextuality. It is evident that the greatest influence on the writer's Southern Gothic works has been William Faulkner. This influence can be seen in the Gothic genre and the literary techniques introduced by James Joyce, such as the stream of consciousness.

However, the most significant focal point can be placed on the function of Southern Gothic elements in the novels of both writers. Although C. McCarthy's novels "The Orchard Keeper" and "Child of God" exhibit similarities to the works of modernist writer W. Faulkner, they also incorporate the postmodernist technique of pastiche - a blend of genres and styles, causing the traditional literary style of Southern Gothic to dissolve within the hybrid elements of the genre. There is also a subversion of the Gothic genre, while still retaining some elements characteristic of the traditional genre.

The impoverished rural areas of Tennessee in the early 20th century are depicted in C. McCarthy's novels, showcasing how the elements of Southern Gothic function in all of the writer's works: aesthetic

emphasis is placed on visual representation, drawing attention to the spiritual and moral significance that lies beneath the surface of the physical environment.

The novel "The Orchard Keeper" takes place between the First and Second World Wars and is partly fictional and partly based on factual spatial representations: the fictional locations in the state of Tennessee - Red Branch, the wilderness mountain region, and Knoxville.

The timeframe depicted in the novel "The Orchard Keeper" is significantly after the period of historical sharecropper or tenant farmer mass migration associated with the unfavorable economic and political developments of that time. The economic crisis affected industries, trade, and agriculture, leading to increased unemployment and overproduction that exceeded the possibilities of realization not only in Tennessee but also in many other countries worldwide.

The novel also marks the era of post-industrialization, when the farms taken over by the Tennessee Valley Authority were abandoned due to careless and thoughtless government administration - they were left devastated and became unwanted by anyone.

The novel tells the story of a teenage boy named John Wesley, who accidentally befriends Marion Slyder, an illegal alcohol bootlegger, without realizing that Slyder is the killer of his father, Kenneth Ratner, whom he had killed in self-defense during a struggle. A close and friendly bond forms between Wesley and Marion Slyder.

The novel also portrays the life of an older generation orchard keeper, Ownby, who never accepted the non-economic agricultural management system of the Tennessee Valley Authority. Due to this inefficient agricultural management, many agricultural lands suffered significant damage from the indiscriminate use of herbicides and pesticides, and the government's administration system prevented many farmers from working on their land due to high property taxes.

The government-acquired land parcels were soon abandoned and neglected. Even Ownby's garden, which had been taken over by the Tennessee Valley Authority, had experienced irreversible degradation. The presence of a pesticide container left in the garden symbolically reminded of the government's mistakes, as pesticides are known to have a negative impact on the health of agricultural land.

The structure of the narrative is multidimensional and could be described as forming a "rhizome" or network-like labyrinth structure introduced by G. Deleuze and F. Guattari. The existing narrative is not only multidimensional but also consists of fragmented narrative line segments - the narrative about Wesley, a separate narrative about Kenneth Ratner, and in the third part of the novel, a narrative about Sheriff Wade.

Therefore, the narrative is fragmented, based on the retrospections of the young boy John Wesley, the life trajectory and representation of inner emotional spectrum of the orchard keeper Ownby, as well as the narratives from John Wesley's advisor Marion Slyder.

The narrative leads not only through the twists and turns of the labyrinth but also has a ring-like composition. The novel focuses on the damages to the environment generated by modernization and industrialization, which are most clearly seen through the perspective of Ownby. The portrayal of the environment serves as a panoramic overview of the history and development of a specific geographic location. In this case, in the interpretation of the symbolic layer of the text, it is evident that the narrative is centered around the disharmony in nature caused by the rapid changes of the modernization era.

From the unified perspective of ecocriticism and narratology, it is important to pay attention to M. Bakhtin's concept of dialogism, particularly his developed concept of the road and threshold or crisis chronotopes, which depict configurations of time and space. Although chronotope is not an ecological category, it shares structural and thematic similarities with the ecocritical approach to the analysis of literary texts. Both approaches are rooted in M. Bakhtin's concept of dialogism.

The road and encounter chronotope in the matrix of time and space, accentuating the interrelations between nature and human beings, is evident in the narrative about the orchard keeper Ownby, where his psychological trauma induced by industrialization mimetically imitates the surrounding environment. The

depiction of the natural landscape in the metaphorical and symbolic layer of the text allows the reader to be present within the text and grasp the psychological trauma inflicted by industrialization on Ownby.

Ownby's traumatic experience persists in every step of his life, as seen throughout the narrative. The implied reader, as an objective observer beyond the narrative, follows the character's journey. The orchard keeper's path through the neglected garden because of degrading industrialization mimetically reflects the surrounding nature.

The subjectivization or distancing of the character from a healthy self-identification highlights the highest degree of his traumatic experience triggered by the realization of environmental degradation. Nature, through its representation of blood-red moon and whispering grass with blades like sharp shards of glass, symbolically and metaphorically conveys its damage.

Ownby is part of the construction of this chronotope, which means that his journey in the existing road chronotope carries symbolic significance - an industrialization-induced post-trauma characterized by sadness and alienation from his subjective essence.

From the perspective of ecocritical approach, the reader can 'enter' the chronotope of the narrative, reflect on the subjectively emotional moments of the character, and gain a better understanding of the tragedy and unfavorable impact on the environment and its dissonance with humanity during the socio-historical time period. At the end of the narrative, the reader essentially returns to the starting point of the narrative - the workers have abandoned the cemetery after an unsuccessful struggle against the sawmill, and Wesley, before heading west, stands by his mother's grave. Wesley has reached maturity, and many events have transpired.

From the position of dialogic ecocriticism through the prism of M. Bakhtin's concept of dialogism, the road and threshold chronotopes, one can also examine the narrative line of the young Wesley's departure from Red Branch to the west in search of a new path in life after Snyder's arrest and Ownby's placement in a care home. The narrator focuses on Wesley's journey after visiting his mother's grave in the crimson sunset, passing through the cemetery gate towards the unexplored American West, which promises better life opportunities.

On the other hand, in the novel "Child of God," the setting is the Sevier County in the Appalachian Mountain region of Tennessee. Many ecocritics have studied narratives about people's lives in the Appalachian Mountain region, where industrialism since the early 20th century has brought devastating consequences to the surrounding environment, and the unjust tax system has forced many landowners to give up their property to the government. Often, narratives about the Appalachian region provide a glimpse into the historical period before the 20th century when the region's territory was untouched by industrialism and ruthless politics and economics.

C.McCarthy also depicts the lives of the inhabitants of Sevier County and the inverted social and political context during the Great Depression. This indicates that the narrative about Ballard is multivalent, portraying the social and ideological tensions of American society and the world at different time periods. All these narratives can be considered as Frederic Jameson's mentioned metanarrative, which functions as a grand historical text that, through new interpretations, allows us to view the historical events in Sevier County during the Great Depression.

In the novel, there is also the coexistence of ethical and ecocritical aspects of the narrative. Although implied readers would certainly collectively condemn the socially displaced and "dehumanized" Ballard's killing, at the end of the narrative, Ballard's aggression transforms into mournful introspection, which prompts implied readers to empathize with Ballard's tragic fate. The narrator encourages implied readers to see aspects of our own existence within the boundaries of Ballard's identity - the fear of loneliness and the insatiable appetite for the threatening power and wealth of humanity.

When Ballard's physical and mental degradation reaches its highest intensity, the narrator labels him as a damned thing without resilience. However, against the backdrop of the political and economic situation, the narrator wants implied readers to understand that Ballard's life story allegorically represents the degrading

power of industrialization in the existing social and natural environment, which also leads readers to reflect on their own existential form and essence.

The gradual erosion of Ballard's subjectivity within the boundaries of personal identity metaphorically resembles the gradual destruction of the Appalachian Mountain region's territory. The macroscopic initiator of such a state is the dominant cultural and political system.

Ecocriticism and ecofeminism advocate for actively denying such unjust dominance of power and social stratification, which, in turn, would prevent the degradation of marginalized beings. Both the Appalachian Mountain region and the victim of the existing time, Ballard, require a new diversity to heal and recover from unjust social oppression.

Although interpreting this narrative in the category of prejudice as a dominant mode of the narrative about the life of a deranged man, who, in a certain degree of psychological degradation, engages in necrophilia and the killing of young women, it is essential to see the existing narrative as Ballard's long nurtured, but unfulfilled dream of being in harmony with nature and humanity, which his mental derangement had denied him. From the perspective of social justice, based on social policies, which is essential for ecocriticism, Ballard can be seen as a victim of the existing cultural and political system.

The surrounding environment in the narrative is personified. The cliffs with weathered faces, in a symbolic reading, can be seen as humanity's anxieties about the material world, which is a radical contrast to the sense of peace that can only be provided by a pure and healthy natural world.

The existing socio-political system influenced not only Ballard's sound judgment but also the formation of his dreams.

Fragments of uncontrolled past experiences in his consciousness were manifested as repeated reenactments of lost time spent with his father, replacing these memories with fears of the future, of existing in a time that is full of change and uncertainty. The spiritual body of the character is in constant connection with the physical body. This means, that if the physical body is affected, both consciousness and the subconscious suffer.

Within the boundaries of Ballard's identity, there are our own fears, loneliness, and isolation from the world in our existing time. Ballard's decrepit house marked this periphery on a metaphysical level. Ballard's descent into the status of a wanderer was generated by the very center of social and political action, which placed him in a marginalized state not only among people but also in relation to the surrounding nature. The narrative highlights not only the physically marginal zones but also, from a psychological perspective, Ballard's marginal behavior, perversity, and evilness, which belong to the peripheral zone.

Ballard serves as a reflection of society, which, in a global aspect, outlines the existence of all humanity in the 20th and possibly the 21st century, its ability to reach the furthest point of amorality, where the boundary between reason and insanity becomes increasingly blurred. Ballard is given the opportunity to enter a socially closed space, returning to the community of Sevier County residents, but he is subjected to control and treatment.

In C. McCarthy's novel "All the Pretty Horses," special attention is given to the border, that separates Texas from Mexico. This border can be called fluid; it is constantly in a process of change. It is an unclear and ambivalent place that exists in a constant state of transformation, where different nations, cultures, as well as points of politics and economics intersect.

The Texas-Mexico border can also be seen as fluid in a literal sense, as it is separated by the Rio Grande River, which forms part of the border between the two countries. Bioregions, including the American Southwest, has its own dialect, culture, and traditions that need to be preserved, just as the importance of sustainable agricultural management in it should not be lost.

Crossing borders into another country or nation can be seen as a personal psychological crisis, making one realize how actually seemingly fixed identities are changeable, and making them feel helpless in existential emptiness. Through this perspective, characters can be viewed through a 'xerophobic' formulation,

which is the opposite of 'xerophilia'. When confronted with the vastness of the desert and becoming aware of being face to face with God, nature, and existential emptiness, they must relinquish a part of their identity.

In C. McCarthy's novel, the border is used as a metaphor for the intermingling of nihilism and optimism, evil and good, illusion and reality, and other similar contrasts.

Thus, the dialectical struggle of the characters between hope and despair, victories and losses, responsibility and indifference, life and death, home and foreignness, reason and imagination, order and chaos, restrictions and freedom, nature and culture, is highlighted—a collection of various opposites that never exist in absolute separation. Undoubtedly, the novel highlights the value and significance of the natural environment as well as the diversity of culture, which is one of the essential theoretical paradigms of ecocriticism and ecofeminism.

C. McCarthy's novel "All the Pretty Horses" is categorized as a literary work of the Southern Western genre, particularly from the perspective of the geographic setting. However, while the novel exhibits a sense of Southern Gothic genre with its sensual, aesthetic language, euphony of dialect, touch of allegory, and perpetually present perspective of violence, C. McCarthy has created a Southern Western novel in his own style that differs from both Western genre and Southern Gothic genre novels.

An important symbolic layer of the text that is significant for ecocriticism is already noticeable at the beginning of the narrative—the iconic symbol of the industrialization era, which marks innovation and changes in the surrounding environment of the small town of San Antonio, Texas. The rapidly approaching train, focused on by John Grady, resembles a sinful intruder in the tranquil setting of the city, illuminating the essence of modernization and industrialization that shakes the Western world.

In the symbolic layer of the text, the train reflects the myth of the lost Arcadian ideal of the Western world, highlighting Grady's longing for the past before agrarian tax reforms.

In the novel, the theme of bidding farewell to the past, typical of the Southern Western genre, illuminates important aspects of both the spiritual growth of the characters and the symbolic exploration of a new environment.

It could be said that the novel "All the Pretty Horses" could also be categorized as a bildungsroman, focusing on the psychological and moral growth of the main protagonist from youth to maturity. In the interpretation of the symbolic layer of the text, it is evident that the new land of Mexico is depicted as a "blank," unexplored and unknown place for the characters.

The border between the two lands separates the ancestral land of the Comanche nation from the complex land of the Mexican inhabitants with their own traditions and laws. Symbolically, the unmapped Mexican state and its border represent the characters' unfamiliarity with the new country but their readiness to let go of the past and explore the new land.

The characters' journey to the new land signifies a farewell to the past, both in a spiritual sense and in terms of leaving behind the familiar environment for a new one. Everything familiar will be replaced by a new environment and experience, albeit accompanied by painful farewells, as if sensing the harsh destiny that awaits them in a land with a different cultural and legal understanding.

In ecocriticism, it is essential to look at cultural diversity from the perspective of equality, where diversity is not discriminated against or dominated by other powers. This important question of duality and categorization is indirectly or directly highlighted through the dialogue of the characters.

Grady's involvement with Alexandra, the wealthy ranch owner's daughter, turns into a conflict between Grady and the girl's father, leading to sin, mercilessness, and betrayal. The ranch owner, Don Hector's dissatisfaction with Grady's relationship with Alexandra, results in discord with the girl's father and the unjust imprisonment, torture, and violence towards the young man. Grady learns the truth about Mexican brutality, unjust dominance, racial divisions, and cultural diversity, which is frightening and unpredictable.

Readers, being outside the world of the text, are taught to see this world from the right perspective. Unfortunately, the social inequality of classes prevents Grady from being with Alexandra, as the hierarchical dominance of the girl's father is in direct opposition to the successful existence of their union.

To alleviate this emotionally charged internal experience, the young man finds peace of mind in nature. The surrounding nature reflects the emotional range of the youth, encompassing idealism, noble feelings, as well as pain and hopelessness, which unfortunately overshadowed all the goodness that resided within him.

Whereas in the novel "The Road," the focus is on the description of a post-apocalyptic theme, depicting an unexplained natural catastrophe that irreversibly transforms the natural environment into an inhospitable element, serving as a serious harbinger of possible extinction of life on Earth. The narrative is conveyed through the rhetoric of a degraded environment, intertwined with a tale of the lost aesthetic beauty of nature. At the beginning of the narrative, the narrator introduces readers to the dramatic scene in which a father and son must spend their days after the devastating natural disaster.

The struggle of the characters with their conscience, integrity, and the desire to understand their existential purpose is reflected. The narrator gradually reveals the past of the son, father, and his wife, making the narrative fragmented, consisting of mosaic-like storylines of the past and present, which, when put together, form a dramatic narrative tapestry. Essentially, the narrator follows the father and son's journey southward step by step, as they traverse ruined towns, major port cities, forests, and fields, giving the impression that there is no refuge in the post-apocalyptic world. From an ecocritical perspective, the portrayal of the post-apocalyptic environment is of great significance.

The post-apocalyptic theme itself is crucial in ecocriticism, as it urges active consideration of environmental protection in the present moment, rather than just in an uncertain future perspective. Undoubtedly, ecocriticism is and will be associated with a deeper, structured exploration of the possibility of apocalypse and post-apocalypse, as in recent years, environmental activists, ecocritics, and ecofeminists have become increasingly concerned about the potential harm to the environment, if proper attention is not given to preserving a clean environment and sustainability.

Perhaps the most menacing aspect of the post-apocalyptic environment is the existential uncertainty, as evidenced by the narrator, who informs readers about it in an external focus, while simultaneously indicating that the only path to salvation in such an environment is peace, acceptance of the surrounding environment, allowing oneself and the environment to coexist.

In the post-apocalyptic world, the threshold between life and death is frequently crossed more often than in an orderly, secure environment.

The narrative signifies tragedy, while providing an understanding of the permeability of the boundary between life and death.

The realization of death prompts the son to vow to never forget his father, but the narrator offers the young boy a chance for salvation, hope for survival, and a future - the boy encounters a woman, who is willing to take care of him.

From an ecocritical and symbolic perspective, this offered opportunity for the child is equated to the crucial question of environmental sustainability, which involves certain care for the surrounding environment over an extended period and thus ensures a healthy life and continued existence for humanity in this world. The child is personified as all of humanity, while the woman symbolically offers the possibility of survival to humanity if sustainable environmental preservation conditions are observed.

4. ECOCRITICAL ANALYSIS OF CORMAC MCCARTHY'S NOVELS: A STUDY OF THE RELATIONSHIP OF THE CHARACTERS AND THE ENVIRONMENT

In the fourth chapter, an ecocritical analysis of C. McCarthy's novels is conducted using an ecocritical approach. In the theoretical part of this work, it was mentioned that in ecocritical analysis, it is important to pay attention to the dualities of nature-human and nature-culture to explore the essential questions of ecocriticism, which concern the interconnections between nature, humans, and culture. These interconnections form the basis of ecocriticism and its active practice.

Within the scope of this chapter, the representation of the nature-human or nature-character duality in the novels is examined, focusing on how the author represents the formation of these relationships and whether they should be inherently intertwined or if one side should occupy a higher ontological position.

In the novel "The Orchard Keeper," it is possible to view the perspective of the relationship between nature and character, paying attention to the dualities of nature/human and nature/culture. The surrounding environment is depicted as an unattractive locus covered with scars. The detrimental impact of the drastically utopian vision of rapid modernization and mass industrialization on agricultural development is revealed, where soil pollution and the effects of chemicals are likely still tangible. In the historical context of that time, the surrounding environment had suffered significantly due to political and economic factors.

The novel vividly portrays the degree of environmental degradation. Such a perspective is crucial in ecocriticism, where it is important to draw attention to the threat of natural environmental degradation related to the industrialization processes induced by modernization.

Ecocriticism emphasizes the importance of how precisely an environmental crisis or environmental degradation is described and how it is interpreted in literature through language and cultural representation.

The depicted environment largely reflects the fragility, loss of dynamics, and stagnation of socio-economic governance systems. The orchard keeper's protected garden symbolizes the damage inflicted on agricultural culture by the mechanized mass production of that time. The parameters of the temporal setting depict the situational cultural and political sphere of that time, which marks the post-industrialization period with its inherent degradation of the natural world, the dominance of economic and political power absurdity, and the significant leveling of ecological factors.

From an ecocritical perspective, the disregard for ecologically significant aspects contributes to the degradation of the biosphere or the ecosphere, as reflected in this text. The portrayal of the degraded environment in the novel can be associated with C. McCarthy's apocalyptic novel "The Road," where the destruction of nature and life is depicted in a tragic narrative, but it also touches upon eschatological and posthumanist themes, that are not inherent in Gothic genre novels, including Southern Gothic genre novels.

The damaged soil with pesticide residues, the red clay roads, and the entire surrounding environment take center stage in the novel, serving not as a backdrop for the action but becoming the main driving force—or even the main character, which is significant in ecocriticism. This conceptual framework was already

discussed in the theoretical part of the doctoral thesis, where Lawrence Buell's (2009) perspective on environmental representation as the main character in the text was emphasized. The environmentally degraded setting, perceived as an illuminated cornerstone of the ecological crisis from an ecocritical standpoint, reflects the destabilization of the natural environment, which can serve as a basis for the degradation of humanity's emotional and physical condition.

The vital necessity of the modernization process as the key to prosperity for the middle generation has led to the neglect of the essentiality of a clean environment. Analyzing the theme of grotesque atmosphere as one of the themes of the Gothic genre and grotesque as a central element in the novel "The Orchard Keeper" attention must be paid to the feelings evoked by the surrounding environment and atmosphere. This perspective highlights the significant relationship between characters and the surrounding environment and nature, allowing for answers to important environmental questions.

Ownby's emotional distress over the degradation of nature is reflected in subjective dream visions and symbolic and mythical retrospection of past events, embodying the grotesque atmosphere characteristic of the Southern Gothic genre. These existential fears or problematic perceptions of human existence are at the core of ecocriticism.

Ecocriticism proposes the need to view the world from a new perspective, from the viewpoint of a sustainable natural world model without fear for its existence, which is also crucial for human life and survival. This depiction of the grotesque atmosphere reflects the character's sense of fate, the internal conflict of consciousness and the subconscious.

The environmental crisis also encompasses a crisis of imagination, which is also related to the narrative of the novel "The Orchard Keeper," where characters experience emotional distress in the form of dreams and imagination, reflecting both the damage to the environment and the character's tense emotional state, which are interconnected.

The characteristic grotesque atmosphere of the Southern Gothic genre is revealed through the deformation of focused objects in the form of misty veils, threatening shadows, and wind-torn tree figures, creating an excellent connection with the symbolic world of natural elements crucial to ecocriticism. It is evident that natural elements are anthropomorphic, their movements of 'rising' and 'stretching' resembling human bodily movements, which further accentuate the correlation between nature and characters, serving as a reminder to readers that nature exists in unity with humanity.

The characteristics of Southern Gothic literature include the depiction of the moral degradation of characters, symbolically revealing their attempts to escape from the reality of life. In the novel "Child of God," there is a glimpse of the grotesque atmosphere that distinguishes Southern Gothic and allows for the exploration of the nature/human and nature/culture dualities.

Although the novel could be considered an elegy for those who are misunderstood in life, or that it has a melancholic tone that makes the character Ballard more humane, it must be acknowledged that the grotesque atmosphere highlights Ballard's evil, aggression, and lack of empathy. There is a blurring of the boundaries between good and evil, and the diachronic course of the monstrous character emerges, where expressions of aggression are often replaced by ignorance and fear of the surrounding environment in which the character is "trapped."

The grotesque atmosphere gradually unfolds, emphasizing the places where Ballard seeks refuge after losing his ancestral home, thus accentuating the character's pitiful situation, and revealing the truth that the surrounding environment influences everyone's existence. Ballard's fear and aggression, which are often replaced by ignorance, symbolically encapsulate the character's struggle with the surrounding environment, shedding light on every person's fear of their own existence.

The novel not only features a grotesque atmosphere but also portrays a spiritual descent prompted by the atmosphere of social life, which, in turn, is influenced by the system of governance in the Southern region. The depiction of Ballard's life helps uncover the social environment and interrelationships in

Tennessee in the 20th century. It further confirms that through Ballard's moral degradation, the social life of the entire Southern community is illuminated.

This novel was analyzed from the perspective of the second wave ecocriticism, which calls for a reevaluation of the relationship between nature and humans in an environment affected by industrialization.

In the Western novel "All the Pretty Horses," the relationships between characters and nature, as well as the interconnection between nature and culture, can be analytically explored. The signs given by nature play a significant role in the destiny of the young protagonists, indicating the unseen, omnipresent connection between nature and human life. Here, two main themes prevalent in Southwestern literature stand out: how individuals experience and relate to nature depends on their collective consciousness, and the desire for change lies in the hands of people themselves.

The depiction of nature holds ontological priority; it is not in a silenced position but does not form consolidated relationships with humans. Through fragmentation, there is an ontological alienation of characters from the natural world, illuminating the crisis in the relationship between characters and nature. Nature has not suffered damage, but it is evident that the surrounding environment has taken on the position of "Otherness", being sublimated as the priority position of the characters takes precedence.

C. McCarthy's novel "The Road" raises a significant question about human behavior in the face of ecological devastation. The portrayal of a non-anthropocentric environment plays a significant role in the novel, serving as a warning about the need to consider the preservation of the surrounding environment, which is crucial for the existence of all life forms on Earth.

The characters confront the environment, and their characteristics and behavior are tested in an environment where life forms have ceased to exist. The narrator impartially depicts the actions and reflections of the characters. Metaphors describing nature and characters help highlight the relationships between characters and the non-anthropocentric world and associatively reveal the damage inflicted on the environment.

Although the surrounding environment is inert, it serves as an active substance through which readers can comprehend the destructive power of natural catastrophes that affect living organisms and humans. In the metaphorical layer of the plot dimension, the devastation of the environment is revealed as a pervasive "cold coma" that has engulfed the entire world.

The novel prominently highlights the important postulate of ecocriticism that humans are dependent on nature. The anthropocentric worldview, which may seem acceptable to postmodern society, is, in fact, highly relative. Humans are just a small part of the vast natural space, and the novel emphasizes the true fragility of humanity when faced with the influence of natural elements. Therefore, the post-apocalyptic environment in the novel can be observed from a historical perspective, knowing that everything inflicted on nature will be recorded in history and that nothing in nature will be the same as it was before.

The previously existing dimensions between the living and non-living, nature and culture, self and other, and anthropocentric and biocentric spaces have been erased. From an ecocritical perspective, it is evident that nature possesses great power, and humans should feel reverence for it. Meaningful human existence in the world is only possible by being in harmony with each natural element.

Gradually, the truth is revealed that the processes of the biosphere constantly transform all kinds of matter, and it becomes clear that long-term stability in a degraded environment is not possible. Viewing this text through the concept of transcorporeality, it is evident that the bodies of biological organisms, when in contact with degraded environmental matter, become alike, they turn into withered, lifeless, and non-living beings, just as the surrounding nature, which has lost its previous good appearance. This reveals the interaction between nature and living organisms and the permeability of both boundaries.

The surrounding nature is depicted as lifeless matter, a decoration that cannot be revived. Both the text itself and the depicted nature in the text take on a material form, but they no longer possess the essence of life; the text itself is dry and instructive.

The material world is portrayed in relation to the natural world, marking the entry of materiality into nature, which also means that the unity of materiality has directly impacted the natural world and its elements. In the interpretation of material ecocriticism, it is evident that the previously living nature has been assimilated into the industrial world, and there is no longer a distinction between the two worlds. They have become equal materials, indicating that nature has lost its uniqueness and its previous purity.

The novel "The Road" depicts a post-apocalyptic world that can be imagined in a simulated and fictional sense. The portrayal of the environment is significant, and the representation of the sun plays an undeniable role in the existence of the entire ecosystem from a cosmic perspective. Metaphorically, the sun symbolizes stagnation and the authenticity of the post-apocalyptic setting. It highlights the truth about the decadence of human history and the losses humanity has suffered.

The post-apocalyptic era, as depicted in the novel, shows that even what was significant to consumer society is lost. The portrayal of the urban environment in the novel signifies the end of the postmodern era, which demanded the transformation of historical forms and innovation. The post-apocalypse is depicted as something inevitable. This perspective can be applied to the scene presented in "The Road." It is also agreed that in post-apocalyptic genre novels, the portrayal of the post-apocalypse will always remain beyond human comprehension.

In "The Road," there is a palpable metaphysical and fictional shift, that the reader finds incomprehensible, especially regarding historical and temporal aspects.

The novel "The Road" is also significant in addressing the theme of climate change within the post-apocalyptic genre, although it should be acknowledged that the author does not explicitly indicate the type of natural disaster that has befallen the southern part of America. This theme is essential in ecocriticism, as it prompts reflection on the need to consider a sustainable environment, although it must be recognized that in recent years, there has been an emergence of climate crisis skeptics, who downplay the significance of environmental degradation in the global political context.

An ethical perspective is also crucial, as it hypothetically and ethically allows us to contemplate the issue of climate change and the ability to exist in an environment affected by unbearable changes. The novel portrays the internal struggle of characters between the desire to live and, perhaps, "calculate" the advantages of choosing death.

Although the novel does not present the worst-case scenario, in which the father willingly bids farewell to life as the mother did with the son, this perspective on choices between life and death is certainly relevant to the issue of climate change, as it is known that environmental changes can also influence a person's refusal to live in an altered environment.

5. INTERACTION OF FEMALE CHARACTERS AND ENVIRONMENT: AN ECOFEMINIST READING OF CORMAC MCCARTHY'S NOVELS

An ecofeminist analysis is conducted on selected novels by C. McCarthy, which allows for an exploration of the problematic nature of gender relations and highlights the impact of environmental degradation on humanity.

The novel "The Orchard Keeper" is set in the interwar period in the town of Red Branch, Tennessee. It addresses issues related to the oppression of women and environmental destruction during a time when industrialization took precedence over concern for a clean environment. Initially, we will examine the roles and relationships between men and women, studying each male character's attitude towards women, which overall provides responses to important ecofeminist questions. Each male character is characterized by their experience in relationships with women or other men.

In the novel, the perspective on these relationships is largely illuminated through the marginalized character who assumes a passive observer position, except for the young man, Wesley, who overcomes his internal fears of the opposite sex.

The novel focuses on the problematic connection between women and men, where fear and insecurity come into play. Ownby experiences an internal struggle, fearing the aging process and the changing dynamics with women, even though the issue of the duality of women/men in his youth was not encountered.

Ownby fails to confront his internal fears stemming from the existing socio-economic situation and the healthy interrelations between the female and male sexes. He often hears animal voices at night, which presumably serve as the basis for these internal fears. It can be assumed that these fears stem from the general inability to accept not only changes in nature but also changes in relationships between oneself and the female sex.

The verticality of the Southern Gothic genre is also observed, discursively aiding in highlighting the significant perspective line for ecofeminism. It becomes evident that the character is trapped in an internal struggle, suppressing healthy and positive emotions that prevent the acceptance of nature in any position and hinder the acceptance of unity in relationships between women and men.

Another character, Marion Slyder, becomes a passive observer of gender relations in the novel, which, in turn, crystallizes an important truth for ecofeminism. Being in the position of an observer, Slyder can witness the modeling of relationships between women and men.

The novel "Child of God" addresses relevant questions for ecofeminism, shedding light on the interconnectedness between women and nature in their interaction. Ballard's crisis of self-identification and the socially oppressed state created by the government, which contributes to his mental degradation, is reflected in his necrophiliac relationships with dead women. This perspective on relationships can be

observed from an ecofeminist and ethical position that rejects relationships between men and women that fall outside ethical norms. Such represented relationships illuminate the objectification of the female sex, indicating a predisposition for the oppression of women.

The selected C. McCarthy novels undergo an ecofeminist analysis, allowing for an examination of the problematic nature of gender relations and the impact of environmental degradation on humanity. The novels highlight the complex dynamics between men and women, as well as the interconnectedness of women and nature. They emphasize the importance of establishing sustainable and equitable relationships with the environment while challenging patriarchal structures that contribute to both gender oppression and ecological destruction.

From an ecofeminist and ethical perspective, it is evident that such a model of relations between women and men not only exists outside ethical norms, but also highlights the possibility of women being subjected to oppressive positions of power, which should not be tolerated.

Similarly, the novel highlights ethically unacceptable behavior by men, which even more strongly urges readers to consider the need to adhere to ethical norms where hierarchical privilege of masculinity does not exist. This hierarchical power structure can be directly or symbolically observed through the absurd actions of the male character.

Ecofeminism denies relationships between the two genders, where healthy unity does not exist. This stance can be seen in a symbolic reading of this text. In his absurdly constructed model of relationships, Ballard attempted to fulfill his lack of self-identification, which involved absurd concerns for a dead woman. Concealing these degrading relationships in a symbolic view highlights a significant trajectory for ecofeminism: only equally formed relationships between women and men that involve interaction and mutual understanding are recognized. Relationships that acknowledge hierarchical dualism are not possible. The boundaries of women's corporeality, which signify the permeability of physical relationships between women and men, have been violated. Such unity is portrayed as ethically unacceptable.

Similarly, from an ecofeminist and ontological perspective of materiality, theoretically and practically, men and women should exist in a unified connection without oppression. This incorrect model of relationships is highlighted from a slightly ironic, yet also tragic, standpoint.

Here, a counterpoint to the essential ontology of ecofeminism emerges, which envisions the unified existence of the natural environment and both genders in the world. In this symbolic and ecofeminist reading of the text, the portrayal of the female character reflects the significant question for ecofeminism regarding the dominance of patriarchal power and the existence of women in the ideology of dominant oppression, self-sacrifice.

Ballard is unable to accept the socio-economic situation that contributes to his alienation from the surrounding environment and his inability to form healthy relationships with women. The subjugation and objectification of women are highlighted in the text. This discursive portrayal of the female body signifies that women's bodies can be subjected to the influence of patriarchal power.

Ballard is given a "rebirth" opportunity, which would encourage acceptance of the current situation, and this is portrayed in the symbolic layer of the text. Radical acceptance of the situation at any level is one way towards spiritual acceptance of oneself and the surrounding environment. Such rhetoric in ecocriticism means that any choice to make changes should involve accepting oneself and the world around us.

The novel "All the Pretty Horses" has an ecofeminist active nature. It pays attention to the correlating relationship between women and nature, with the natural environment described in great detail. In the ecofeminist reading of the text, significant importance is given to the interpretation of the dimensions of nature and space.

The approach of literary ecofeminism allows for an examination of the unified issues of women's oppression and degradation of nature caused by the dominant influence of patriarchal power. From the perspective of ecofeminist approach, it is known that women's wisdom about resilience and reliability resides in them from childhood. Women possess the consciousness of the need to take responsibility; otherwise, a

person is rejected as an unfit branch, and there is no longer an opportunity to change it and make it suitable for life.

From an ethical perspective of ecofeminism, predetermined rights, and regulations about the proper model of human behavior are important in the world, which manifests as properly formed relationships that correlate mutually between the women's and men's worlds, as well as the surrounding environment. This realization is vividly evident in the statement of Aunt Alexandra, who emphasizes it as a representative of the women's world.

There is no emphasis on hierarchical relationships, but rather a united view of wholeness expressed from a position of pluralism – not me, not you, but us. In this aspect, the integration of all humanity, the movement towards an ethical vision of the world, which emphasizes caring for people and the entire world, can be seen. This women's wisdom also applies to the laws of nature; if they are not respected, humans will undoubtedly suffer. Laws exist to be observed, including the laws of nature.

Humanity must learn to accept the truth that peaceful coexistence is the only way to maintain good relationships. Hierarchical dominance and aggression incited by patriarchal power, such as war, are not acceptable because this path leads to the destruction of the world and the environment.

Looking at this aspect through the prism of cultural ecofeminism, it must be understood that the consequences of human actions have a circular, not linear, nature. This means that the issue of aggressive patriarchal power still exists in the world, it is unresolved, but it is hoped that through the prism of ecofeminism, increased attention can be drawn to this issue, including through the ecofeminist analysis of this novel.

The categorization of male and female worlds, where male rationality and strength prevail over the female world and seek to influence it, is evident. The novel highlights a significant problem in ecofeminism, which is associated with the abusive misuse of power at the political, economic, and social levels, underlying the oppression of the female world.

From a social ecofeminist perspective, it is possible to propose an ecologically significant idea that was gleaned from the text, namely that the social environment influences women's lives, often subjecting them to external environmental and circumstantial factors. In ecofeminism, it is crucial to eliminate dualistic thinking and the logic of dominance. This means that there should be equal relationships, rather than the oppositional division between male and female worlds mentioned in Aunt Alfonsita's story.

The male and female worlds should be seen as a unified whole, where each has its responsibilities, and no one side should dominate the other. Aunt Alfonsita acknowledges, that she has never been the soul of society, but points out that Mexican society is dominated by authoritarian structures oriented towards patriarchal power, which diminishes women's power potential, thus making their sovereignty and prerogative in the social and political sphere impossible.

The portrayal of the opposition between the female and male genders is an important paradigm in ecofeminist principles concerning patriarchal relations, emphasizing that male power is always dominant and destructive towards the female gender. Moreover, C. McCarthy also portrays the distinct spatial division highlighted in ecofeminism within patriarchal society, where women do not represent the public sphere but are always relegated outside of it. This division has been symptomatic since the pre-industrial era, but ecofeminist proponents have borrowed it to reflect the unequal binary division in which women do not represent the cultural arena.

One of the reasons that led to the downfall, violence, and betrayal of the young boys at the Mexican ranch was Grady's forbidden friendship with the ranch owner's daughter, Alexandra, despite her father's strict objections. Grady had to pay for his frivolous attitude towards the strict rules and prohibition of being together in the girl's family, and he had to endure rejection and heartache. Considering his socially and materially privileged position in the Mexican region, the girl's father was able to exert influence over the young boy's future by forbidding him from living with his daughter. Additionally, Grady was falsely accused of a nonexistent guilt, which led him to spend some time in imprisonment.

In the novel “The Road”, the landscapes depict the representation of women's health before a devastating natural disaster, which should serve as the basis for a model of a healthy ecological system in the women's world.

The narrator reveals a man's dream of his wife before the birth of their son in an untouched environment, presented as a flashback in the man's memories. In ecofeminism, as well as in ecocriticism, there is a significant focus on the metaphorical layer of the text, which reveals the ethical coherence and discursive consolidation of the female character and her relationship with nature. The degraded surrounding environment negatively affects the woman's health, and the internal focus portrays the man's turmoil over the loss of empathy, where there is no longer concern for the sick woman as a cognitive ethical action.

From an ecofeminist perspective, it is understood that a woman's body is as healthy as the surrounding world. This almost holographic interpretation is compatible with the portrayal of the woman's physical form in the text, which has been correlative influenced by the surrounding environment. From a social ecofeminist perspective, it is possible to propose an ecologically significant idea that social surroundings influence a woman's life, often subjecting it to external factors of the environment. The woman's body has undergone regression, influenced by the degraded environment.

The text portrays the transcorporeal merging of the female character with matter. The body of the character dissolves or merges into a world that is disappearing. There is no explicit discursive depiction of the woman's death, but in the symbolic layer of the text, we can read about its demise.

One could criticize the woman's choice to willingly leave the physical world and leave her newborn son solely in the care of the father. However, it seems that through the woman's death, the author highlights the inseparable and correlated connections between nature and women. Nature, the surrounding environment, is portrayed in the novel as partially already dead, and the woman's death serves to illuminate the ecological issues of the environment even more brightly, inviting every reader to reflect upon them. A clean environment is a choice, not an imposed ideological model of attitude.

From a cultural ecofeminist perspective, attention is focused on the unified problem of women's oppression and the degradation of nature, which necessitates addressing the ontological division between women, men, and nature.

Undeniably, it is impossible to prevent any ecological crisis if patriarchal power is hierarchically superior to women and nature. This means that it is necessary to consider the postmodern differentiation that “blurs” the boundaries of dualism. However, the ecological sensitivity of women must be taken into account, as proposed by cultural ecofeminism. Women's health is closely related to the processes occurring in nature, which can impact the continued existence of life in the world. Cultural ecofeminism speaks passionately about the sensitivity of the female gender. However, it also envisions the necessary unified connection between the male and female genders without hierarchical structures.

Following the premise of ecofeminism, a woman, like a man, is dependent on nature. The tragic impact of the post-apocalyptic environment on nature echoes tragically on women's health and their prospects for continued healthy existence. The female character no longer perceives the environment with empathetic nature but is marked by consistent callousness and readiness to surrender to the symptomatic collapse of the anthropocentric and biocentric world, observing the degradation of the urbanized environment with indifference.

Ecofeminism draws attention to the symbolic and metaphorical representation of patriarchal power and technological dominance in discourse within the text.

The novel portrays an ecological interdependence between nature and character, indicating the need to reassess the formation of a new world vision. The coal fog has arisen because of polluted air, depriving the possibility of future living, since clean air is one of the key prerequisites for healthy human existence. Coldness and silence are among the most significant symbols in the text, illuminating both masculine and feminine weaknesses and pointing to the essential truth that women and men have equal potential and the

opportunity to exist in non-dominant and healthy relationships, when proper attention is given to the health of the biosphere.

Similarly, internal thoughts about the woman's death metaphorically overlap with the mention of the deceased land without a will in the text.

The female character is associated with Mother Earth, which serves as a crucial foundation of life and care for everyone in this world. In the symbolic frame of the text, the mention of blind dogs running in the sun symbolizes the limitation of the sun's existence and blind darkness, while the sun itself symbolizes life, eternal movement, and femininity.

From the perspective of the combination of new materialism and ecofeminism, it is evident that the represented surrounding environment forms a substance that can be equally assimilated with human corporeality. This transcorporeality is observed in the depiction where the remains of the dead and human bones have merged with the dead land, becoming one substance, once again proving that the substance of the human body is closely united with the surrounding environment. The substance of the surrounding environment can heal, provide a healthy life for women, but it can also become toxic and dangerous if the necessary conditions for a clean environment are not observed.

Through the lens of ecocriticism and ecofeminism, it is essential to understand the capacity and impact of any matter on the surrounding substance, particularly in terms of ethical dimensions related to issues such as global warming, environmental degradation, and other ecological concerns. This means that the human body, when in contact with the environment, is exposed to the risks posed by a damaged ecosystem, which can lead to contamination and death. This is particularly significant in relation to women's health, with a focus on their reproductive system.

Ecosystem degradation also poses threats to the existence of future generations, and in case of environmental degradation, both women and men lose their identities, becoming impersonal entities subject to callous destruction. Even new life created by women is equally susceptible to harm.

Ecofeminism emphasizes that women and nature are often perceived as marginalized or as the 'other'. This perspective is evident in the symbolic layer of the text, where dead trees symbolize the death of all surrounding life, while a leaf, as a symbol of feminine power, held by the father and allowed to slip through his fingers, serves as an indicator of the lost life of the deceased wife, assimilating it with the surrounding dead natural world.

CLOSING REMARKS

Ecocriticism and ecofeminism are not monolithic disciplines; they have a transdisciplinary aspect. New materialist theory has entered ecocriticism, and it has become closely associated with narratology, forming a specific branch known as eco-narratology. Narratology is also significant in ecofeminism, creating entirely new branches of ecofeminist research. The connection between ecocriticism, ecofeminism, and narrative ethics is also important, as it provides an ethical dimension in the analysis of novels from an ecocritical and ecofeminist perspective.

C. McCarthy's novels serve as a great potential for ecocritical and ecofeminist analysis, as demonstrated by this developed thesis. C. McCarthy's novels were analyzed based on the principles of the second and third waves of ecocriticism, providing new insights into the interrelation of environment and character.

The econarratological analysis of the novel "The Orchard Keeper" allows a glimpse into the perspective of the relationship between characters and nature in the narrative. By positioning themselves within the narrative's time-space, readers can understand the devastating consequences of environmental degradation in the mid-20th century in the region of southern America. The novel meticulously traces the poorly organized state governance system and social sphere of that time.

The depicted pesticide reservoir is allegorically likened to a passive instrument of power, which significantly influences the consciousness of the characters and symbolically indicates the harm inflicted on agricultural land and the environment. Human and nature have become 'coequals', parts of a single continuum, marking a significant perspective for material ecocriticism.

Through the prism of M.Bakhtin's dialogism, the chronotope within the matrix of ecological discourse allows an exploration of Ownby's traumatic experience. The detachment of the character from a healthy self-identification becomes visible, highlighting the impact of traumatic experiences. The trigger for the crisis of self-identification is environmental degradation. The portrayal of the chronotope holds symbolic significance, emphasizing the post-trauma of the character caused by industrialization, which is rooted in the alienation from one's subjective essence.

The prism of the road and crisis chronotope highlights the truth that the character is closely connected to the natural world and is greatly influenced by the social and physical environment. From the perspective of econarratology, readers can 'enter' the narrative's chronotope and mentally experience the range of emotional sensations related to the environmental crisis. The significance of such a perspective has been discussed by E. James, emphasizing the possibility of interaction between the world of the characters, the reader, and the narrative.

This econarratological perspective allows the conclusion that the reader can make their own decision about the existing situation within the narrative's time-space, perhaps even enabling a sense of situational

empathy towards Ownby. The econarratological analysis of the narrative focuses on an ethical perspective, raising questions about how the character should ethically live in this world and what the ethical obligations of the readers are towards the environment and themselves. These ethical questions are posed on the extradiegetic level of the narrative by the narrator.

In the novel “The Orchard Keeper,” the emphasis is placed on the significant ecocritical view of the untouched wilderness, which is symbolically described as a “compensatory provider of peace” for Ownby, offering refuge from the repression of the existing power system. Such portrayal of the environment symbolically resembles the description of nature in H.D. Thoreau's work, which is a classic example of nature writing in ecocriticism.

On the other hand, the journey westward by John Wesley has a metaphysical and physical symbolic significance, as the chronotope of the road indicates two levels of time-space: not only the physical coordinates of time and space along the road but also a metaphysical and emotional journey of self-discovery and revelation in the world.

Ecocritically examining the novel “The Orchard Keeper” from the perspective of the nature/human and nature/culture dualities, we can observe the close connection between the character Ownby and nature, which is one of the proponents of ecocriticism. However, in the novel, we can see Ownby's alienation from nature in his dream vision, which creates a grotesque atmosphere and thus highlights a dual perception of nature and the surrounding environment. The grotesque atmosphere characteristic of Southern Gothic literature also highlights Snyder's inability to accept the signs given by nature, indicating the character's physical and mental separation from the environment and nature.

The deformed and physically unappealing urban views characteristic of Southern Gothic literature in the novel depict the essence of an anthropocentric world, the egocentric struggle of the characters with themselves, trying to escape from the imposed structures of industrialization. The destabilization of the nature/culture binary is emphasized from an anthropocentric perspective that is not supported by ecocriticism.

In the econarratological analysis of C.McCarthy's novel “Child of God” we can observe a symbolic portrayal of the means of exercising dominant power through the theme of carnivalization, where irony and masquerade play a significant role. The depicted absurd mood in Ballard's house of ruins can be symbolically interpreted as measuring the time of mourning. Ecocriticism is essential in paying attention to the social lives of individuals, highlighting the importance of freedom and well-being for everyone. Ecocriticism calls for attention to every oppressed person within the anthropocentric power structure, and this issue is specifically highlighted in the analysis of the eco-narrative “Child of God.”

Narrative of the novel “Child of God” indicates the essence of environmental degradation, like the narrative in the novel “The Orchard Keeper,” which can be explained by the fact that both works depict the same historical and social situation in the Southern region of America.

The degraded environment in the narrative symbolically and metaphorically resembles an aesthetically unappealing impasse in which Ballard finds himself in deeper moral and emotional decline. This spiritual decline of the character is symbolically akin to the gradual deterioration of the Appalachian Mountain region. This perspective highlights a significant aspect of ecocriticism about the unifying connection between the environment and human beings. The character also represents the potential decline of society in a degraded environment. From the perspective of ecocriticism and ethical narrative analysis, it is evident that the macroscopic trigger of the character's spiritual state is the dominant cultural and political system. This problem remains relevant in ecocriticism today, as many countries still lack an adequate political system based on social justice.

The narrative highlights that the environment has taken on an anthropomorphic form, which symbolically and ecocritically emphasizes humanity's concern for the material world, serving as a radical contrast to the experience provided by a clean and healthy environment. The narrative also reveals an important insight for ecocriticism that the human spiritual body is in constant connection with the physical body, implying that, if the physical body is affected, the consciousness and subconsciousness also suffer.

The analysis of the novel "The Orchard Keeper" highlights the protagonist Ballard's alienation from the surrounding nature, which is mimetically reflected in the environment. The grotesque atmosphere and violence emphasize the presence of evil characteristic of the Southern Gothic genre. Ballard's social distancing and rejection of the environment reflect an anthropocentric worldview where humans are hierarchically superior to nature. However, a dualistic perspective on the relationship between the character and the environment is also evident, as the degradation of nature is partly induced by Ballard's degradation of consciousness.

The blurring of boundaries between good and evil is palpable in the novel, manifested in Ballard's monstrous character where outbursts of aggression are replaced by confusion and uncertainty, often accompanied by fear of the environment and surroundings in which the character is 'trapped'. This same sense of entrapment is observed in *Ownby*, indicating the historical and political situation, that caused a sense of isolation and hopelessness among the inhabitants of the Southern region.

Econarratological analysis reveals the dynamic relationship between characters and natural elements. The narrative emphasizes the ontological perspective of material ecocriticism, reflecting the interconnection of natural matter with the material world of humans. The symbolic meaning of a swiftly approaching train in the small town of San Antonio can be seen as the loss of the ideal Arcadia in the Western world.

In the narrative, the symbolical significance of the cemetery depicted in the narrative space is highlighted, indicating Grady's rebirth into a new life and the end of the old cycle. The narrative itself takes on a cyclical form, as the depiction of the cemetery is visible at the beginning and end of the narrative. Such portrayal is akin to the cyclical nature of nature, which is one of the fundamental ideas in ecocriticism, stating that nature is an uninterrupted cyclical system.

John Grady and his travel companion's journey holds a symbolic meaning in the narrative, resembling the quest for the Holy Grail. The narrative exhibits an unconventional romanticization of characters, not typical of the Southern genre, but it can be seen as a postmodern quest for life. There is a reversal of elements of the Southern genre in the depiction, where the pragmatism of the characters is replaced by a primitively naive view of life.

From the perspective of ecocriticism and ethical considerations, readers are taught to see the outside world in the right perspective. In the narrative, the character undergoes transcendence through a different self-identification, marking a new understanding of an enclosed environmental area and the culture, races, and gender roles of other lands. Grady sees the heartland of Mexico from the vantage point of his own experience, signifying the truth about the 'otherness' of the environment and culture in a foreign land.

Ecocriticism places significant importance on viewing Otherness from an equality perspective, where diversity and the dominance of other powers are not separated. In this case, this perspective can be assimilated with universality, which denies any categorization, but supports equal diversity. The novel also depicts the theme typical of the Southern frontier genre - the character's farewell to the past, symbolically highlighting both spiritual growth and the experience of exploring new environments.

The analysis of the novel "All the Pretty Horses" reveals the non-coronated relationship between characters and nature. The natural signs depicted in the novel can metaphorically be interpreted as warnings to the characters about imminent dangers, indicating the interconnection of nature with human life. The novel presents an important proposition in ecocriticism that how people treat nature depends on collective consciousness and the desire for changes in one's own and the surrounding environment. There is no ecological dialogue between nature and the characters in the novel, indirectly demonstrating the crisis that has emerged in the formation of material and natural value structures.

The depiction of nature in the narrative holds an ontological priority. It is not in a silenced position, but the characters' alienation from the natural world is evident, with the focus on their journey to Mexico taking precedence.

However, in the novel, Grady's ability to reconnect with nature is also highlighted. The training of horses on a Mexican ranch serves as a valuable lesson in understanding the natural and animal world, where

patience and wisdom reside, and the ability to heal is present. This means that nature does not belong to the category of the 'Other' but is an integral part of the world. Humanity needs to find its way back to nature, although this path will certainly not be easy.

In the ecocritical analysis of the narrative "The Road" attention is drawn to the space in the narrative, where the description of an inexplicable natural catastrophe prevails as a significant post-apocalyptic theme. The rhetoric of degraded environments and the narrative of the lost aesthetic beauty of nature prevail in the narrative.

Symbolically, this degradation of the environment can be seen as "blindness" of humanity, which has not allowed for timely recognition of specific signs of the impending natural catastrophe. Generality and a lack of willingness to delve into essential environmental issues are characteristic of the postmodern era.

The narrative conveys the insight that the apocalyptic and post-apocalyptic eras provoke reflections on faith, ethical decision-making between good and evil, as well as the importance of the environment in human life, highlighting it as a significant perspective in ecocriticism. Ecocriticism needs to continue in-depth exploration of post-apocalyptic themes, which also allows for attention to be given to the question of environmental preservation and sustainability.

In the narrative, the post-apocalyptic environment is accentuated as personification, as one of the ambivalent forces in relation to the world of culture and technology. The term 'environment' in the narrative takes on a new meaning, as it is seen as a highly degraded biosphere. The narrative also raises a crucial question for ecocriticism about the extent to which people feel connected to their land and how much newcomers can accept another environment and how these outsiders are accepted. This narrative has a contemporary perspective, encompassing the issues of human belonging to the land. It also includes the problematic aspects important to ecocriticism, which address human presence in the environment and the impact of humans on the environment.

Similarly, in the ecocritical analysis of the narrative, it is revealed that in the degraded atmosphere of the environment, memories are lost, and the narrative space loses its usual form, undergoing changes, where only the essence of survival in the present remains. Existential uncertainty in the post-apocalyptic environment is the greatest threat. In such an insecure environment, as revealed in the narrative, the need for peace becomes the most essential. The young boy in the narrative is personified as all of humanity, given the opportunity to contemplate essential questions about the environment.

The woman, who saves the young boy, is symbolically seen as the carrier of possibilities for humanity to survive, believing that principles of sustainable environmental maintenance will be followed. The maps depicted in the narrative, used by the father and son on their journey, convey the same truth that humanity must find its way to preserving a healthy environment.

In the ecocritical analysis of the novel "The Road," an important question arises regarding human actions in the case of ecological destruction of the world. The non-anthropocentric environment in the novel serves as a warning about the destruction of the Earth, even in the real world beyond the text. The novel reveals that the processes of the biosphere continually transform all kinds of matter, making it impossible for humanity to exist in such an environment for long. This novel can be viewed from the perspective of transcorporeality, which highlights the truth about the interaction between nature and humans, the permeability of both. Both the text itself and the depiction of nature in the text take on material forms, resembling lifeless scenery.

The depiction of post-apocalyptic reality prompts reflection on the Anthropocene era we are currently in, as the world stands on the threshold that marks the end of life on the Earth. The novel portrays the end of life on the Earth, and it can be seen as an authentic depiction, highlighting the truth of the decline of human history and what humanity has already lost.

The novel also plays a significant role in the theme of the post-apocalyptic genre - climate change points to the need to speak and think about environmental sustainability in the real world. The dramatic

climate changes in the novel signify the characters' traumatic experiences and serve as a reminder of the possibility of such a situation beyond the realm of the text.

In the ecofeminist analysis conducted in the doctoral thesis, several significant insights were gained.

In the novel "The Orchard Keeper", a different experience of the male character in relation to women is highlighted. Mostly, this perspective on relationships is illuminated from the male character's position as an observer, except for Wesley, who overcomes his internal fears of the opposite sex. The novel focuses on the problematic dynamics between men and women, where fear and insecurity come into play. Ownby's inability to accept her inner fears of healthy relationships with women is based on the psychological trauma induced by years of repression by institutional power.

In the novel, the hierarchical subordination of women to men is also illuminated. Snyder, as an observant outsider, allows readers to perceive the contrasting dynamics between men and women, where women are consistently depicted in a hierarchically subordinate position. The silence and humility of women highlight the contrasting behavior of men. Such relationships are not supported in ecofeminism, which advocates for a unified 'voice' between men and women.

The relationship arc between Wesley and the girl, Tipton, is portrayed from a different perspective. Wesley manages to overcome his inner fear of the girl. Symbolically, the breaking down of barriers of tension and open emotions is depicted, creating the possibility of enjoying harmonious relationships, which is an important aspect of ecofeminism.

In the novel "The Child of God" Ballard's crisis of self-identification and the oppression induced by state power are depicted, preventing the formation of balanced relationships between men and women. Social exclusion exacerbates the degradation of the male character, reflected in necrophiliac relationships with deceased women. These relationships can be observed from the perspectives of ecofeminism and ethics, which do not allow for relationships between men and women that exist outside ethical norms. The female gender in the novel is portrayed in an "objectified" condition, marking the predisposition for the oppression of women.

An ethically unacceptable model of male behavior towards women is highlighted, illustrating the hierarchically privileged position of masculine power. Ballard's absurd concern for deceased women points to a crisis of self-identification. The novel reveals a counterpoint to ecofeminist ontology, which advocates for ethically sound and equal relationships. Symbolically, Ballard's possibility of "rebirth" is depicted by surrendering to institutional power. It is symbolically portrayed as surrender - emerging from hiding, akin to a mother's womb.

Such "rebirth" is symbolically seen as the character's ability to accept the conditions of life and recognize that further existence is not possible without accepting political change and the surrounding environment.

In the novel "All the Pretty Horses" one of the most significant insights is captured in Alexandra godmother's story about a woman's ability to take responsibility, be resolute, and trustworthy, which also signifies the vital sense of responsibility not only towards family but also towards nature.

The novel highlights the perspective of ecofeminism and ethics regarding the proper model of human behavior, which manifests in well-formed relationships. The novel also illuminates the theme of consumerist "ideology," making us remember that historically patriarchal power has always sought dominance, that is based on aggression and conflict.

Ecofeminism allows for coexistence, but does not support hierarchical patriarchal dominance, which incites aggression and war, affecting all of humanity and the surrounding environment. Patriarchal dominance remains strong in the world, and ecofeminism highlights this issue of aggression as significant and solvable. The novel also emphasizes the perspective of social ecofeminism, which proposes the ecologically important idea that the social environment influences women's lives, often subjecting them to external environmental conditions. Ecofeminism aims to eliminate this kind of dualistic thinking and the logic of dominance.

In the novel "The Road", the issue of women's health is addressed in the aftermath of a devastating natural disaster. The deteriorating environment negatively affects women's health, leading to a growing nihilistic view of survival in a degraded world. From an ecofeminist perspective, it is understood that a woman's well-being is interconnected with the surrounding environment, and social life also influences a woman's life, often subjecting her to external conditions.

Nature in the novel is depicted as dead, and even the woman must die to illuminate the importance of ecological issues. It is necessary to consider the differentiation inherent in postmodernism, which blurs the boundaries of power dualism and contributes to environmental degradation, affecting human health as well. Embracing women's ecological sensitivity, advocated by cultural ecofeminism, is crucial because women's health is closely linked to natural processes that also impact the future existence of life.

In novel "The Road," we witness the profound impact of the post-apocalyptic environment on the woman's health, as she loses her empathetic perception of the environment and people. There is a resistance to the symptomatic destruction of the anthropocentric environment caused by the apocalypse.

Symbolically, the novel portrays the dominance of patriarchal power, which is responsible for the destruction of the entire biosphere. There is also a recognition of the ecological interdependence between the environment and humanity, emphasizing the need to reassess the perception of a new world model without hierarchical dominance or one-sided human dominance over the environment.

CONCLUSIONS

1. Ecocriticism and ecofeminism encompass narratology, new materialism, deep ecology, environmental science, feminism, postcolonial studies, and several other disciplines. They help analyze environmental issues in literature and culture from various perspectives. Ecocriticism and ecofeminism in literary analysis promote understanding of environmentally significant problems, reveal the importance of human-nature connection, and encourage reflection on global environmental protection and sustainability. The aim of the research was to ecocritically and ecofeministically analyze the works of prominent American writer C. McCarthy in the context of ecocriticism and ecofeminism. Four novels - "The Road," "The Orchard Keeper", "Child of God," and "All the Pretty Horses" - were selected for the analysis as they are the most significant in relation to the chosen themes.

2. The theories of ecocriticism, ecofeminism, and econarratology provide an opportunity to examine the ecological processes depicted in C. McCarthy's novels in a broader context, helping to understand literature as a cultural phenomenon and part of a larger ecosystem. C. McCarthy's novels "The Orchard Keeper" and "Child of God" highlight the 20th century environmental crisis associated with the expansion of industrialization in the Southern region of America. The Southern Western novel "All the Pretty Horses" sheds light on the fluid border between Mexico and America, highlighting the diversity of culture and politics and enabling an understanding of the impact of different socio-political circumstances on people and the environment. C. McCarthy's post-apocalyptic novel "The Road" illuminates a significant ecocritical question about the possibility of the end of the world, emphasizing the issue of a global natural catastrophe.

3. Econarratologic approach reveals the role of the narrator in understanding the broader significance of environmental crises. The correlation between the narrator's role and the focus on the relationship between nature and characters is evident in all of C. McCarthy's novels analyzed in the research. The narrator serves as an instrument that reveals the interplay between nature and human beings from a higher, more insightful perspective, helping to highlight the importance of the environmental crisis and human responsibility towards it. The chronotope in C. McCarthy's novels also accentuates the problem of the relationship between nature and human beings, enabling a better understanding of the tragic aspects and adverse impact on the surrounding environment during a specific socio-historical period. Narrative ethics in ecocritical analysis, particularly in the novel "The Road," highlights humanity's moral responsibility to preserve a clean

environment in the world and encourages reflection on the importance of ethical behavior in a time, when the world has experienced severe environmental degradation.

4. The novel "The Road" most prominently addresses an issue significant to ecofeminism regarding women's sensitivity to environmental degradation and their emotional inability to accept the reality of a degraded environment. The novel delineates the prospect of future survival as the ecological disaster can also affect women's reproduction, raising question about the survival of humanity under such environmental conditions. The novel "All the Pretty Horses" directly embodies a crucial truth for ecofeminism, emphasizing the need for equal relationships between women and men and rejecting the subordination of women in the patriarchal dominance.

5. The exploration of the depicted characters and their relationship with nature in C.McCarthy's novels reveals the importance of the environment and nature, inviting an understanding that human relations with the surrounding environment are interconnected and emphasizing the significance of environmental protection and sustainability. In a deeper ecocritical interpretation of these depicted relationships, there is an invitation to responsibly treat the environment to avoid losing the balance between nature and humanity that has been developed over centuries. The novel "All the Pretty Horses" highlights the unifying connection between characters and animals, shedding light on the crucial question of animal protection in ecocriticism.

6. The symbolic and metaphorical layers of text in analyzed novels highlight both the unity and the differences between nature and humanity. The portrayal of the interaction between nature and characters can be interpreted symbolically and metaphorically, revealing a deeper significance of this unity, and prompting an awareness of the interdependence between human beings and nature. Indirectly, through the prism of symbols and metaphors, readers are encouraged to contemplate the bleak prospects of the future if sufficient attention is not given to the interconnected problem of environmental degradation and the degradation of women's health. Symbolic elements characterizing nature in C. McCarthy's novels, such as the sun, moon, air, water, and animals, most prominently illuminate both the unity and the differences between humans and nature.

7. The different thematic focuses in C.McCarthy's novels unite significant issues for ecocriticism and ecofeminism, addressing environmental degradation, gender roles, violence, and ethics. The themes in Southern Gothic genre novels like "Child of God" and "The Orchard Keeper" shed light on the truth about misguided political decisions of the time regarding environmental conservation, which affect the physical and mental well-being of humanity, through grotesque atmospheres and the spiritual decline of characters. Although the analyzed novels do not explicitly emphasize the theme of racism, it is also significant in ecocriticism, envisioning moral and legal protection for every individual. The novel "All the Pretty Horses" is regarded as a coming-of-age novel, focusing on the psychological and moral growth of the main character. On the other hand, the post-apocalyptic genre novel "The Road" explores the theme of climate change and the loss of life on Earth, providing an opportunity to recognize the significance of human actions in relation to the environment. This theme calls for active consideration of environmental protection in the present rather than only in an uncertain future perspective, urging a broader awareness of environmental conservation practices worldwide.

8. One of the unifying aspects revealed through the ecocritical, ecofeminist, and econarratological analysis of C.McCarthy's novels is the need to reconsider the relationship between humanity and nature. The novels reflect the interaction between nature and humans and how it has changed over time. The interdependence between nature and humanity is illuminated, prompting a reconsideration of human attitude towards nature and the continuation of active environmental conservation practices worldwide.